

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
EVANGELICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Diplomová práce

**Jiftách (Sd 11, 29-40) - exegeze a
interpretace biblického textu**

Dan Páleník

Katedra Starého zákona
Vedoucí práce Doc. ThDr. Martin Prudký
Studijní program Teologie
Studijní obor Evangelická teologie jednooborová

Praha 2013

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci s názvem Jiftách (Sd 11, 29-40) – exegeze a interpretace biblického textu napsal samostatně a výhradně s použitím uvedených pramenů.

Souhlasím s tím, aby práce byla zveřejněna pro účely výzkumu a soukromého studia.

V Praze dne 10.6.2013

Dan Páleník

Bibliografická citace

Jiftách (Sd 11, 29-40) – exegeze a interpretace biblického textu [rukopis] : diplomová práce / Dan Páleník ; vedoucí práce: Doc. ThDr. Martin Prudký. Praha, 2013. s. 115

Anotace

Tato práce se zabývá exegezí a výkladem biblického oddílu Sd 11, 29-40. Základní metodou je narativní analýza, vybraný oddíl tedy zkoumám a vykládám jako příběhový celek v jeho současné podobě. Zaměřuji se na průběh děje, jakým způsobem a s kým jednají jednotlivé postavy a jaký je význam těchto skutečností v celkovém narativu. Zároveň přihlédnu ke stavbě textu, protože ta je nezbytnou součástí vyprávění.

Zkoumám také kontext vybraného oddílu, protože se jedná o součást širšího celku Jiftáchova narativu, knihy Soudců a v posledku kánonu Starého zákona. Jednotlivá jednání a skutečnosti totiž mohou v pohledu širšího kontextu mít význam, který jen z vybraného oddílu nemusí být zřejmý či přítomný.

Cílem je najít v textu a kontextu nejzaloženější výklad či výklady vybraného oddílu. To také umožní vyrovnat se s různými jinými výklady, čemuž se věnuji v průběhu celé práce.

V závěru uvedu ve zkratce vliv oddílu a jeho vnímání v oblasti umění a uvedu příklady motivů, jež příběh nabízí jako zvěstné.

Klíčová slova

Bible, Starý zákon, výklad, exegeze, interpretace, kniha Soudců, Jiftách, Jiftáchova dcera, lidská oběť, narativní analýza

Summary

This thesis focuses on exegesis and interpretation of Judges 11, 29-40. Main method used in this thesis is narrative analysis, via which I investigate and interpret the chosen text as one story unit in its contemporal form. I focus on the course of action, how and with whom the characters act and what is the meaning of these in the whole narrative. I examine the structure of the text, because it's essential for the story told.

I examine the context of the chosen text as well, because it's in the middle of broader narrative about Jephthah, of the book of Judges and of the Old Testament. Behavior and actions of characters, as well as facts used in the

story, may have different meanings, which may not be apparent from the text itself.

The aim of this thesis is to find one or several interpretations, which will be based in the text itself and its context as much as possible. That will also enable me to deal with other interpretations.

In the conclusion, I will shortly speak about text's influence on arts and present several themes for homiletic or pastoral use, which the story presents and contains.

Keywords

Bible, Old Testament, exegesis, interpretation, Book of Judges, Jephthah, Jephthah's daughter, human sacrifice, narrative analysis

Poděkování

Děkuji za podporu své rodině, která mě v dokončení této práce a tím také studií podporovala, protože jsem ji musel zpracovávat v nesnadné situaci pracovní i osobní.

Děkuji také vedoucímu práce za jeho čas, trpělivost, ochotu a podněty.

Obsah

Úvod.....	9
1. Literární analýza	11
1.1 Překlad	11
1.2 Různočtení	13
1.3 Významné termíny a postavy.....	16
2. Kontext.....	26
2.1 Užší kontext	26
2.2 Širší kontext	34
3. Narativní analýza	44
3.1 Úvod.....	45
3.2 Rozvedení zápletky	51
3.3 Vyvrcholení příběhu	53
3.3.1 Jiftáchův návrat.....	53
3.3.2 Reakce Jiftáchovy dcery	57
3.3.3 Odchod a návrat Jiftáchovy dcery	66
3.4 Epilog	69
4. Nejasnosti textu.....	70
5. Podobné texty	77
5.1 2Kr 3, 27	77
5.2 Gn 22, 1-24	78
6. Interpretace textu	83
6.1 Výklad zvoleného oddílu	83
6.2 Další varianty výkladu zvoleného oddílu.....	92
6.2.1 Oběť Jiftáchovy dcery pouze jako celoživotního panenství	93
6.2.2 Varianta „oběť je v panenství + dcera je oslavována“.....	94
6.2.3 Jiftáchova dcera je obětována a je oplakávána	95
6.2.4 Výklad z pohledu, že Hospodin v příběhu vlastně jedná.....	97
6.3. Výklad zvoleného oddílu jako epizody širšího příběhu	98
7. Závěr	104
Seznam literatury	109
Přílohy.....	113
Příloha č.1	113

Úvod

Tématem této práce je exegeze a interpretace textu Sd 11, 29-40. Tento oddíl patří mezi místa nesnadná pro výklad a v mnoha ohledech také pro exegezi. Velice snadno totiž exegeta či interpret podlehne vlastním dojmům z příběhu či vlastním předpokladům o tom, co v příběhu důležité je a co není. Stejně snadno může v textu hledat vlastně jen důvody pro vlastní předporozumění – nejčastěji argumenty pro odvysvětlení lidské oběti či relativizaci tohoto činu. Tento text jsem si vybral, protože mě již dříve zaujal a hlubší zkoumání mohou odhalit mnohé nové roviny a skutečnosti, které mě nenapadly. Zároveň je to text v kánonu SZ v mnoha ohledech jedinečný.

V exegezi se budu soustředit zejména na narativní analýzu, tedy na rozbor textu jako celku jednoho příběhu. Zvolený oddíl je však přímo uvnitř širšího rámce – širšího příběhu – kterému je třeba věnovat náležitou pozornost. V opačném případě by se snadno mohlo stát, že biblickému vypravěči nebude dán dostatečný prostor pro rozvinutí svého příběhu a tím sdělení, která zamýšlí.

Textovou jednotkou, jež bude základem tohoto přístupu, bude věta. Verše jsou příliš náhodně přiřazené (a v tomto oddíle navíc i trochu nešikovné – viz níže) a slovo má příliš mnoho významů, jež závisí na kontextu, a je tedy příliš malou jednotkou pro základ porozumění.

Navzdory tomu se budu ve zvláštní kapitole samostatně věnovat význačným, vzácným či pro příběh důležitým termínům a slovům. Učiním tak proto, že ačkoli může daný termín mít jen velmi specifický význam ve zvoleném textu, málokdy tomu tak ve vyprávěních je. Naopak právě historie místa či postavy, jež se v příběhu vyskytují, jsou pro vypravěče naprosto zásadní – proto se vyskytují právě ty a ty postavy na právě těchto místech, atd.. Tento krok má umožnit hlubší a širší porozumění vybranému vyprávění, stejně jako zamezit příliš úzkým výkladům.

V úvodu práce se také budu věnovat různočtením pro vybraný oddíl, jak je nabízí BHS. Protože se totiž ve vybraném oddílu hovoří o velmi kontroverzním tématu, jímž je lidská oběť, mohou různočtení naznačit či přímo ukázat, jakým způsobem se různé tradice snažily s tímto vyprávěním vypořádat. Mnoho napoví i množství, varianty a témata různočtení – zejm. zda se liší texty hovořící o lidské oběti.

Cílem této práce rozhodně není předložit jeden, „ten správný“, výklad. Nejenom, že extrémně obtížně by se hledal jakýkoli příběh, který by měl jen jeden výklad či význam (o biblických naracích to platí dvojnásob), ale i při perfektní a bezchybné exegezi bych nikdy nezískal dostatek přesvědčivých informací, abych mohl nějaký výklad předložit jako ten jediný pravý (a o biblických textech to opět platí dvojnásob). Cílem bude předložit několik plausibilních a přesvědčivých výkladů s tím, že se k některému (či některým) přikloním.

1. Literární analýza

1.1 Překlad

Protože překlady bible jako celku jsou zamýšlené pro „běžného“ čtenáře, jsou často různé jazykové důrazy, obtíže či hříčky „ohlazovány“, vypouštěny, či nejsou vůbec přeložitelné do daného jazyka. I proto začnu tuto práci vlastním překladem. Hranaté závorky ohraničují vyjádření, která jsem do překladu vložil, protože je čeština potřebuje, aby mohla jako jazyk správně fungovat. I přesto se pokusím ponechat i v samotném překladu co nejvíce z „ducha“ hebrejštiny – co zachovat nelze jsem odsunul do poznámek pod čarou. Přímě řeči ponechám v jednom celku, i když se budou skládat z několika vět, protože mají svůj význam zejména jako celky.

Překlad:

A stal se na Jiftácha duch Hospodinův a přešel Gileád a Manases a přešel Mispu Gileádkou a z Mispy Gileádké přešel syny Amóna.

A slíbil Jiftách slib Hospodinu a řekl:

„Pokud velice/pořádně vydáš syny Amóna do mé ruky, stane se vycházející, který bude vycházet ze dveří mého domu, aby se se mnou setkal v mém navracení v pokoji od synů Amóna, a stane se pro Hospodina a pozdvihnu ho [jako] zápalnou oběť.“

A přešel Jiftách na syny Amóna, aby s nimi bojoval.

A vydal je Hospodin do jeho ruky.

A pobíjel je od Aroeru až k příchodu¹ Minnit, dvacet měst, a až k Abel-Keramím velmi velkým pobíjením.

A byli poníženi² synové Amóna před³ syny Israele.

¹ Pravděpodobně toto slovo značí zdůraznění cesty, po kterou Jiftách pobíjel syny Amóna, tj. ve smyslu: „A pobíjel je až přišel tímto pobíjením k Minnit...“.

² Zde nifal slovesa נָצַח, je tedy možný také význam „ponížili se“.

³ Dosl.: „... z tváře synů Israele“.

Když přicházel Jiftách do Gileádu, svého domu,
A hle, jeho dcera vycházející, aby se s ním setkala⁴, s bubínky a tanci.
A pouze ona jediná, nikoho neměl kromě ní⁵.
A stalo se, jakmile ji uviděl, a roztrhl svůj oděv a řekl:
„Ach, má dcero, velice jsi mě srazila⁶, a ty ses stala mou starostí⁷, vždyť
já otevřel svá ústa před Hospodinem a nedokážu⁸ vrátit!“
I řekla mu:
„Můj otče, otevřel jsi svá ústa před Hospodinem. Učiň mi dle toho, co
vyšlo z tvých úst poté, co učinil pro tebe Hospodin pomstu nad tvými nepřáteli,
nad syny Amóna.“
I řekla svému otci:
„Nechť je pro mě učiněno toto⁹: Propust' mě na dva měsíce, ať jdu a
sestoupím do hor a chci oplakávat své panenství já a mé družky¹⁰.“
A řekl:
„Jdi!“
A odeslal ji [na] dva měsíce.
A šla ona a její družky, a oplakávaly její panenství v horách.
A stalo se na konci dvou měsíců:
Vrátila se k svému otci.
A učinil s ní/jí dle slibu, který slíbil.
A ona nepoznala muže.
A stal se v Israeli předpis, že rok co rok¹¹ chodívají dcery israelské, aby
vylíčily/oslavovaly/oplakávaly¹² dceru Jiftácha Gileádského čtyři dny v roce.

⁴ Zde použito stejných slov i stejných tvarů, jakých užil Jiftách ve svém slibu (v. 31).

⁵ Dosl. „... nikoho neměl ze svého syna nebo dcery.“

⁶ Dosl. „... sakra jsi mě srazila...“

⁷ Zde možno překládat také „problémem“ či „rozrušením“.

⁸ Dosl.: „... a nejsem schopen vzít zpět/vrátit!“ či „... a nemám moc vzít zpět/vrátit!“

⁹ Dosl. „... nechť je pro mě učiněno toto slovo“.

¹⁰ Významově ne tak neproblematické slovo jako v češtině, budu se mu zvláště věnovat níže.

1.2 Různočtení

V této podkapitole prozkoumám různočtení tak, jak jsou zachycena v BHS.

Pro verš 29. nabízí následující varianty: Místo „a přešel Mispu G. a z Mispy přešel.“ je „a přešel z Mispy G., *aby* přešel...“, tak hebrejský rukopis. LXX zde má *kai parhlgēn thn skopian Galaad eij to peran uiwn Ammwn* (a přešel hlídku/vrcholek Gileádu skrze syny Amóna). LXX zde vlastní jméno „Mispa“ užívá v jeho významu, totiž „hlídka“. Navíc je možné slovo *skopia* vykládat také jako již uvedené vrcholky či výšiny, což dále přesouvá důraz významu na lokalitu či účel místa, které Jiftách prošel těsně před tím, než se dostal k synům Amóna.

LXX také mění závěr věty. Podle ní Jiftách prošel *skrze* syny Amóna (ř. *peran* je také možno překládat jako „na druhý konec“ či „za“).

Některé rukopisy, ale také Syriaka, Targum a Vulgáta připojují „*na*“ za „a přešel“ (וּמִמִּצְפָּה גִּלְעָד עָבַר אֶל־בְּנֵי עַמּוֹן) = „...z Mispy G. přešel *na* syny Amóna“. Zde se tyto texty zřetelně vyjadřují jinak než LXX.

Pro verš 30. nabízí následující varianty: BHS uvádí variantní čtení slova „Amón“ na slovo „Moáb“. Tuto variantu uvádí poprvé v Sd 11, 12. Tam Jiftách vysílá posly ke králi Amónců/Moábců. Tato varianta by pak platila i ve všech následujících verších (tedy verše 13, 14, 27, 28, 30, 31). BHS bohužel neuvádí zdroj této domněnky. Tak není zřejmé, zda je to úvaha tvůrců BHS, či zda vychází z nějakých rukopisů.

Přitom pokud by se skutečně jednalo o konflikt s Moábcí, dostanou některé skutečnosti příběhu jiné kontury. V kontextu budu dále hovořit o textu

¹¹ Dosl. „... že ode dnů na dny“.

¹² Významové nejednoznačnosti tohoto slova v hebrejštině se budu věnovat později. Různé varianty jsem uvedl ihned proto, že je to slovo jednoznačně zabarvující čtenářovo vnímání příběhu.

z 2Kr 3 27, kde je to právě král Moábců, kdo pozdvihl člověka jako zápalnou oběť.

Pro verš 31. nabízí BHS tyto varianty: Vulgáta přidává slovo „první“ (quicumque primus fuerit egressus... = cokoli bude první vycházející...), zdůrazňujíc tak, že obětováno bude pouze (či hned) to první, co Jiftáchovi vyjde z jeho domu naproti. Hebrejský text teoreticky skutečně umožňuje, že Jiftách pozdvihne vícero obětí. Latinský text tuto možnost zcela eliminuje a zároveň zdůrazňuje, že půjde o prvního, kdo bude vycházet.

Dále Syriaka vypouští participium הַיּוֹצֵא („vycházející“) na začátku verše, které naopak Targum a Vulgáta mají. Na význam věty to nemá žádný vliv.

Méně důležité rukopisy a Syriaka přidávají předponu לֵּ before „zápalnou oběť“. Tím získá slovní spojení וְהַעֲלִיתָהּ עֹלָה (a pozdvihnu ho jako zápalnou oběť) tradičnější podobu.

Pro verš 33. nabízí BHS tuto variantu: Mnohé hebrejské rukopisy vypouští spojku „a“ ve spojení „a až po Abel-Keramím“. Nemyslím, že by tato varianta měla zásadnější význam pro výklad zvolené perikopy, protože pouze ovlivňuje vnímání velikosti Jiftáchova vítězství, jež je i při vypouštění spojky „a“ veliké.

Pro verš 34. nabízí tyto varianty: LXX opravuje Targum a Syriaku ve spojení הָיָא יְחִידָה אֵין־לָהּ מִמֶּנּוּ בֶן אִו־בֶּת וְרֵק. Místo zájmeny „z jejího“ (מִמֶּנּוּ) mění suffix na „z jeho“ (מִמֶּנָּה). Naprosto minoritní opravou je pak doplnění dágeše do písmene ב ve slově בִּתְפִּים (dosl. „v bubíncích“).

Ve verši 35. Vatikánský a Syrský kodex (tedy řecké texty) nahrazují תִּכְרַעַה הַכְרַעְתָּנִי („velice jsi mě srazila“) slovy tarach etaraxaj me (např. „sražením jsi mě srazila“ či „obtížil jsi mě obtížila“). Řecký text tak doslova

„překládá“ hebrejský, avšak lexikálně, ne významově. V BHS uvedený text drží Leningradský kodex. Dále mnohé hebrejské rukopisy vypouštějí z hebrejského הַכְרַעְתִּי suffix, čímž nedochází k zásadní změně významu těchto slov („převelice jsi srazila“).

Verš 36. podle BHS má dovětek „nad syny Amóna“ za pravděpodobnou glossu. Na základě čeho tak činí již neuvádí.

Verš 37. obsahuje již zmíněné Qre Ketív, které je platné i pro verš 38. Mnohé hebrejské rukopisy opravují ve čtení právě tento verš dle verše 38.

Verš 39.: Z verše 40. je sem přesunut konec verše již za „... muže nepoznala“. Tím je text dělen více s ohledem na děj, protože je epilog v podobě „vzniku zvyku“ celý oddělen od vlastního děje příběhu.

Pro verš 40. má BHS tyto varianty: Hebrejské לְתַנּוּחַ (,,aby oslavovaly“, „aby vyprávěly“ či „aby oplakávaly“ – k problematice významu viz níže) překládá Vulgáta jako „ut plangant“ („aby oplakávaly“), tak podle Syriaky a Targumu. LXX překládá toto hebrejské slovo jako qrhnein („aby naříkaly“ či „aby oplakávaly“).

Různočtení pro tento text je uvedeno nemálo. Nejdůležitějším zjištěním je skutečnost, že žádná uvedená tradice neobměňovala ani neupravovala text veršů 36-39, pouze ve verši 37. jsou drobné obměny ve významu jednoho slova. Stejně jako nejsou významově v podstatě nijak alterovány verše 31. a 32. Právě tyto verše se totiž nejvíce týkají tématu lidské oběti (31. a 32. obsahují Jiftáchův slib a verše 36-39 hovoří o reakci Jiftáchovy dcery na tento slib a jeho naplnění Jiftáchem). Žádná uvedená tradice se tak nijak nesnažila přeznačit téma lidské oběti, relativizovat ho či jinak „odvysvětlit“.

1.3 Významné termíny a postavy

Jiftách: hebr. **יִפְתָּח**. Jméno Jiftách je pravděpodobně odvozeno od slovesa **פָּחַח** které v qalu znamená „otevřít“, v pielu „uvolnit, odvázat, rozvázat, odčinit“ – většinou ve významu „osvobodit“, výjimečně „ponížit“. Předpona jod vyjadřuje třetí osobu sg., toto jméno tak v překladu znamená pravděpodobně „on otevřel“, „on odvázal“ či „on uvolnil“. Je možné jeho jméno odvozovat také zkrácením teoforního jména „Jiftach-el“ (Bůh otevírá)¹³, významově je také možno vykládat jméno jako „Bůh osvobozuje“¹⁴. Sloveso samo je nejčastěji spojováno s ústy (23 výskytů), ne nezbytně lidskými (např. osel z Nu 22,28 či země z Nu 16, 23).

Jiftách pochází z Gileádu – tomu se věnuji jako samostatnému termínu. Je synem nevěstky a Gileáda, a proto vypuzen nevlastními bratry, které jeho otec zplodil s vlastní ženou. Uprchl před bratry do zemi Tobu, odkud podniká výpady. Tak se stává pravým Habiru/Hebrejem, podobně jako později David¹⁵. Tato podobnost by byla jak v přepadávání osad či karavan pro obživu, ale snad také v ochraně israelských vesnic před útočícími kmeny¹⁶.

Jiftách ve vybrané perikopě slibuje Hospodinu, že mu obětuje jako zápalnou oběť toho, kdo mu vyjde z domu. Paradoxně tak činí až poté, co na něho sestoupil duch Hospodinův. Amónovce, na které se chystal a proti kterým si snad chtěl obětí získat Hospodinovu náklonost, mu Hospodin vydal do rukou.

Při návratu domů však postupně ztrácí dominantí roli v příběhu: Když spatří svou dceru, roztrhne své roucho, zvolá, že ho převelice srazila kvůli slovům, která vyřkl k Hospodinu a která nemůže vzít zpět (v. 35). Od 36. verše

¹³ NBS, str. 439

¹⁴ The Anchor Bible Dictionary, vol. 3, str. 680; Srv. Heller: Výkladový slovník biblických jmen

¹⁵ The Anchor Bible Dictionary, vol. 3, str. 680

¹⁶ NBS, str. 439

je však o něm již jen okrajová zmínka: Příkáže dceři odejít a později splní slib, který Hospodinu dal.

Nový biblický slovník shrnuje Jiftáchovu osobnost takto: „Jiftách se choval stejně tvrdě ke svým nepřítelům... jako vůči sobě samému v případě své dcery a svým bratřím Efrajimcům.“¹⁷ Myslím, že je sice možné vnímat tímto způsobem Jiftácha, avšak jeho jednání neprozrazuje jednoznačnou tvrdost ani vůči sobě, ani vůči jeho dceři (srv. jeho promluvu při setkání dcerou). Tu je možno vnímat snad jen v jeho příkazu „Jdi!“.

Je jmenován spolu s dalšími soudci jako příklad víry v Žd 11, 32.

Jiftáchova dcera: Nemá žádné jméno, což je nápadné. Vypravěč chce zřejmě zdůraznit, že její role je vymezena jinak – je dcera, je jedináček a jedná a hovoří tak, jak jedná a hovoří. Navíc je בתולה – tomuto termínu se věnuji samostatně níže.

Jiftáchova dcera nejprve vychází vstříc otci, který se vrací z vítězné bitvy – vítá ho bubínky a tancem.

Nečekaná je její reakce na Jiftáchův žal – 36. verš je pro celý příběh naprosto zásadní. Nejen, že se tato postava nijak nebrání, nevzpírá, ani nepoukáže na Jiftáchovu např. hloupost, ale dokonce sama řekne, ať je s ní učiněno dle vyřčeného slibu. Od tohoto verše se Jiftáchova dcera stává hlavní postavou textu – mluví vlastně pouze ona, vznáší návrhy, odchází do hor a z hor se také ze své vůle vrací zpět k otci.

Text také třikrát zmiňuje její „panenství“, jež je tedy zřejmě podstatné. Jakým způsobem, to napoví další analýza. Text ve 39. verši totiž pouze konstatuje, že jí bylo učiněno dle proneseného slibu, s dodatkem, že nepoznala muže. Není tedy jednoznačně jasné, jaký úděl jí potkal, protože nejednoznačný

¹⁷ NBS, str. 439

je i text samotného slibu¹⁸ (31. verš). Avšak termín בתולה neodpovídá termínu „panna“, věnuji se mu proto samostatně níže.

בתולה: Termín, který snad všechny moderní překlady (a také LXX a Vulgáta) překládají jako „panna“ či „panenství“. Běžně se tak označovala žena, která nikdy neměla pohlavní styk¹⁹. To představuje určitou obtíž, protože se skutečně tohoto termínu užívá i na místech, kde jistě jde právě o panenství (zejm. Dt 22, 13-17; Gn 24, 16). Oproti tomu v řadě textů nejde jednoznačně dokázat, že je tento termín užit ve smyslu „nezažila pohlavní styk s mužem“ (Am 5, 2; Jr 2, 32; 2Sa 13, 2), a dokonce existují texty, který tento výklad znemožňují (Jl 1, 8).

Nejpregnantnější vystižení obsahu toho slova, myslím, je, že označuje „dívku v opatrovnictví svého otce“²⁰. Stejně základní a určující rys pro tento termín je také jeho definice jako „sexuálně dostupné ženy, která bude již brzy přesunuta ze sféry svého otce“²¹.

Avšak je třeba zdůraznit, že takováto dívka či žena vlastně „patřila“ svému otci²².

Gileád: Lokálně není úplně přesně vymezen. V kánonu SZ je někdy tato oblast v Zajordání mezi řekami Arnón a Jabok, někdy je to oblast mezi Jabokem a Jarmúkem, a někdy obě oblasti dohromady²³. Význam jména je snad „val svědectví“ či „věčné tryskání“ – přičemž druhý význam by dobře

¹⁸ „Aby čtenář nemohl jistě vědět, jaký byl Jiftáchův skutečný záměr“ – Olson, str. 832; Já však mám spíše odlišný názor, dostanu se k němu níže.

¹⁹ NBS, str. 728

²⁰ WBC, str. 291

²¹ Sjöberg, str. 65

²² TNIDB, str. 772; podobně také např. McNutt, str. 99-101; Srv. zejm. Dt 22, 20-21

²³ NBS, str. 273

vystihoval zejm. přírodní bohatství²⁴. Jiný pohled na vznik jména je skrze arabský kořen g-d, který znamená „obtížný (terén), vlnité (vlasy)“²⁵.

Je to úrodná země a tedy dobrá pastvina. Podle knihy Jozue vládl nad polovinou gileádu Síchon, emorejský král (Joz 12, 2) a nad druhou polovinou vládl Óg, král bášanský (Joz 12, 5).

Známý je svými stromy, značící jeho bohatství (Jer 22, 6; Zech 10, 10), balzámem (Jr 8, 22; Jr 46, 11). a také svými kozami (Pí 4, 1 + 5, 5), celkově je vnímán jako symbol úrodné země (Nu 32, 1; Jr 22, 6). Krom toho je útočištěm pro uprchlíky (např. Jákob – Gn 31, 21-55; Israelci utíkající před Pelištejci – 1S 13, 7 atd.)

Gileád, ačkoli je na okraji zaslíbené země (je jeho východní hranicí, např.: Ez 47, 18; Dt 34, 1), plně patří do Hospodinovy moci – Ž 60, 4-5 (stejně Ž 108, 9); Am 1, 13. Avšak proroci se o něm vyjadřují spíše negativně: „Gileád je městem těch, kdo páchají ničemností, městem krvavých stop.“ (Oz 6, 8) „Gileád páchá ničemností, propadne zmaru; v Gilgálu obětují býky, jejich oltáře se stanou hromadami sutě mezi brázdami pole.“ (Oz 12, 12).

Problematické také je, ke kterému kmeni patří. Ačkoli se o něm někde mluví doslovně jako patřícím Manasesovi (Joz 17, 6), jinde zase patří ke Gádovcům (Joz 13, 25; Joz 22, 9 – zde dokonce označeno za trvalé území také Rúbenovců a poloviny Manasese), jindy ho mají Efrajimci za své zběhy a za přebíhače mezi nimi a Manasesem (Sd 12, 4), a jinde je třeba ho zmínit jakoby „navíc“, jako by do obvyklé hranice „od Dana po Beer-šebu“ nepatřil (Sd 20, 1).

Podstatné pro výklad textu o Jiftáchovi je jistě skutečnost, jak často se Gileád v celé knize Sd vyskytuje. Vystupuje poprvé již v páté kapitole, v Debořině chvalozpěvu (Sd 5, 17), pak v sedmé kapitole (Sd 7, 3), silnou roli

²⁴ Tak Heller: Výkladový slovník biblických jmen

²⁵ Tak The Anchor bible dictionary, vol. 2, str. 1020

má práve uprostřed knihy Sd (Sd 10-12, soudce Jaír a celý Jiftáchův narativ), a opětovně se vrací na úplném závěru této knihy (řešení situace z Sd 19-20 v Sd 21 je nalezeno, velmi problematicky, v obyvatelích Jábeše právě v Gileádu).

Právě odtud pochází více soudců, než z jakékoli jiné čeledi. Kromě Jiftácha ještě Jaír, jenž ve vyprávění knihy Sd těsně předchází Jiftáchův příběh a který soudil Israel 22 let.

Celkový obraz této oblasti je tedy zřetelně nejednoznačný: Na jedné straně úrodný, bohatý, mající důležitou strategickou²⁶ pozici hned za Jordánem, na druhé straně se v něm děje mnoho špatností a svévole už jen v knize Sd – zejm. na jejím závěru se na jeho území odehrávají další tragédie. Zasazení Jiftáchova příběhu právě do této lokace může být buď snaha poukázat na nejednoznačnost Jiftáchova okolí – a tak také na nejednoznačnost, nesamozřejmost Jiftáchovy budoucnosti a jeho rozhodnutí, nebo, vzhledem ke spíše negativní roli této oblasti v knize Sd, je snaha ukázat Gileád jako místo velmi problematické, ne-li přímo špatné.

Družky: hebr. רֵעוּתִי (již qre), v sg. znamená „přítelkyně, družička, družka, kamarádka“. Základem je sloveso רעה = „mít přítele, přátelit se, být za družbu“. Jako „družičky“ ve vybraném oddílu překládá Kralická bible, překlady francouzské, anglické, ČEP, LXX i Vulgáta překládají jako družky či kamarádky.

Slovo má velmi široký význam: popisuje vztah až „bratrský“ (Joz, 14, 8; Jb 6, 15); popisuje vztah družičky/svatebčana (Sd 14, 11; Ž 45, 14 (ČEP: v.15)); či jen souputnický („druh“ či „společník“; Da 2, 13), či kamarádský (ten nejčastěji: Ex 2, 13; Gn 38, 12; Dt 13, 7; 2S 15, 37; Př 17, 17 atd.). Kamarádský vztah je tímto termínem opět popsán v celé šíři, od náhodných známých až po blízké přátele.

²⁶ The Anchor Bible Dictionary, vol. 2, str. 1021

Role těchto dívek tak není zcela jednoznačná: Může jít skutečně jen o doprovod, zároveň však, zejm. ve světle Ž 45, 14 a kontextu žádosti Jiftáchovy dcery, má mít tato žádost a cesta do hor i určité svatební rysy. Myslím, že vzhledem k podstatě termínu בְּחֻלָּה a k tomu, že velkým problémem příběhu je právě to, že Jiftáchova dcera ještě patří do „domu svého otce“, je svatební rys tohoto termínu a celé cesty do hor zamýšlený a podstatný, např. tak, že dcera oplakává, právě se svými „družičkami“, že skutečnou svatbu neměla. Kdyby totiž ano, celá situace v příběhu by nemohla nenastat.

Duch Hospodinův: hebr. רוּחַ יְהוָה. V kánonu SZ obsahuje několik významových okruhů: tajemná moc a síla (Gn 8, 1; Nu 11, 31; Jr 10, 13 atd.), dech, ve smyslu životní síly a tedy života jako takového (Ž 31, 6; Gn 6, 17; Iz 19, 3 atd.) a jako Bohem daná moc, výbava k něčemu (Sd 3, 10; 6, 34; 1S 11, 6 atd.). Tyto významy se navzájem překrývají, vlastně vždy se týkají bytí nebo jeho způsobu. V nejstarším chápání se mu rozumělo spíše z hlediska moci než morálky, mohl působit i zlé věci (Sd 9, 23; 1Kr 22, 19-23 apod.). Zároveň byly určité projevy ducha spojeny s nároky na vůdcovství Israele, zejm. v nejstarších dobách.²⁷

V knize Sd se v tomto spojení vyskytuje, kromě Jiftácha, už jen u Samsona (4x), Otníele a Gedeona. Tedy se vyskytuje u prvního soudce (Otniel – Sd 3, 10), pátého (Gedeon – Sd 6, 33), osmého (Jiftách – Sd 11, 29) a dvanáctého (Samson – např. Sd 14, 6). Bohužel v tomto není zřetelná žádná symetrie, jež by mohla napomoci při výkladu textu. Avšak určitou logiku pozorovat lze: Z 12 soudců sestupuje duch Hospodinův pouze na třetinu a pouze jeden z těchto soudců je bezproblémový – Otniel.

Určitá logika je také v tom, že duch Hospodinův se objevuje u prvního a posledního soudce, a u dvou „prostředních“. Navíc právě jen ten první je

²⁷ NBS, str. 181

soudce bezproblémový (jako jediný má zřetelně teoforní jméno!), Gedeón se zpočátku jeví jako také dobrý soudce, ale závěr jeho soudcování je zřetelně negativní (narrativ o efódu, jenž sám vyrobil – Sd 8, 26nn), Jiftách se také zpočátku jeví jako snad dobrý soudce, ale závěr jeho soudcování je ještě horší (srv. Sd 12, 1-7). Samson má nejlepší předpoklady pro to, být dobrým soudcem (již jeho početí je Hospodinovou intervencí – Sd 13, 3), ale nad jeho rozhodnutími a činy visí asi největší otazník ze všech soudců.

Pokud rozdělíme soudce na skupiny, jejichž dělítkem jsou soudci „malí“²⁸ (o kterých je obvykle jedno- až dvouvětá zmínka), vyjdou nám čtyři skupiny soudců, a v každé se objevuje duch Hospodinův právě jednou²⁹.

Jednoznačný není ani důsledek působení ducha Hospodina: Otniel po sespoutení válčí (Sd 3, 10-11), podobně Samson (např. Sd 15, 14-15), naopak Jiftách ani Gedeón neválčí, ale svolávají posily (Gedeón v Sd 6, 34-35).

Ani situace, ve kterých duch Hospodinův sestupuje na soudce, nelze shrnout pod nějaký vzor: Ačkoli jde u většiny soudců o situaci, kdy je Israel utlačován okolními národy, nesestupuje v takovou situaci vždy (např. příběh Debory či Ehúda) a Samsona se duch Hospodinův zmocňuje tváří v tvář lvu (Sd 14, 6) a předtím duch Samsona pouze ponouká (פַּעֲמָיו – také postrkávat, nutit; Sd 13, 25).

Celkově tedy nelze přiřknout duchu Hospodinovu v knize Sd žádnou jednoznačnou roli, stejně jako je neopominutelná skutečnost, že u většiny soudců se vůbec nevyskytuje.

Poslední, co je třeba zdůraznit, je, že v celém příběhu Jiftácha Hospodin nejedná jinak, než tímto „spočinutím ducha“, a to ani v reakci na Jiftáchův

²⁸ Mají zejm. literární roli, aby umocnili soustředění na „velké“ soudce. Srv. The Anchor Bible Dictionary, vol. 3, str. 680

²⁹ První skupina by byli: Otniel, Ehúd a Šamgar. Druhou: Barák, Gedeón, Tóla, Jaír. Třetí: Jiftách, Ibsán, Elón, Abdón. Čtvrtou: Samson.

slib³⁰. To je pro Jiftáchův příběh specifické – u Samsona se duch Hospodinův objevuje několikrát, už jeho početí je oznámeno Samsonově matce Hospodinovým poslem; u Gedeóna dochází k několika interakcím mezi ním a Hospodinem (nejprve také skrze posla – Sd 6, 11nn; několikrát mu Hospodin poroučí – Sd 6, 25nn; Sd 7, 2; a sám Gedeón vznáší požadavky, kterým je vyhověno – Sd 6, 36-40), Otniel je Hospodinem povolán. Přestože je oprávněné očekávat, že právě v narativu o lidské oběti bude Hospodin intereagovat nejvíce (neoprávněně?), je tomu právě naopak.

Slib: hebr. נִסָּחֵי.: „V biblickém úzu se slib vyskytuje vždy s poukázáním na Hospodina.“³¹ Obsahem takového slibu je většinou závazek něco učinit (Gn 28, 20nn), nebo se něčeho zdržet (Ž 132, 2nn) oplátkou za Boží přízeň (Nu 21, 1-3), nebo jako výraz horlivosti či oddanosti Hospodinu (Ž 22, 26). Slib není nutností pro život, ale pokud někdo slib vysloví, je stejně zavázán jako přísahou. Dokonalé plnění slibů je rysem šťastného muže (Jb 22, 27) a charakterem budoucího požehnání Israele (Na 1, 15).³² Zejména druhý motiv hraje pravděpodobně alespoň podprahovou roli (srv. reakci israelských dívek na splnění slibu) ve vybraném oddílu.

V knize Sd se vyskytuje pouze v oddílu o Jiftáchovi. Jiftáchův způsob složení slibu není obvyklý: Obvyklá forma je buď nabídnutí sebe sama či něčeho vlastního (Jáko – Gn 28, 20-11; Abšalóm – 2Sam 15). Jediný další případ, kde je slíben někdy jiný, než osoba slibujícího, je v 1Sam 1. Tam Samuelova matka nabídne Hospodinu svého potenciálního potomka.

V kánonu SZ jsou tři sliby podobné tomu Jiftáchovu: Jakobův v Gn 28, 20-22; Israelcův v Nu 21, 2; Chanin v 1Sam 1, 11. Jiftáchův je jedinečný v tom,

³⁰ Tak i WBC, str. 287

³¹ NBS, , 932

³² NBS, str. 932

že jeho slib nemá žádné spojení s objektem slibu³³. Myslím, že podstatnější jedinečnost Jiftáchova slibu je v tom, že na rozdíl od výše uvedených slibů na něj Hospodin nijak nereaguje, i kdyby se zpožděním.

Zároveň jsou v kánonu sliby, které jsou tomu Jiftáchovu podobné, ale končí něčí snahou je nesplnit: Saulův v 1Sam 14, 24nn, Kálebův v Sd 1, 12nn a Israelců v Sd 21, 1nn. U posledních dvou není užit zde zkoumaný termín. Zároveň je v Sd 21 i Sd 1 objektem slibu žena či ženy. Všechny tři mají společné to, že se někdo pokusil slib nějak obejít, a povedlo se, přičemž nedošlo k nějaké odplatě od Hospodina. Vlastně nedošlo ve všech těchto případech k vůbec žádné reakci od Hospodina³⁴.

Pro vybraný oddíl je pak význam slibu dobře shrnut v následujícím: „Není žádný doklad o tom, že naplnění slibu změnilo výsledek příběhu. Vlastně nemění ani vztah mezi Jiftáchem a Bohem, ani mezi Jiftáchem a Gileádskými.“³⁵

Jiftách sám se pak drží příkazu z Nu 30, 3. Podle toho nelze zrušit své slovo či jej vzít zpět, pokud byl Hospodinu složen slib.

Zápalná oběť: hebr. zde עֹלָה, častější však je tvar הָעֹלָה, právě který se vyskytuje v knihách Ex a Lev, ale také jinde v knize Sd (Sd 6, 26). Dle předpisů v Lev 1 je přesně určeno, že oběť pro Hospodina bude z dobytka nebo ptactva. Jediný další případ, kde se v bibli setkáme s vykonanou zápalnou obětí člověka, je 2Kr 3. Tam moábský král obětuje syna krále edómského.

Pak jsou dva pouze podobné případy: Jedním je Gn 22, kde oběť není dokončena, druhým je zmínka v 2Kr 17, 17. Tam však není zdaleka jisté, že šlo o lidskou zápalnou oběť. Naopak, dle slovesa je mnohem pravděpodobnější

³³ WBC, str. 288

³⁴ WBC, str. 289

³⁵ Sjöberg, str. 31

výklad, že děti byly skutečně prováděny (וַיַּעֲבִירוּ) přes oheň, ve smyslu jeho překračování či procházení skrze něj.

Princip oběti zřejmě spočívá ve vlastnictví, proto nejsou obětována zvířata divoká, ale domácí, o něž se člověk musel starat, pečovat o ně. Stejně to platí i pro nekrvavé oběti (obilí, olej, mouka atd.). Zároveň se obětovalo Hospodinu „to nejlepší“, samci tedy měli přednost před samicí, oběť měla „být bez poskrvny“ (Lv 1,3; Lv 3, 1 atd.). Velkou roli hrály majetkové poměry obětníka: bylo možno obětovat také levnější holubice či dokonce mouku, byla-li i holubice příliš drahá (Lv 14, 22).³⁶

Tato „pravidla“ při obětování hrají, myslím, velkou roli ve vybraném příběhu. Dobře vysvětlují, proč Jiftách formuluje slib v mužských zájmenech (samec měl přednost před samicí, byl „kvalitnější“ obětí), oběť byla vždy „ze svého“ (dcera), a něco, s čím měl obětník velkou práci a blízký vztah, který je v určitém pohledu vztah závislosti (jediná dcera).

Amónovci: dosl. „synové Amóna“ (hebr. בְּנֵי עַמּוֹן). Amón byl potomek Lotova syna, který byl počat s Lotovou dcerou. Israelcům je přikázáno s nimi jednat laskavě (srv. rozhovor Jiftácha a jejích krále), neboť byli navzájem příbuzní. Svá teritoria obklopovaly malými pevnostmi (Nu 21, 24).³⁷

V knize Sd se objevují časo, již od Sd 3, 13, kde však hrají zcela minoritní roli. Většina výskytů v knize Sd je právě uvnitř narativu o Jiftáchovi.

V celku kánonu SZ se objevují také velmi často, s výjimkou mudroslovné literatury, žalmů a spisů.

³⁶ NBS, str. 677

³⁷ NBS, str. 24

2. Kontext

Při snaze o správné porozumění jakémukoli vyprávění je třeba zohlednit jeho kontext – osobnost vypravěče a jeho/její výrazové prostředky, v jaké době hovoří, ke komu hovoří atd. Při výkladu psaných textů, jejichž autor pro nás již není dostupný, jsou velmi užitečným vodítkem autorovy další texty.

Toto vše platí dvojnásob při výkladu textů biblických. Jednotlivé spisy Starého i Nového zákona jsou koncipovány jako celky, mají svou strukturu, záměr a tak, ačkoli je možno (a nutno!) vykládat také jednotlivé oddíly, ne jen spis jako celek, je třeba zohlednit užší i širší kontext vybraného oddílu. Užší kontext obvykle spočívá v širším rámci vyprávění o dané osobě/děni, širší kontext pak celého spisu, pokud se tento nekryje s kontextem užším (tak např. epištoly či evangelia z NZ, „malí“ proroci v SZ atd.).

V užším kontextu se tedy budu soustředit na celý narativ o Jiftáchovi, tedy od Sd 10, 6 až po Sd 12, 7. V širším kontextu přihlédnu k celku knihy Sd a k tomu, jakou vypravěčskou strategii vypravěč používá, na co se soustředí, co se naopak v knize postupně mění atd.

2.1 Užší kontext

V této podkapitole se nejprve zaměřím na to, co vybranému oddílu Sd 11, 29-40 předchází, a tedy v jaké situaci se toto vyprávění odehrává.

Vybranému oddílu předchází první část Jiftáchova příběhu, od Sd 10, 6. Tam se píše, jak vypadala situace v Izraeli před nástupem Jiftácha k vládě nad Gileádem. Přestože Jiftáchův příběh je v SZ zřetelně jeden celek (Sd 11, 1 – 12, 7), spadá do jeho kompozice i tento „úvod“ (Sd 10, 6 – 17). Podobně, ale již ne nezbytně, je možno vnímat Sd 12, 8-15 jako také dovětek k vybrané části Jiftáchova příběhu.

Jiftáchův příběh se odehrává v situaci, kdy se Israel klaní sedmeru božstev³⁸ (Sd 10, 6), za což je utlačován okolními pronárody. Hospodin ve své argumentaci také používá sedmero národů, od kterých Israelce vysvobodil – mnoha jejich božstvům se však nyní Israelci opět klaní. Israelci sice odvrhnou tato božstva poté, co je Hospodin odmítne vysvobodit (Sd 10, 13-15)³⁹, ale Hospodinova reakce na toto „odstranění cizích bohů“ není jednoznačná. Avšak stav Israele, jak je zde uveden, je „nejrozpracovanější popis Israelského odpadlictví v celé knize.“⁴⁰

Národy uvedené ve výčtu těch, jichž božstvům se Israel klaněl, obsahuje z většiny národy buď již poražené, nebo jejich porážka brzy přijde (Moábci, Amónci a Pelištejci – Samson), přičemž zejm. Amónci a Pelištejci jsou ohrožujícím elementem, jemuž se v knize Sd věnuje velká pozornost (Amónci = Sd 3, 13 a Jiftáchův narativ; Pelištejci také v úvodu Sd 3, 13 a Samsonův narativ)⁴¹.

V Sd 10, 9 se vrací ty israelské kmeny, které hrály (nebo budou hrát) v knize Sd významnou roli: Juda, jehož role v úvodu byla úspěšná a bude hrát přední roli v Samsonově příběhu a dál; Benjamín, jenž zklamal v úvodní kapitole knihy Sd (ale krátce je pochválen v Debořině písni) a také bude hrát zcela zásadní roli v závěrečných příbězích knihy Sd; Efrajim, který se vyskytuje v průběhu celé knihy, také selhal v úvodní kapitole, bojuje po boku Báraka a Debory (Sd 5, 14), je povolán bojovat po boku Gedeóna (Sd 7, 24; ale stěžuje si na pravý opak v Sd 8, 1) a pře se s Jiftáchem (Sd 12, 1-6).⁴²

Pouze v tomto úvodu, z celé knihy Sd, Israel vyzná svůj hřích – v Sd 10, 10. Dokonce tak činí právě tak, jak israelský hřích popsal vypravěč v Sd 10, 6.

³⁸ Krom jiných je funkcí tohoto vyjádření také poukázání na zhoršení situace oproti Gideónovu období – srv. NIB, str. 824

³⁹ The Anchor Bible Dictionary, vol. 3, str. 681

⁴⁰ Block, str. 344

⁴¹ WBC, str. 262

⁴² WBC, str. 263

Přesto Hospodin reaguje nejzdrženlivěji ze všech podobných případů v knize Sd. Zda tím chce vypravěč ukázat, že Israel je i v tomto vyznání vlastně sebestředný⁴³, nebo ho Hospodin jen nebere tak vážně⁴⁴ není zřejmé. Myslím, že vypravěč chce sdělit obě informace zároveň. O sebestřednosti „Israele“ svědčí jak předchozí shrnutí, tak velmi brzké jednání gileádských starších, o Hospodinově spíše chladné reakci na toto vyznání svědčí celek Jiftáchova narativu.

V Sd 10, 13 Hospodin odmítá znovu vysvobodit Israelce (לְהוֹשִׁיעַ אֶתְכֶּם). S podobným vyjádřením se v knize Sd nelze setkat. Vzhledem k předchozímu se zřejmě vypravěč snaží sdělit, že hněv Hospodinův dosáhl (minimálně pro toto období) maximální hodnoty⁴⁵. Všelijaká vyznání hříchů a úpění k Hospodinu nevedla ke změně – musí se v Israeli odehrát něco jiného, co oddělí Israele od ostatních pronárodů a odkloní je od ostatních bohů⁴⁶. Zda tímto „něčím“ budou události spojené s Jiftáchem, to prozradí až další zkoumání.

Nikde v tomto úvodu, ani jinde v příběhu o Jiftáchovi, se nepíše o jeho povolání k úřadu soudce. Jediné místo, kde se píše o tom, že Jiftách byl soudcem, je až na konci příběhu o něm – Sd 12, 7. Jiftách tak není k soudcovství povolán, ani k němu nepovstal, jako např. jemu předcházející soudcové Tóla a Jaír. Stejně tak i ostatní soudcové: buď byli povoláni přímo Hospodinem (např. Sd 3, 9), nebo skrze proroka (např. Sd 4, 6) nebo prostě „povstali“, nejsou-li počítáni soudci, o nichž je jen stručná zmínka (tzv. „malí soudci“).

Velmi důležitým prvek tohoto úvodu je Sd 10, 18. Zde gileádští velmožové a lid rozhodnou, že kdo vytáhne proti Amónovcům, kterým byli

⁴³ Brensinger, str. 125

⁴⁴ Block, str. 346

⁴⁵ Srv. 14. verš: „Jděte si úpět k vašim bohům!“

⁴⁶ WBC, str. 266

vydání napospas, stane se jejich náčelníkem. Příběh o ohrožení celku Israele Amónci tedy pokračuje bez Hospodinova vlivu – gileádští starší ustavují podmínky, podle nichž se pozná ten, kdo bude vládnout Gileádu⁴⁷. Podle toho také jejich jednání vypadá: Jde pouze o boj proti Amóncům a odměnou bude náčelnictví nad jejich malou oblastí – celek Israele pro ně nehraje roli.

Velmi podstatné je že, stačí pouze začít bojovat (יָחַל לְהִלָּחֵם) proti Amónovcům, není tedy nezbytně nutné proti Amónovcům zvítězit. Jiftách si však chce zajistit vládu nad Gileádem i po skončení vypjaté situace⁴⁸. Tato skutečnost má vliv na Jiftáchův slib, kde žádá vítězství nad nimi výměnou za zápalnou oběť. Ze strany Gileádských je pravděpodobně pouze vyjádřeno, pod kým se gileádské kmeny spojí proti Amónovcům, přičemž poznávacím znakem není Hospodinovo určení k tomuto úkolu, ale prostý fakt, že bojovat začne. Důležitým prvkem jsou „hodnosti“ užívané v tomto rozhovoru: starší nabízejí Jiftáchovi pozici קָצֵץ (zřejmě velitel během bitvy/války) – tento termín se jinde v knize Sd nevyskytuje (ale srv. Joz 10, 24; Iz 1, 10; Da 11, 18 atd.). Avšak Jiftách zažádá o „hodnost“ רֹאשׁ (hlava, náčelník), což je funkce trvalejší a prestižnější⁴⁹.

Ve světle „podmínky“, vyřčené Gileádskými, je v očích čtenáře Jiftách ještě šikovnější diplomat⁵⁰, než by se zdálo. Nejprve rozdíl mezi Sd 10, 18 a Sd 11, 9: Gileádští drží stále stejnou linii (Sd 11, 6) – nejprve náčelník, pak boj, víc k náčelnictví netřeba. Avšak Jiftách, ve snaze zajistit si tuto pozici, již podmínku mění tím, že do ní vsouvá: „A Hospodin mi je vydá“ (לִפְנֵי אֱלֹהֵי) „(וַיִּתֵּן יְהוָה אוֹתָם)“. S tím gileádští souhlasí – Sd 11, 10.

Jejich souhlas si sám zaslouží hlubší pozornost: „Hospodin je slyšící mezi námi, pokud neučiníme takto podle tvých slov.“ (אִם-לֹא כִדְבָרְךָ כֵּן נַעֲשֶׂה)

⁴⁷ Block, str. 350

⁴⁸ NBS, str. 439

⁴⁹ The Anchor Bible Dictionary, vol. 3, str. 681; podobně WBC, str 282-283

⁵⁰ Brensinger, str. 133

(יְהוָה יְהִיָּה שְׁמֵעַ בִּינֹתֵינוּ). Gileádští se tedy zavazují před Hospodinem, že učiní podle Jiftáchových slov. Ačkoli to není přímo slib (נָדַר), hrají závazky domluvené před Hospodinem⁵¹ podstatnou roli ještě před Jiftáchovým slibem.

Toto Jiftáchovo odevzdání výsledku boje do Hospodinových rukou je důležité vůči jeho pozdějšímu slibu. Jiftách (a čtenář) ví, že jeho náčelnictví nad Amónci záleží na tom, zda je porazí. A porážka Amónců záleží na tom, zda mu je Hospodin vydá. Avšak sami Gileádští ho rovnou pozvali za svého náčelníka – Sd 11, 6 + 8. Projevuje zde Jiftách nedůvěru vůči gileádským starším, nebo zde projevuje (jako ostatně v následujícím rozhovoru s králem Amónců) svou pravověrnost? Text jednoznačnou odpověď nedává, záměrně ponechává čtenáře v určitém napětí, v nejistotě.

Tato nejistota je umocněna okamžikem Jiftáchova slibu v Sd 11, 30. Buď se Jiftách bojí, že by mohl zemřít, nebude-li mu „shůry dáno“ vítězství, nebo si chce zajistit vítězství nad Amónci a tím pozici náčelníka. Avšak čtenář ví, že bylo jeho rozhodnutím podmínit své náčelnictví vítězstvím – se kterým gileádští starší souhlasili. A tak je nakonec na čtenáři samém, jak rozhodne tuto nejednoznačnost: Buď gileádští starší využili toho, že jim Jiftách prostě nedůvěřuje a přijmou jím určenou podmínku vítězství nad Amónci a nebo Jiftách skutečně projevuje pravověrnost svěřením výsledku boje Hospodinovi⁵² (oproti starším, kteří svou pozici ze Sd 10, 18 a 11, 6 najednou změní dle Jiftáchových slov), což má za následek o to větší zmatení čtenáře ve chvíli Jiftáchova slibu – a o to větší nejednoznačnost ve významu příběhu.

V jedenácté kapitole začne samotný Jiftáchův příběh. Syn nevěstky a Gileáda, vypuzený vlastními bratry, a přesto jako první informace, kterou

⁵¹ srv. Matthews, str. 119: „Přidává božstvo jako svědka podmínek. Jakékoli vítězství, které získá, tedy vnímáno jako božské potvrzení jeho vůdcovské role.“ Srv. Jiftáchovo vítězství ve v. 32.

⁵² WBC, str. 284

vypravěč sděluje, je, že byl udatný bohatýr⁵³. Po vypuzení se usadí v zemi Tóbu (za Jordánem), kam se k němu shromáždili „mužové prázdní“ (či bezcenní/neúspěšní – אֲנָשִׁים רִיקִים), kteří s Jiftáchem dosl. „vycházeli ven“⁵⁴. Takto podaný původ je velmi podobný původu Abímeleka⁵⁵.

Protože Amónovci, kteří Israel sužují již od počátku tohoto příběhu, se pustí do boje s Israelem (jmenovitě s Efrajimem, Benjamínem a Judou), je Jiftách požádán, aby se stal náčelníkem Gileádu.

Dalším závažným detailem je skutečnost popsána v Sd 11, 11. Tam Jiftách přednesl celou svou záležitost Hospodinu, ale Hospodinova odpověď, zdá se, není uvedena (snad 29. verš?).

Poté Jiftách začne dlouhý dialog, skrze posly, s králem Amónovců. Celý rozhovor zabírá verše 12-28. Jeho délka tak činí sedmnáct veršů, což je celá třetina Jiftáchova příběhu⁵⁶. S tím zřejmě souvisí Jiftáchovo jméno (srv. kapitolu Významné termíny a postavy), stejně jako zřejmě souvisí s jeho slibem a dalšími „činy“.

Rozhovor s amónským králem končí odmítnutím jeho pokračování – král nechtěl slyšet Jiftáchův vzkaz. Bezprostředně poté spočine na Jiftáchovi duch Hospodinův a začíná oddíl, na který se v této práci zaměřuji.

V rozhovoru s králem Amónců Jiftách osvědčí pozoruhodnou znalost Hospodinových skutků spásy⁵⁷, stejně jako historie Israele nejen vůči Amóncům. To je skoro až překvapivé u nelegitimního syna vyhnaného svými

⁵³ Tento termín je užíván „pro muže, jejichž životní účel vyžaduje neobvyklou sílu či schopnosti“ – Sjöberg, str. 52; stejně se hovoří o Saulovi (1Sam 9, 1), Davidovi (1Sam 16, 18), Jarobeámovi (1Kr 11, 28)

⁵⁴ Pravděpodobně šlo „o rváče s vojenským velením, muže mimo hlavní mocenskou základnu“ – WBC, str. 280; podobně jednal také David, Jarobeám a Abímelek; možná se jednalo o „partyzánské bojovníky či teroristy“ – McCann, str. 80

⁵⁵ Srv. Sd 8, 31; 9, 4; 9, 5; Zároveň srovnej odlišné konce příběhů

⁵⁶ Od dokončení rozhovoru s králem Amónovců až do informace o jeho smrti devatenáct veršů, úvod Jiftáchova příběhu až po začátek rozhovoru dvacet tři veršů – z toho však dvanáct veršů uvozuje situaci v Israeli, Jiftách v nich nevystupuje.

⁵⁷ WBC, str. 280

bratry. Navíc zakončuje diplomatický rozhovor jednoznačným vyzváním Hospodina k rozsouzení pře, která vznikla okolo nárokových území. Posledním zajímavý motivem je náboženský rozměr celého problému: „Jistě, můžeš obsadit zemi toho, koho ti podrobí tvůj bůh Kemóš. Ale zemi každého, koho před námi vyžene Hospodin, náš Bůh, obsadíme my.“ (Sd 11, 24) Tím se Jiftách odvolává na vlastně ortodoxní tradici Dt 32, 8-9.

Vzápětí sestupuje na Jiftácha duch Hospodinův. Nabízí se zde myšlenka, že sestoupení ducha bylo, alespoň částečně, v reakci na právě provedené Jiftáchovo jednání⁵⁸. Text tuto myšlenku explicitně nepotvrzuje ani nevyvrací, ale ze stavby textu je možné tuto myšlenku podržet, ačkoli je to navzdory tomu, že na konci 28. verše je uvedena petucha.

Z právě uvedeného úhlu pohledu je následující příběh o Jiftáchovi a jeho dceři buď ještě problematičtější, než „jen“ kvůli lidské oběti, nebo se tím nic nemění. Druhá možnost platí, pokud je sestoupení ducha až v reakci na ukončení Jiftáchovy snahy o mírové řešení sporu s amónským králem, a tedy „výbavou“ do nadcházející bitvy. První možnost platí, pokud je sestoupení ducha v reakci na Jiftáchův postoj k celému problému – tedy je reakcí na jeho snahu o mírové řešení (navzdory domluvě z Sd 11, 9-10), na jeho osvědčení znalosti i důvěry v Hospodina v předchozích rozhovoru.

Myslím, že je možný ještě třetí, spíše doplňkový, úhel pohledu na Jiftáchův rozhovor s králem Amónců. Až do Sd 11, 23a platí výše uvedená snaha o mírové řešení a domluvu. Od druhé poloviny 23. verše („A ty ho zabíráš?“ hebr. וְאַתָּה הַיִּרְשָׁנִי) se totiž v Jiftáchově závěrečné řeči objevuje dobře patrný provokující tón⁵⁹, který vrcholí obviněním amónského krále ze zlého vůči Jiftáchovi, který je naopak bez viny.

⁵⁸ Tak např. WBC, str. 286

⁵⁹ srv. Brown, str. 223: „Jiftách je uhlazený mluvčí, který uměl použít slov pro svůj prospěch, ale také nevěděl kdy pusu zavřít.“ Myslím, že tato teze je mírně přestřelená, protože to není tento závěrečný „provokující“ podtón, který pohne amónského krále k neslyšení.

Po oddílu Sd 11, 29-40 navazuje krátké vyprávění o sporu mezi Gileádskými a Efrajimci. Důvody sporu jsou dva: Nejprve text uvádí, že Efrajimci chtějí zapálit Jiftáchův dům, protože je nezavolal proti Amónovcům. To je částečně pochopitelné, vždyť Amónci bojovali i proti Efrajimu (Sd 10, 9). Vzápětí je však uveden druhý důvod, kterým jsou posměšky na stranu Gileádských a jejich nejasnou kmenovou příslušnost. (Sd 12, 4). Konflikt není vyřešen, Gileádští pobíjejí Efrajimské a obsazují jordánské brody, kde likvidují mnoho Efrajinců.

V úplném závěru Jiftáchova příběhu se píše, jak dlouho soudil Israel, bylo to šest let. To je nejkratší doba ze všech soudců⁶⁰. V této závěrečné části Jiftáchova života toho opět neudělal mnoho: Slovně se brání Efrajimským, a pak na ně vytáhne do bitvy. Avšak v této části zabírá jeho aktivita pouhé tři verše, a to ještě necelé (z celkových sedmi).

Neobvyklá je informace o Jiftáchově smrti. I zde se nachází nejasnost: „A zemřel Jiftách Gileádský a byl pohřben v gileádských městech“ (בְּעִירֵי גִלְעָד). Co znamená, že byl Jiftách pohřben ve „městech“ Gileádu? LXX tuto nesrovnalost nemá, jednoduše píše, že „a zemřel Jiftách Gileádský a byl pohřben ve svém městě v Gileádu“ (kai apeqanen lefqae o Galaadithj kai etafh en polei autou en Galaad). Kritický aparát BHS navrhuje „...ve svém městě v Gileádu“ (בְּעִירוֹ בְּגִלְעָד), což je vlastně překlad z LXX.

Je sice snadno možné, že koncové waw se chybným přepisem změnilo na jod, ale kam by zmizelo ono jod z prostředku slova? Možnost, že by chybným přepisem vznikly ve slovu chyby dvě, navíc různého druhu, nepovažuji za příliš pravděpodobnou. Avšak úplně vyloučit ji nelze.

⁶⁰ Ehúd – výslovně neuvedeno, po jeho činech žila země v míru 80 let; Šamgar – neuvedeno; Bárak a Debora – výslovně neuvedeno, po jejich činech žila země v míru 40 let; Gedeón – přímo neuvedeno, za jeho dnů žila země v míru 40 let; Tóla – 23 let; Jaír – 22 let; Ibsán – 7 let; Elón – 10 let; Abdón – 8 let; Samson – 20 let

Jaké důsledky má tato skutečnost? Nejprve ten, že příběh o Jiftáchovi obsahuje další nejasnost, nejistotu, napětí. Další důsledky pak záleží na interpretaci tohoto posledního verše Jiftáchova příběhu. Byl-li skutečně pochován v „městech“, je otázka, proč v několika. Obvyklý výklad má za to, že bylo Jiftáchovo tělo, na znamení jeho ponížení a špatných skutků, rozetnuto na několik částí a každá následně pochována v jiném městě⁶¹.

2.2 Širší kontext

Kniha Sd vypráví příběhy Israelského lidu mezi dobou Jozueho (prvotní usazení se v zaslíbené zemi) a dobou královskou⁶². Soudcové jsou charismatičtí vůdci, jež buď povstávají z lidu nebo jsou povoláni, aby Israel chránili. Téměř vždy jde v první řadě o vedení v bitvách proti pronárodům utlačujícím Israel.

Jiftách je předposlední soudce Israele (nepočítáme-li Samuele, který má blíže k prorokovi a v knize Sd se vůbec nevyskytuje).

Celková kompozice knihy Sd naznačuje úmyslnou stavbu – v první kapitole dochází k záboru zaslíbené země zejm. bitvami. Již zde vystupuje v krátké epizodě dívka – Aksa. Tato dívka nejen, že má jméno (oproti Jiftáchově dceři), ale také jedná velmi aktivně, dokonce lze říci, že asertivně: הָבָה־לִּי בְרָכָה (Sd 1, 15; „Dej mi požehnání!“). Nejen, že vznáší požadavek (podobně jako Jiftáchova dcera), ale také navádí svého manžela, aby to byl on, kdo požádá jejího otce o pole (Sd 1, 14).

Hned poté uvádí kniha Sd pro kompozici další důležitou informaci: kmen Benjamínců si nedokázal podrobit Jebúsejce, kteří sídlili v Jeruzalémě.

⁶¹ WBC, str. 297

⁶² Za určitý mezičlánek je možné považovat Samuele. Je o něm jedna jediná zmínka, že byl soudcem (1 Sam 7, 15; formule nestandardní), ale ani tam se nedovídáme dobu jeho soudcování a smrti. Jeho chování má navíc rysy od předchozích soudců zřetelně odlišné – pomazání krále, vykonávání obětí, absence jeho vlastního bojování atd. Zdá se být více typem kněze či proroka než soudce, jak nám jejich obraz předkládá kniha Sd.

Všimněme si, že je tento kmen uveden hned po Judovi. Juda Jeruzalém dobyl a vypálil, byl tedy úspěšný. Z dalších kmenů dosáhl podobných úspěchů jen kmen Dan⁶³ (Sd 1, 34). Ostatní kmeny buď vůbec nebyly s to si podrobit obyvatele země, nebo se jim to nepodařilo úplně.

První kapitola nám tak představuje situaci pro celou knihu: Israel sice sídlí v zaslíbené zemi, ale nesídlí tam sám, s většinou pronárodů se mu nepodařilo nic zásadního učinit. Toto je stvrzeno v Sd 2, 20-22, kde je také vysvětleno, jaké důsledky bude toto soužití mít: tyto pronárody budou pro Israelce zkouškou.

Je znát také určité přední postavení kmene Benjamín – je uveden hned po kmenu Juda, a to ještě ke všemu s válečným selháním. Události na území tohoto kmene totiž také uzavírají celou knihu Sd, a opět velmi negativním způsobem (jako je tato úvodní prohra; Sd 19-21). Hned druhý jmenovaný soudce, Ehúd, navíc z tohoto kmene pochází, a získává zemi 80 let⁶⁴.

V druhé kapitole je zachyceno zvláštní shrnutí. Není zcela zřejmé, zda se jedná o shrnutí doby před soudci, kteří nastoupí jmenovitě od třetí kapitoly, či zda se jedná o shrnutí právě této doby. Vzhledem k důrazům v této kapitole uvedeným⁶⁵ si myslím, že jde o shrnutí textu a doby, která bude literárně teprve navazovat od následující kapitoly. Toto hodnocení rozhodně není pozitivní, ať už jde o soudce nebo o Israel jako celek. Přesto je však zřetelně vysloveno, že

⁶³ Ale i u něj je uvedena relativizace tohoto válečného úspěchu: Zatlačili sice Emorejce do hor, ale to jim umožnilo zůstat v několika oblastech.

⁶⁴ Je otázka, zda je úmyslem této skutečnosti relativizovat neschopnost a pozdější zlé činy benjamínců, nebo zda začíná nejednoznačnost Jiřtáchova příběhu už zde a je tak základním motivem knihy Sd. Myslím, že vypravěč chce sdělit obě informace zároveň.

⁶⁵ „Israelci se dopouštěli toho, co je zlé v Hospodinových očích“ – refrén, který zaznívá znova a znova v následujících kapitolách.

„I povolával Hospodin soudce, aby je vysvobozovali... avšak ani soudcové neposlouchali...“ (Sd 2, 17) – těžko si představit, že by se tato zpráva týkala celé řady soudců, o kterých nemáme žádnou zprávu než tuto, když o 12 soudcích máme vcelku široké svědectví. Podobně by bylo zvláštní, že by tito „předchozí soudcové“ byli tak hrozní, a pak náraz od Otniele by se celá situace o tolik změnila. U prvních soudců uvedených v této knize totiž nemáme o podobném hodnocení žádnou zmínku. Naopak, dobře to shrnuje vlastně většinu soudců, o kterých se v této knize píše, zejm. od Gedeónů dál.

takovýto průběh není nutný. Vždyť pronárody mají Israel jen zkoušet – נִסּוּת – jak o tom hovoří Sd 2, 22 a Sd 3, 1 a Sd 3, 4.

V Sd 2, 15 je užito sloveso צָרָה pro popis situace Israele. Stejné sloveso se vyskytuje také v Sd 10, 9 (tedy v úvodu k Jiftáchově narativu) a v Sd 11, 7 (z úst Jiftácha, který hodnotí situaci gileádských). „Vypravěč tím zřejmě ukazuje, že v následujících oddílech půjde o události týkající se celého Israele.“⁶⁶

Ještě jedna důležitá informace, zejm. pro text Sd 11, se vyskytuje v druhé kapitole. V osmnáctém verši čteme: „Vždyť byl hnut Hospodin lítostí z/nad jejich úpěním před tvářemi jejich utlačovatelů, kteří je utlačovali“ (וַתִּחַיֶּהֱם). Podobně totiž mluví i Sd 10, 16: „a zželela se jeho duše nad obtížemi Israele“ (וַתִּקְצַר נַפְשׁוֹ בְּעַמְלֵי יִשְׂרָאֵל). Je sice nesnadné vyložit význam onoho וַתִּקְצַר, protože sloveso קָצַר obvykle znamená „sklízet“ ve významu sklizení toho, co bylo zaseto (i přeneseně), přesto mluví tento verš velmi podobně jako verš z Sd 2, 18. Užití sloveso má totiž také význam „zkrátit“, zejm. ve smyslu „být netrpělivý“ ve spojitosti se slovem נַפֶּשׁ (duše). V takovém případě je tato věta často považována za projevení Hospodinova smilování, za projev toho, že se nechal pohnout pokáním Israelců⁶⁷. Text Sd 10, 16 však spojuje Hospodinovu reakci s trápením, obtížemi, námahou Israelců (אִמְלָה), nikoli s jejich činnostmi. Tak jde spíše o vyjádření Hospodinova hněvu či zlosti⁶⁸ - srv. co se odehrává v následující větě, v Sd 10, 17.

Tato vsuvka o Hospodinově pohnutí v Sd 10, 16 je totiž zcela ojedinělá mezi příběhy soudců. Pouze Sd 2, 18 poskytuje určitou možnost, jak této

⁶⁶ WBC, str. 264

⁶⁷ Tak např. Boling, str. 193; Soggin, str. 203

⁶⁸ NIB, str. 825

vsuvce, jež vlastně uvozuje příběh o Jiftáchovi, rozumět. V druhé kapitole jde o úvod a shrnutí knihy Sd, jak jsem o tom mluvil výše, a „Hospodinova lítost/soucit“ (נְהִימָה יְהוָה) je spojena právě s povoláním soudců, kteří vysvobozovali Israelce z rukou nepřátel. Hned ve třetí kapitole je povolán první soudce, Otniel. Podobně postupuje děj i v desáté kapitole: Hospodinova duše sklídí, co bylo zaseto obrácením Israelců v jejich bídě, a záhy nastupuje na scénu Jiftách. Jenže Otniel ve třetí kapitole je doslova „povolán Hospodinem“, na rozdíl od Jiftácha, kde k žádné podobné interakci nedochází.

Opět se tedy vrací základní problém Jiftácha – žádným způsobem nebyl k roli soudce povolán Hospodinem. Sd 10, 16 tak může být vlastně jen zahlazením tohoto problému u „velkého“ soudce⁶⁹ - všichni byli takovým či onakým způsobem zprostředkování či povolání ke své roli Hospodinem. Druhou možností je, že zde vypravěč knihy Sd naznačuje nějaký přelom, jak může být vnímána i výpověď ze Sd 2, 18. Protože však už v Sd 2, 18n není žádný přelom v ději zřejmý a ještě méně je zřejmý v Sd 10, 16n, není tento výklad přesvědčivý.

Celkově tedy Sd 10, 16 spojitost určitě má, i kdyby tento verš pouze dokresloval kulisy scény Jiftáchova příběhu: Amónci týrají Israel (Sd 10, 8), ten však úpí k Hospodinu (Sd 10, 10 a Sd 10, 15-16; tradiční refrén knihy Sd) a Hospodin sklídí, co je zaseto jejich obrácením a jejich odstraněním cizích bohů. Je Jiftách součástí této sklizně – a tedy povolaný soudce – nebo ne?

Myslím, že tento verš podtrhuje nejednoznačnost celého Jiftáchova příběhu, jak jsem na tuto skutečnost poukázal již několikrát výše. Není jednoznačné, zda Jiftách je soudce povolaný Hospodinem, ale dost dobře jím být může.

⁶⁹ U „malých“ soudců se o povolání k roli soudce, ať už jakýmkoli způsobem, vůbec nehovoří.

Povolání k soudcovství je samo zajímavým bodem knihy Sd. Technicky, a skoro až právnicky, vzato, není k této roli Hospodinem povolán vlastně žádný soudce. Otniel a Ehúd jsou sice povoláni, ale jako vysvoboditelé (מוֹשִׁיעַ). U malých soudců není o žádné Hospodinově intervenci zmínka. Bárakovi je přikázáno skrze Deboru (přičemž ona je soudce, ne Bárak), aby táhl proti Síserovi, jehož mu i s jeho armádou vydá Hospodin do ruky. Gedeónovi je přikázáno „jít a vysvobodit“ (opět sloveso נָשָׂא) Israele Hospodinovým poslem. Samson je boží zasvěcenec (Sd 13, 5), jehož úlohou je opět „vysvobozovat“ (opět נָשָׂא). Avšak vidět toto jako rozpor by bylo zásadní nepochopení (a snad i nečtení) knihy jako celku. V Sd 2, 18 je totiž jasně „předznamenáno“, že role soudce je zejm. vysvobozovat a zachraňovat (נָשָׂא), i kdyby jen jako nástroj Hospodinův.

O to zřetelnější by měli být ti soudci, u kterých o této vysvoboditelské roli není žádná zmínka – všichni malí, Bárak, Jiftách. Báraka lze nechat stranou, protože kniha o něm vlastně ani jako o soudci nemluví – čtvrtým soudcem je vlastně Debora⁷⁰ (srv. Sd 4,4). Podobně je možné ponechat stranou i malé soudce jako mající samostatnou roli (kterou však neradno zanedbávat). Tak vyjde příběh o Jiftáchovi jako velmi jedinečný příběh – Jiftách jako jediný nevysvobozuje, jako první nezískává zemi mír, v jeho příběhu jako jediném Hospodin v podstatě téměř nijak nejedná, soudí Israel zřetelně nejkratší dobu, ale přitom je v jeho příběhu řada narážek na to, že by se mohlo jednat o nejpovolanějšího k roli soudce: Hospodin se ustrnul nad bídou Israele (ČEP) v úvodu k jeho příběhu, je schopným vůdcem a válečníkem (Sd 11, 1+ Sd 11, 3), má velmi přesné znalosti o Hospodinových mocných činech (Sd 11, 12-27), odevzdává spor mezi Israelem a Amónovci do Hospodinových rukou (Sd 11, 27). V tomto pohledu se jeví vyprávění o Jiftáchovi jako zejména

⁷⁰ Ačkoli v nevojenském smyslu; podobně i NBS, str. 153 či WBC str. 268

nejednoznačné – vlastnost, která se stále a stále vrací při různých pohledech na toto vyprávění.

V Sd 10, 6-18 je představena situace Israele pro nadcházející Jiftáchův příběh, jak jsem o tom psal v užším kontextu. Strukturně se tyto verše podobají třem předchozím textům z knihy Sd: shrnutí Božího posla v Sd 2, 1-4; shrnutí proroka v Sd 6, 6-10 a shrnující vyprávění v Sd 8, 29-35. Každé toto shrnutí ukazuje pozici Israele vzhledem k Hospodinu: Boží posel sděluje, že Hospodin již vlastně splnil svou část smlouvy, a že Israelci měli „rozkopat oltáře“ obyvatelů zaslíbené země, ale protože tak neučinili, Hospodin tyto národy nevyžene. Tím je ukázán na pravý a hlavní rozměr bojů a zápasů v následujících narativech. Prorok shrnuje situaci podobně jako Sd 10, 6-18, avšak Hospodin v jeho řeči ještě Israelce posiluje a dodává jim odvahy. Shrnutí v Sd 8, 29-35 ukazuje na ještě hlubší úpadek Israelců než kdy dřív: za svého Boha prohlašují Baala a opět si nepřipomínají Hospodina, který je opět identifikován jako ten, kdo je vysvobozval z rukou nepřátel.⁷¹

Předposlednímu zkoumání širšího kontextu narativu o Jiftáchovu se chci věnovat z pozice hledání nějaké linie či spojnice mezi soudci. Pokud tato existuje, byla by velmi nápomocna při výkladu i Jiftáchova příběhu.

Již jsem zmínil zásadní jedinečnost tohoto příběhu uprostřed (doslova!) příběhů knihy Sd. Avšak i přesto myslím, že by mělo být lze určitou linii vystopovat, i kdyby jí byla vlastně absence jakékoli jednoznačné spojnice: První dva soudci jsou povoláni Hospodinem k vysvobozování a oba získají zemi mír na dlouhou dobu (40 a 80 let). Podobně Debora s Barákem a Gedeón – 40 a 40 let. Jiftách a Samson zemi mír nezískávají a soudí Israel šest a dvacet let. Podobně malí soudcové. Z těchto údajů je zřetelná sestupná linie: První soudci „zemi získávají mír“ a navíc na dlouhou dobu. Soudcové od Tóly dál už zemi nejen nezískávají mír, ale také semi soudí podstatně kratší dobu, přičemž

⁷¹ WBC, str. 261

právě Jiftách a po něm následující skupina „malých“ soudců tak činí deset a méně let. Avšak tato sestupnost opět není zcela jednoznačná, protože Samson soudí Israel 20 let a po něm nejen, že nenastupuje žádný další soudce, ale kniha líčí několik příběhů, které jsou všechny zřetelně negativní. Avšak pokud je narativ o Samsonovi spíše „antipříběhem“⁷², není těchto dvacet let vlastně narušením oné sestupné linie.

Poslední zkoumání, které provedu, je role dívek a žen v knize Sd, protože právě kolem dívky se točí tradiční problematičnost oddílu, na který se v této práci soustředím

V celém spisu vystupují ženy a dívky možná až nápadně často. Jako hlavní postavy vystupují v oddílu o Deboře a Bárakovi (Sd 4-5), rozhodující roli má žena také v příběhu o Abímelekovi, když mu svrhne na hlavu kámen (Sd 9, 52-54), centrální postavou je již zmíněná Jiftáchova dcera (Sd 11, 34-40) a stejně centrální roli mají ženy i v příběhu o Samsonovi (jeho matce se ukazuje Hospodinův posel – Sd 13, 3nn; jeho matka také správně opravuje jeho otce Manóacha – Sd 13, 23; ženy – cizinky jsou i dále hybatelkami jeho příběhu – Sd 14-16). I v příbězích po Samsonovi mají ženy nepominutelnou roli: Míkajášova matka (Sd 17, 1-4), žena lévijce a žena s dcerou starého muže z Gibeje (Sd 19 s následky až do Sd 20) a nakonec ženy obecně, v roli zejm. manželek a matek pro Benjamínce (Sd 21). Dokonce již na úplném začátku knihy Sd vystupuje velmi dominantě Aksa (Sd 1, 11-15).⁷³

V tomto pohledu lze pozorovat dvě linie: Až do příběhu o Samsonovi je koncentrace ženských rolí nízká – obvykle jedna na několik příběhů (kromě Sd 4). To je však na celek kánonu SZ koncentrace velmi vysoká! Od narativu o Samsonovi přibývá žen, jež v příběhu vystupují (ať už spíše pasivně⁷⁴ či

⁷² Tedy příběhem „jak ne“, který nenásledovat, jehož příkladu se vyvarovat.

⁷³ NIB, str. 835

⁷⁴ Žena z Timnaty, s níž se Samson ožení (Sd 14-15) a nevěstka z Gázy (Sd 16, 1-3). Avšak i přes jejich spíše pasivní roli jsou zcela klíčové pro dané vyprávění.

aktivně) – v Samsonově příběhu tři, ve vyprávění o činu v Gibeji také tři a nakonec 400 panen z Gileádu⁷⁵. Tato první linie, týkající se kvantitativního vystupování žen v knize Sd, je vzestupná.

Druhá linie, týkající se kvalitativního vystupování žen v tomto spisu, je však zřetelně sestupná: Již v první kapitole vystupuje asertivní a schopná Aksa, která na svém otci získá vodní zřídla. Debora vystupuje zcela aktivně, jedná v ohromné části Sd 4-5, a kde není důležité vystupování její, je zcela nepostradatelná Jáel. Navíc jsou obě tyto ženy identifikovány i svým vlastním jménem. Již žena, který svrhne kámen na Abímelekovu hlavu však není určena jménem a v příběhu se vlastně jen mihne. Jiftáchova dcera také není identifikována jménem, jedná aktivně, hovoří, cestuje. Ve vyprávění o Samsonovi je aktivní a několikrát vystupující jeho matka (ačkoli pouze na počátku tohoto vyprávění – Sd 13, 1-24), Samsonova žena z Timnaty už na něj jen naléhá a zrazuje ho (Sd 14, 15-17), jinak je výhradně pasivní postavou, navzdory své důležitosti. V krátkém narativu o Samsonovi v Gáze se opravdu jen mihne nevěstka (Sd 16, 1), ale o to větší roli pak má Delíla (Sd 16, 4-20), jakkoli zničehonic mizí ze scény ve 20. verši. Až na Míkajášovu matku „vystupují“ ženy a dívky v dalších příbězích již zcela pasivně.

I toto zkoumání však ukazuje jednu obtíž. Druhá linie, sledující kvalitu vystupování zejm. z pohledu aktivity či pasivity žen a dívek, není zdaleka tak jednoznačná, jako linie kvantitativní. Několikrát je totiž její, ve svém celku zřetelná, sestupnost narušena dvěma ženami – Jiftáchovou dcerou a Delílou.

Bližší zkoumání kvality jejich jednání je naopak jednoznačné: Aksa si získává požehnání, Debora a Jáel jsou jednoznačně pozitivní postavy, obě aktivní. Tak i žena, která svrhne kámen na Abímeleka. Na počátku knihy Sd tedy zastávají ženy pozice moci a prokazují vlastní iniciativu a nezávislost.

⁷⁵ Navíc je možno k tomuto přidat také „vystupování“ těch žen, jejichž otcové slibili je nedat za ženu žádnému Benjamínci.

Jiftáchova dcera je na počátku a konci své role pasivní⁷⁶, aktivní je jen uprostřed. Zda je její jednání pozitivní či negativní, na to již nelze jednoznačně odpovědět, nakonec i to je tématem této práce. Ženy z vyprávění o Samsonovi jsou cizinky nebo prostitutky. Jeho manželka z Timnaty ho navíc zrazuje, ačkoli nejde o nic zásadního (alespoň než se dočteme o Samsonově reakci). Podobně i Delíla ho zrazuje a neustále na něho naléhá. Obě dvě již zřetelně ztvárňují negativní role. Míkajášova matka ho přímo vyzve, ať dá vyrobít sochu tesanou a litou do Míkajášovy svatyně, a když ten odmítne, dá jí vyrobít sama – také zřetelně negativní postava. Tím více, přihlédneme-li k důsledkům jejích činů (srv. Samsonovu manželku). Zápornou postavou je i ženina „nějakého lévijce“ ze Sd 19, neboť se proti němu provinuje smilstvem.

Touto ženou však aktivní role žen a dívek končí⁷⁷, a tak nelze u dalších žen hovořit o tom, zda jsou postavami negativními pozitivními, protože nemají vliv na průběh žádného příběhu, naopak jsou příjemci příkoří a rozhodnutí jiných. Tato linie je tedy zřetelně sestupná, bez výraznějších odchylek.

Jiftáchova dcera v tomto přehledu zastupuje roli určitého středu, „šedé zóny“. Stojí mezi ženami jednajícími jednoznačně pozitivně a těmi, které jednají jednoznačně negativně. Zároveň od Jiftácha a jeho dcery běží každý následující příběh nadále i bez nich – ale přesto na něj mají zásadní vliv.

Některé výklady z takového přehledu usuzují na to, že „blahobyť a statut žen se stává znakem náboženského a politického zdraví společnosti“⁷⁸.

Toto zkoumání ještě zesílilo nejednoznačnost narativu o Jiftáchovi a jeho dceři. Ukázalo také, že zasazení tohoto vyprávění do středu knihy Sd není náhodné, skutečně je v mnoha ohledech zlomové. Do třetice ukázalo, že

⁷⁶ Feministické výklady často vnímají celou roli Jiftáchovy dcery jako pasivní, podřízenou, poddajnou. Poukazují na kontrast s dívkami a ženami z počátku knihy Sd.

Dokonce pokládají Jiftáchovo nakládání se svou dcerou za nespravedlivé a beozhledné. Myslím, že takový názor nevidí Jiftáchovo jednání tváří v tvář jeho dceři, při kterém se právě Jiftách nemá k ničemu, než k nařikání (ačkoli zejm. nad sebou). Srv. např.: Exum, 1989 i 1995

⁷⁷ A to tato žena a její čin ani nejsou v centru vyprávění – srv Sd 19, 2nn.

⁷⁸ NIB, str. 835

v celku knihy Sd dívky a ženy jednají velmi rozmanitě jak v obsahu, tak i ve formě, a že si rozhodně dokáží prosadit svou.

3. Narativní analýza

V této kapitole se zaměřím na narativní rozbor vybraného oddílu. Budu tedy oddíl zkoumat zejm. s ohledem na to, že prvky v něm obsažené jsou součástí jednoho vyprávění, jež má svou stavbu, myšlenku (myšlenky) a pointu, ke které směřuje užitím různých prostředků.

Příběh Sd 11, 29-40 má 4 oddíly: Úvod = verše 29-31, rozvedení zápletky = v 32-33, vyvrcholení příběhu = v. 34-39a a epilog = v. 39b-40. Prvním důvodem pro toto dělení jsou petuchy obsažené v hebrejském textu, které se s tímto dělením shodují až na epilog, který jsem zaměrně oddělil jako samostatnou složku příběhu. To jsem učinil proto, že dovětek o ustanovení zvyku je sice integrální složkou současné podoby příběhu, ale není to již příběh sám – dochází ke značné změně perspektivy. Petucha je také před veršem 29. Druhým důvodem je stavba textu, kdy se mění místo či osoby vystupující v příběhu: V úvodu je to Jiftách tahnoucí Gileádem a částí Manasesu. V druhé části je to bitva Jiftácha a jeho mužů (domnělých, v textu nejsou uvedeni) proti Amónovcům. Ve třetí části, od verše 34., dochází opět ke změně postav i místa – Jiftách potkává svou dceru během návratu do Mispy. Tuto centrální část je jistě možné ještě dělit dál, ale myslím si, že by to nebylo přínosem, vzhledem ke krátkosti této části i tomu, že vlastně nedochází ke změně místa děje a jednajících postav. Závěr je podán ze zcela jiné pozice než předchozí příběh a navíc je zřetelnou reflexí předchozího oddílu. Proto jsem ho oddělil jako doslov vyprávění.

Vybraný oddíl obsahuje velké množství přímé řeči (srv. Přílohu 1). Naopak samotný děj většinu textu buď stojí, nebo postupuje velmi rychle: Jiftáchovo tažení Gileádem a Manasesem se odehraje v jednom verši, boj proti Amónovcům také tak. Stejně rychle v textu uplynou dva měsíce pobytu v horách a splnění Jiftáchova slibu.

Toto velmi stručné líčí děje samotného ukazuje, že to podstatné v tomto příběhu se odehrává spíše v rozhovorech mezi aktéry.

3.1 Úvod

V úvodní části je zápleтка celého příběhu. Tou je Jiftáchův slib, který se objevuje jako blesk z čistého nebe navzdory tomu, že na Jiftáchovi již spočinul duch Hospodinův. Slib je zřejmě snahou získat si vítězství nad Amónci, to na oplátku zajistí Jiftáchovi vládu nad Gileádem (srv. Sd 11, 9). Samo sestoupení ducha Hospodinova je nečekané – objevuje se znenadání po selhání Jiftáchových diplomatických snah. Překvapivé je toto „stání se“ ducha Hospodinova na Jiftácha nejen v kontextu vyprávění o Jiftácha (dlouhá zpráva amónskému králi – ten ji odmítne slyšet – spočinutí Ducha), ale i v kontextu knihy Sd. Na Otniele sestupuje bezprostředně po jeho povolání a po oznámení ohrožení v podobě Kúšana (z vypravěčova pohledu), Samsona se zmocňuje také bezprostředně poté, co se na scéně objeví nějaké ohrožení (lev, Pelištejci atd.). Tím spíše, když celý Jiftáchův příběh je předznamenán Hospodinovými reakcemi ze Sd 10, 13-16.

Myslím si tedy, že toto „stání se“ Hospodinova ducha má v tomto oddíle tři základní funkce (mimo funkci zmíněnou výše): První je funkce literární: Celý následující oddíl je předznamenán tím, že na Jiftáchovi *již* spočinul tento duch. A stalo se tak dříve, než Jiftách podnikl cokoli dalšího (po předchozí komunikaci) vůči amónskému ohrožení.

Druhou funkcí je označení Jiftácha jako Bohem vybraného vysvoboditele, nebo minimálně Bohem odsouhlaseného. Jakkoli vypadá Jiftách v úvodu celého vyprávění (Sd 11, 1-7) jako velmi nevhodný kandidát, prokazuje v Sd 11, 12-27 pozoruhodnou znalost historie Božích skutků. Bohužel je nejednoznačné, zda se na něj stal duch Hospodinův právě proto, jakým je v Sd 11, 1-7, nebo proto, jakým se projeví být v Sd 11, 12-27, nebo

naopak navzdory obojímu. Myslím, že vzhledem k Jiftáchem právě osvědčené věrnosti a znalosti sestupuje duch v reakci na právě ukončenou komunikaci.

Třetí funkcí je pak funkce praktická: „Boží duch vybavil Jiftácha pro jeho úkol potřebnou odvahou a vynalézavostí.“⁷⁹ Onu vynalézavost je třeba vnímat spíš v závorce, aby tváří v tvář následujícímu slibu nevyvolávala zavádějící a v textu nezaložené otázky.

Po sestoupení Hospodinova ducha Jiftách přechází skrze Gileád a Manases do Mispy gileádské a odsud přešel na Amónovce. Toto putování mělo pravděpodobně za cíl shromáždit bojovníky do bitvy proti Amónovcům⁸⁰. Text nijak nevysvětluje příčinu ani cíl tohoto jednání a Jiftách i nadále vystupuje v příběhu sám. Buď tedy bylo toto shánění bojovníků neúspěšné a Jiftách je dál sám – tak se na první pohled tváří doslovné znění textu. Nebo mělo toto putování zcela jiný cíl – zde je třeba připomenout skutečnost uvedenou v Sd 10, 17. V Gileádu totiž již nějakou dobu táboří Amónci. Jiftách hovoří s gileádskými staršími v Mispě, odkud hovoří i s amónským králem. Jeho putování tedy vede de facto územím protivníka a je uskutečněno v kruhu⁸¹. Jiftách tedy mohl podniknout tuto cestu, aby prozkoumal oblast, v níž tábořili jeho protivníci, stejně jako v něm mohl hledat Israelce ochotné bojovat s ním proti Amóncům.

Táhnout z Mispy (Sd 11, 11) Gileádem a Manasesem do Mispy je totiž putování tam a zpět stejnou cestou, či malým okruhem. Manases je z Gileádu na severozápad, území Amónovců je však z Gileádu na východ až jihovýchod. Kromě tohoto putování „tam a zpátky“ je také zřetelné, že Jiftách neprošel většinu Israele, zůstal jen v Zajordání. To má nejen důsledky pro poslední vyprávění o Jiftáchovi v Sd 12, 1-7, ale také to ukazuje na určitou sestupnou

⁷⁹ NBS, str. 439

⁸⁰ NBS, str. 439

⁸¹ WBC, str. 287

linii v roli soudců. Jiftách již pro boj burcuje sotva jeden, dva kmeny⁸², Samson už bojuje ve všech svých bojích sám, jakkoli budou jeho bitvy impozantní.

Ale pokud by Jiftách byl skutečně sám, těžko by mohl Amónovce pobíjet tak mohutně, jak o tom hovoří v. 33. Tento verš navíc sám hovoří o tom, že „synové Amóna byli pokořeni před syny Israele“. Spíše je tedy vypravěčským záměrem soustředit tuto část příběhu právě a jen na Jiftácha, než že by se vypravěč snažil sdělit, že si Jiftách vyrazil na výlet a pak samojediný porazil Amónovce⁸³. Souhlasím tedy s těmi výklady, které v tomto putování vidí sbírání bojovníků pro nadcházející boj.

O to více bije do očí Jiftáchův slib. Prošel Gileád a část Manasese, shromáždil bojovníky, ale dalším krokem není bitva, ale právě tento slib. Jeho příčina opět není zcela jednoznačná – text se o ní přímo nezmiňuje. Buď tedy vypravěč spoléhá na to, že ji čtenář správně pochopí z kontextu, nebo není příčina podstatná, důležité jsou důsledky tohoto slibu. Pro druhou variantu mluví pokračování příběhu: Nikdo v dalším textu nikde neklade otázku „z jakého důvodu? proč?“ ani sobě, ani Jiftáchovi⁸⁴.

Pro první variantu mluví užší kontext. Nejprve úmluva Jiftácha s gileádskými staršími z Sd 11, 9-10. Možnost stát se náčelníkem Gileádu, jež mu byla odňata kvůli jeho původu, se zdá být dostatečným motivem pro Jiftáchův slib, neboť vítězství nad Amónci v následující bitvě rozhoduje i o něm.

Vzhledem k Jiftáchově zbožnosti a zběhlosti v historii Israele je možná i druhá příčina tohoto slibu: Slib a nabídnutá oběť jako snaha naklonit si

⁸² Záleží na tom, k jaké variantě kmenové příslušnosti Gileádu se čtenář přikloní.

⁸³ I dále v příběhu totiž vystupuje jen jedna jediná další postava.

⁸⁴ Co je možná ještě zajímavější, nikdo tuto otázku neklade ani Hospodinu. Ovšem v kánonu SZ tato otázka vůči Hospodinu není častá (ale vyskytuje se, např.: Ex 15, 22; Sd 6, 13; velmi často v knize Job (Jb 3, 11-12; 3, 20; 13; 24 atd.) a v žalmech (43, 2; 22, 2; 88, 15 atd.)). Přitom zrovna otázka ze Sd 6, 13 by mohla v narativu o Jiftáchově dceři zaznít.

Hospodina⁸⁵ na svou stranu pro nadcházející bitvu. V celém oddílu Sd 11, 12-27 totiž Jiftách nehovoří o předpisech a zákonech, jež se k židovské zbožnosti také váží. Je tedy možné se domnívat, že v těchto se vyznal pramálo či vůbec a nevěděl o zákazu lidských obětí. A tak je z jeho pohledu snaha naklonit si Hospodina neproblematická. Tato konstrukce však stojí na příliš mnoha spekulacích, než aby působila přesvědčivě.

Myslím si tedy, že je třeba primárně důvěřovat vypravěči. Pokud příčinu ani záměr slibu neuvádí, neměly by být čtenářovy dedukce a spekulace přetěžovány, neboť vypravěč se zřejmě soustředí na něco jiného – co tento slib způsobí. Avšak zároveň je určitá motivace nápadná.

Nejdůležitější částí úvodu je Jiftáchův slib a jeho formulace: Základní intence slibu, odevzdání někoho Hospodinovi, není nijak neobvyklá. Děje se tak například se Samuelem (1Sam 1, 11), patří mu prvorozené z dobytka (Ex 13, 12) i z lidí⁸⁶ (Ex 13, 2), mají mu patřit lévíjští kněží (Mal 3,3), Božím zasvěcencem je také např. Samson (Sd 13, 5) atd. Nezvyklá je však identifikace zamýšlené oběti: ten, koho Jiftách potká vycházejícího ze svého domu, jím bude pozdvihnut k zápalné oběti. Tím podivnější je tato identifikace tím, že se na tohoto „vycházejícího“ odkazuje v celém slibu mužským zájmenem (v hebr. suffix) – nikoli ženským. Koho mohl mít Jiftách na mysli, když pronášel tento slib? Na tyto otázky dobře odpovídá, myslím, širší zkoumání, které jsem učinil v kapitole Významné termíny a postavy.

Ve 34. verši text říká, že Jiftách neměl žádného syna nebo dceru kromě té jediné (וְרַק הִיא יְחִידָהּ אֵין־לּוֹ מִמֶּנּוּ בֶן אִו־בֶּת). Vykladači často nabízejí možnost, že mohl mít na mysli nějaké zvíře, neboť hebr. vztažné zájmeno אֵשֶׁר

⁸⁵ Někteří vykladači vykládají toto sdělení dokonce jako „čin nedověry“ či „touha připoutat si Hospodina“; srv. např. Tribble, str. 97

⁸⁶ Tento motiv má dalekosáhlé důsledky jak v kánonu SZ i NZ, tak v pozdějších tradicích. Srv. Levenson, J.: The Death and Resurrection of Beloved Son, 1993

(který) může být použito také pro zvíře.⁸⁷ Ale tento pohled je narušen již pokračováním 34. verše. Jiftách totiž ve svém slibu identifikuje potenciální oběť ještě dále: „A stane se vycházející, který bude vycházet ze dveří mého domu, aby se se mnou setkal v mém navracení v pokoji od synů Amóna“. Tento vycházející, který bude vycházet ze dveří Jiftáchova domu, tak má činit za účelem setkání se s Jiftáchem (to by ještě zvíře být mohlo) v Jiftáchově pokojném navracení se od synů Amóna. Nejprve ohled gramatický: Toto vycházení je v imperfektu (יֵצֵא), které obvykle označuje neukončený děj. Zvíře nemůže nějak delší dobu vycházet z domu, když se jde „jen“ s někým setkat. Na rozdíl od způsobu, který uskuteční jeho dcera ve v. 34 a jenž je obvyklý při vítání vítězů. Pak je zde i ohled logický: Jiftách velmi přesně identifikuje svůj návrat dalšími přívlastky (aby se se mnou setkal – v mém navracení – pokojném – od synů Amóna). Všechny tyto přívlastky rozvíjí ono „aby se se mnou setkal“ (לֵךְ אִתִּי). Zvíře není schopno si uvědomit v jakémže to navracení se a od koho se to nyní setkává se svým protějškem. Bohužel tento druhý argument není zcela nevyvratitelný, a je tedy možno ponechat vůči Jiftáchovi určitou pochybnost, totiž že nikoho konkrétního na mysli neměl. Tento pohled by dobře rezonoval s předchozími zjištěními, která často vedla k silné nejednoznačnosti celého vybraného oddílu i celého narativu o Jiftáchovi.

Přesto si myslím, že vypravěč směřuje text tak, aby byl tento slib vnímán jako vědomý slib o lidské oběti. První argument z předcházejícího odstavce totiž stále platí. Navíc je tu ještě zdůvodnění celého slibu. Pokud ho Jiftách skládá proto, aby si zajistil vítězství (nebo alespoň zvýšil své šance na něj) nad Amónci, a tak náčelnictví nad Gileádem, dává dobrý smysl, že nabídne něco

⁸⁷ Tak např. Brensinger, str. 133; nebo Younger, str. 263; proti tomu např. Moore, str. 299

neobvyklého, něco vzácného⁸⁸, protože sám žádá něco neobvyklého a vzácného⁸⁹. Avšak ani toto nelze jednoznačně prokázat, a tak si rozhodně ponechává celý slib přeci jen nemalou nejednoznačnost, čímž vypravěč graduje napětí v příběhu.

Druhou zvláštností tohoto slibu je spojení „stane se Hospodinovým“ a „a pozdvihnu ho jako zápalnou oběť“. Pokud je jinde v SZ něco určeno k zápalné oběti, nikde se k tomu dodatek „stane se Hospodinovým“ nepřidává. Podobně i obráceně – pokud se něco „stane Hospodinovým“, nepozdvihuje se to jako zápalná oběť. Proč tak tedy Jiftách v tomto vyprávění činí?⁹⁰

Již výše jsem upozornil na to, že pro Jiftácha je zřejmě vítězství nad Amónci velmi důležité. Skutečnost, že nechce potenciální oběť buď pouze pozdvihnout jako zápalnou oběť, nebo ji pouze zasvětit Hospodinu, ale obojí, ještě zesiluje tuto důležitost. Tato nadbytečná formulace spolu s počátkem Jiftáchova příběhu, kde je mu právě nárok na dědictví odepřen (Sd 11, 2-7), myslím, zřetelně ukazuje na příčinu a snad i účel Jiftáchova slibu. Jakkoli tedy zůstává pouze pravděpodobné, že měl na mysli přímo lidskou oběť, je z vypravěčovy strategie zřejmé, že Jiftách pro vítězství nad Amónci udělá téměř cokoli – co zasvětit Hospodinu, to zároveň pozdvihne jako zápalnou oběť.

Buď tedy vypravěč naznačuje, že Jiftách si byl velmi dobře vědom toho, co říká⁹¹ (srv. Sd 11, 12-27), a tedy věděl, že půjde o jeho vlastní a jedinou dceru, a nebo naznačuje pravý opak: Jiftáchova slova jsou neuvážená, unáhlená a sám si neuvědomuje, koho ohrožuje. Navíc, bylo zcela běžné, že vládce složí svému b(B)ohu slib před bitvou⁹².

⁸⁸ „Ochota obětovat to nejcennější ve službě Bohu je trvalou biblickou hodnotou.“ – NIB, str. 835

⁸⁹ Tak např. Brown, str. 228-230

⁹⁰ Oběma spojením se věnuji v kapitole Nejasnosti textu.

⁹¹ NBS, str. 439

⁹² NBS, str. 439

První možnost je v přirozené harmonii s předchozím oddílem, kde se Jiftách projevuje jako šikovný, vzdělaný a uvážený diplomat⁹³. V tom případě mu skutečně záleží na jeho náčelnictví víc než na čemkoli jiném (srv. Jiftáchovo sobectví ve v. 35) a vypravěč dále graduje napětí v příběhu.

Druhá možnost je spíše v rozporu s tím, co předchází Jiftáchově slibu. Není důvod, proč by najednou tento šikovný diplomat plácl nerozmyšlený slib, ze kterého se jen těžko vyvlékne. Tím spíše, když slib formuluje až po (či během) svého tažení Manasesem a Gileádem. Tato možnost je podle mě nedostatečně podložená.

3.2 Rozvedení zápletky

Oddíl Sd 11, 32-33 rozvádí zápletku z předchozích veršů. Jiftáchův slib vypadá na první pohled neuváženě, ukvapeně a hrozí tragickými následky, ale pokud Jiftách nezvítězí nad Amónci, nebude muset splnit svou část slibu. Avšak ještě než se budu věnovat tomu, o čem text v tomto oddílu hovoří, zaměřím se na to, co neříká.

Hospodin totiž na Jiftáchův slib nijak nereaguje! Toto je podezřele nápadné z několika důvodů: Nejprve proto, že v Jiftáchově příběhu Hospodin jedná velmi sporadicky. Dále proto, že je tomu právě naopak u všech ostatních soudců (velmi zřetelně u Gedeóna, Samsona, Otníele, nepřímo v příběhu Debory a Báraka), jsou-li ponechání stranou soudcové „malí“. Třetím důvodem je skutečnost, že člověk Hospodinu v kánonu SZ téměř nikdy nic neslibuje, a pokud ano, Hospodin na to reaguje: Jákob v Bét-el v Gn 28, 20-22; tam je Hospodin spíše příčinou slibu, ale v Gn 31, 13 Hospodin upomíná Jákoba na jeho slib; pak Nu 21, 2-3 – zde zřetelně: „Hospodin Israele vyslyšel.“; v 1Sam 1, 11-17 na Chanin slib reaguje skrze proroka Élího⁹⁴.

⁹³ The Anchor Bible Dictionary, vol. 3, str. 681; podobně NIB, str. 827

⁹⁴ Ponechal jsem stranou sliby, které přesahují rámec jednoho spisu.

Ani tak není bohužel jednoznačné, proč Hospodin na Jiftáchův slib nereaguje. Slib Hospodinu má být splněn, není třeba aby se Hospodin ke slibu jakkoli přiznával (Nu 30, 3nn). Absence slibu tak může mít na tomto místě řadu různých významů: Již zde je naznačen Hospodinův „odpor“ vůči Jiftáchově postoji; Hospodin na takový slib nebude reagovat vůbec, protože celý slib je naprostá hloupost; vypravěč záměrně ponechává nejednoznačnost Hospodinova postoje k tomuto slibu – je jen a pouze na Jiftáchovi, jak se se situací vypořádá, stejně jako je jeho věc, že učinil takovýto slib; vypravěč se Hospodinovou reakcí nezdržuje, protože není potřeba – slib Hospodinu musí být splněn.

Dost dobře je navíc možné, že vypravěč nám chce sdělit všechny výše uvedené významy, nakonec si vlastně neodporují a mnohé z nich jsou přirozeným pokračováním Jiftáchova předchozího vyprávění. Zejména nejednoznačnost celé situace, že je na Jiftáchovi, jak se k situaci postaví a to, že slib je nutno splnit – toto vše dále graduje napětí v textu.

Hlavní sdělení, které se v této části dovídáme, je, že Jiftách pobíjel Amónovce (čemuž předchází: „Hospodin mu je vydal do ruky“⁹⁵). Protože je tím splněna Hospodinova část Jiftáchova slibu, měl by být Jiftách vázán svou částí – čímž vypravěč opět stupňuje napětí: Je tedy vázán? Jak to bude dál? Že Jiftách sám takto situaci vnímá, sděluje vypravěč až v dalším oddílu (v. 35). Vítězství Jiftácha je vsutku mohutné – srv. 20 měst aspol. – avšak podle lokace měst se zdá, že nepronikl na „nepřátelské“ území⁹⁶. Stojí za povšimnutí, že vypravěč nemluví o spojitosti mezi Jiftáchovým slibem a vítězstvím, jež následovalo, ani mezi spočinutím ducha Hospodinova a tímto vítězstvím.

⁹⁵ Spojení vyjadřující vítězství v bitvě. Vyskytuje se mnohokrát v kánonu SZ (Gn 14, 20; Dt 3, 3; Joz 24, 11; Ž 106, 41; Pl 2, 7 atd.). Zdůrazňuje Hospodinovu aktivitu v zápase i rozhodnutí o výsledku boje. Velmi dobře tento úhel pohledu vyjadřuje Ž 44, 1-4: Všechna vítězství Israele jsou vítězstvím Hospodina, jen na něm závisí přežití a úspěch Israele.

⁹⁶ Srv. WBC, str. 290 a předchozí soudce. Jiftáchův boj, který vlastně jen získal zpět původní území je však dobře obhájěn v Sd 11, 23-27; Dt 2, 19 a Dt 2, 37.

3.3 Vyvrcholení příběhu

3.3.1 Jiftáchův návrat

Jiftách se vrací domů a potkává svou dceru, která ho jde vítat po vítězném tažení s bubínky a tancem. Vítání vítěze bubínky a tancem patřilo k tradičnímu projevu úcty a oslavy vítězství (srv. 1Sam 18, 6; Ex 15, 20), stejně jako je tradičně spojeno s projevem radosti, i přílišné (positivně např.: Jr 31, 4; negativně např.: Iz 5, 12)⁹⁷. Vypravěč si dává velmi záležet, aby byl slib splněn tak, jak ho Jiftách slíbil: Potkává svou dceru, když přichází ke svému domu, a ta vychází, aby se s ním setkala. Hebrejský text je zde shodný s textem Jiftáchova slibu, jak jsem na to poukazoval již v překladu.

Z právního hlediska tak není žádný pochyb o tom, že Jiftách by měl splnit svůj závazek – situace je právě taková, jak o ní hovořil, a to do posledního písmene.

Jiftách projeví velmi přesné pochopení celé situace: Nejen, že je splněn slib, který učinil, ale ten, kdo mu jde vstříc, je jeho jediný potomek, jeho dcera (v. 34). Tato skutečnost je silným faktorem v následujícím Jiftáchově nářku a bude hrát roli v jeho rozboru. Obětování jediného potomka totiž znamená konec rodu, tím hůře, že by to měl vykonat Jiftách sám. Vypravěč zde dále graduje napětí (srv. ono „Hle...“ a Přílohu č. 1).

Velmi důležitá je také skutečnost, že dcera v tuto chvíli o Jiftáchově slibu netuší. Chová se prostě tak, jak se dívky tradičně chovají, když vítěz vrací domů z bitvy (viz výše).

Vypravěč neponechává čtenáře na pochybách, že by se Jiftách chtěl ze slibu vyvléknout či celou situaci nějak „zaonačit“. Jakmile uvidí svou dceru, roztrhne své roucho⁹⁸, nařiká, a vysvětlí, co se děje. Toto Jiftáchovo nařikání a

⁹⁷ Srv. také např. WBC, str. 290; Ackerman má toto jednání za „příklad věrnosti“ – Ackerman, str. 110

⁹⁸ Jde o symbolické vyjádření zármutku. Srv. WBC, str. 290; Gn 37, 29; Nu 14, 6; Jer 36, 24 a mnoho dalších.

vysvětlení je velmi překvapivé: Je to Jiftách, kdo je sražen do prachu a uvržen do zkázy, ne jeho dcera, která bude obětována. A podle Jiftácha není důvodem tohoto sražení jeho vítězství (srv. výpověď jeho dcery ve 36. verši!), ale že před Hospodinem otevřel svá ústa.

Bližší pohled na Jiftáchova slova prozradí mnohé další: Nejprve je to zřetelný rozpor mezi osobami, jež nesou za co odpovědnost. Podle Jiftácha je to jeho dcera – ona srazila jeho, ona se stala jeho obtíží. Přitom je z předchozích veršů zřejmé, že nastalá situace je problematická jen kvůli Jiftáchovu slibu. Dále je třeba věnovat pozornost centru jeho vnímání: Je to on, kdo má problémy, nikoli jeho dcera, jež má být obětována. Ona je původcem, viníkem a Jiftách je obětí, trpítelem⁹⁹.

Avšak Jiftách nehovoří zcela alibisticky či sebestředně¹⁰⁰, ve svém vysvětlení nakonec dodá: „Vždyť já otevřel svá ústa před Hospodinem a nedokážu vrátit!“ (Sd 11, 35b) Tedy si uvědomuje, že část viny¹⁰¹ za stávající situaci leží i na něm. Stejně jako si uvědomuje, že slib daný Hospodinu je nutno splnit.

Hlubší pozornost si zaslouží Jiftáchova formulace: וְלֹא אֵיכָל לְשׁוּב (a nedokážu vrátit). Sloveso אֵיכָל znamená také „být schopen“, „mít moc k něčemu“ ve smyslu fyzickém, etickém i náboženském. Jiftách se tedy své dceři vyznává z neschopnosti vrátit zpět vyřčená slova, a tak slib, který ji ohrožuje na životě. Problémem, z jeho pohledu, tedy nakonec není nutnost splnit slib, ale že ho nemůže vzít zpět. Tento hlubší pohled také naznačuje, že kdyby Jiftách mohl („dokázal“, „měl moc“) vrátit svá slova, učinil by tak. To dobře vysvětluje jeho nenadálou pasivitu v příběhu, jeho již jen jedno slovo do

⁹⁹ NIB, str. 833

¹⁰⁰ Tak např. The Anchor Bible Dictionary, vol. 3, str. 682

¹⁰¹ Obráceně např. Sjöberg, str. 43

konce oddílu¹⁰² a staví ho do jiného světla: z jeho pohledu nemůže se situací nic dělat. To je v napětí s jinými místy v kánonu SZ, kde někdo zápolí proti hloupému či nebezpečnému slibu (srv. kapitolu Významné termíny).

V příběhu se tak opět objevuje silná nejednoznačnost. Nejprve Jiftách obvinil dceru a sebe vnímá jako oběť, druhým dechem dodává, že on vyslovil slib, kterým je nyní vázán. Může se sice zdát, že Jiftách si v těchto výpovědích protiřečí a že je sobecký¹⁰³, sebestředný muž, ale myslím, že toto je v první řadě včítání „moderního“ způsobu života a smýšlení.

Je třeba nalézt rovnováhu mezi pobouřením a zlostí na Jiftáchova slova při pohledu na svou dceru, jež vypravěč jistě zamýšlel, a mezi tím, že Jiftách má *de iure* pravdu. Jeho dcera není povinna ho přijít vítat tanci a bubínky, je to pouze tradice. Navíc se tato postava nikde v předchozím příběhu nevyskytuje – jak to, že věděla, že se Jiftách vrací domů právě nyní? Časové okno, které jeho dcera měla na to, aby splnila Jiftáchovu část slibu, je vlastně velmi krátké („stane se vycházející, který bude vycházet ze dveří mého domu...“). Nemyslím, že odpověď na tuto či podobné otázky mohou vést k vypravěčovu záměru, protože zřetelně odvádějí od textu (jakkoli není obtížné si představit, že např. viděla svého otce z okna, tak ho honem šla vítat), protože text o těchto záležitostech nehovoří. Důležité je, že naplnila slova Jiftáchova slibu, příčina není podstatná, protože pravou příčinou je Jiftáchův slib.

Zde udělám drobnou odbočku: Tyto skutečnosti, jež se postupně vynořují v pokračování příběhu, odpovídají zpětně na některé nejasnosti, zde zejm. ohledně formulace slibu. Myslím, že vypravěč nám zde naznačuje, že Jiftáchův slib byl skutečně formulován velice promyšleně¹⁰⁴ a opatrně – identifikace potenciální oběti je, že bude vycházet ze dveří Jiftáchova domu za účelem

¹⁰² Je dokonce možné vnímat jeho pozici tak, že v tu chvíli prohlédl, že množství slov mu nepřineslo plánované výsledky ani vůči králi Amónců, ani vůči Hospodinu. Tak raději mluví co nejméně.

¹⁰³ WBC, str. 291

¹⁰⁴ NIB, str. 832

setkání se s ním, navíc Jiftách se musí vracet „v pokoji“, tedy také zdravý, neporušený¹⁰⁵. To je řada dohromady málo pravděpodobných podmínek – pokud by jeho dcera byla již venku, Jiftách již nemá koho obětovat. Pokud by zůstala uvnitř a Jiftách vstoupil, opět již nemá koho obětovat. Jiftách se tedy pokusil zformulovat slib tak, aby byla šance na provedení nabídnuté oběti co nejmenší. Tím se také vyjasňuje, že ani ve chvíli slibu nepřestal být šikovným diplomatem.

Hebrejský text používá v Jiftáchově nářku osobná zájmena „já“ (אֲנִי) a „ty“ (אַתָּה). Tato zájmena hebrejštiny samostatně běžně neužívá, ledaže chce zdůraznit osobu, které se daná činnost týká. Avšak tato zájmena nejsou užita všude, kde by mohla v této výpovědi být, naopak. Nejsou užita v prvním obvinění dcery (אֵתָּה בְּתִי הַכֹּרֶעַ הַכֹּרֶעֶתִי), naopak jsou užita v druhém obvinění (בְּעֶכְרִי וְאַתָּה הַיֵּיטָה) a v Jiftáchově přiznání se ke slibu (אֶל-יְהוָה) (וְאֲנִי פָצִיתִי).

Důraz je tedy položen na dceru jako na toho, kdo se stal Jiftáchovou starostí či obtíží a na Jiftácha jako toho, kdo otevřel ústa před Hospodinem. Tím se nejprve umenšuje pocit vyvolaný snadno překlady, že Jiftách „háže“ celou situaci na svou dceru – vždyť se sám doznává ke svému otevření úst. Stejně jako se doznává k věrnosti židovským předpisům a Hospodinu – slib Hospodinu není možno nesplnit. Zadruhé je položen důraz na Jiftáchově dceři jako na tom, kdo se mu stal obtíží („a ty!“). Jistě je v tomto třeba vidět i již zmiňovanou sebestřednost Jiftácha, ale to není zdaleka vše. Na Jiftáchovi jako muži leží úloha zajistit a chránit pokračování rodu. To se mu povedlo – dceru již má. Nyní se mu však tato úloha vrací zpět, protože tuto jedinou dceru bude muset obětovat.

¹⁰⁵ Hebr. šálóm znamená také celistvos, ucelenost, neporušenost; pro tuto podmínku srv. WBC, str 287

Pokud tedy byl Jiftáchův slib formulován promyšleně a obratně tak, aby vlastně nemohlo dojít na nabídnutou oběť, je z jeho pohledu dobře oprávněné obvinění dcery z toho, že se jí to takhle „povedlo“. Stejně jako je z Jiftáchova pohledu pochopitelné, proč je mu obtíží a proč ho tak silně srazila.

3.3.2 Reakce Jiftáchovy dcery

Po této vysvětlující a obviňující (i Jiftácha!) větě dochází ke změně hlavní postavy. Až do tohoto Jiftáchova vysvětlení se příběh soustředil na něj – on hovořil, táhl po celé zemi, označuje svou dceru za příčinu svého pádu. Ale jakmile promluví jeho dcera, Jiftách zřetelně ustupuje do pozadí. Jediné, co ve zbytku vybraného textu učiní, je, že své dceři řekne „Jdi“ a splní svůj slib.

Jeho dcera tedy přebírá všechnu iniciativu: Přiznává se k otcově slibu a tím ho ujišťuje, že ho bude moci splnit. Dokonce otci přikazuje ho splnit (אֲנִי עֲשֵׂה)! Ze své vlastní iniciativy také navrhuje, aby jí byly ponechány dva měsíce, aby mohla s družkami oplakávat své panenství. Neméně zřetelná je skutečnost, že se o své vlastní vůli vrací z hor zpět k otci po uplynutí dvou měsíců.

Nápadné je zdůvodnění nutnosti splnit Jiftáchův slib. Zatímco pro Jiftácha je to slib sám (v. 35), pro jeho dceru je mnohem podstatnější, co učinil Hospodin – že vykonal pomstu nad nepřáteli jejího otce. Zatímco se tedy Jiftách soustředí na svá jednání a jejich důsledky (což je zřetelně jeho důležitá vlastnost, srv. Sd 11, 7-35), jeho dcera bere činy svého otce za dané („Otevřel jsi svá ústa před Hospodinem. Učiň mi dle toho, co vyšlo z tvých úst...“), ale rozhodující je Hospodinem darované vítězství. Zároveň dcera zdůrazňuje recipocitu, vůči Hospodinovu daru: „učiň mi... Hospodin učinil tobě“ (אֲנִי עֲשֵׂה לְךָ... עָשָׂה).

Nápadný je také odlišný časový sled událostí: Podle Jiftáchovy dcery došlo nejprve na Hospodinovo vykonání pomsty nad Amónci, pak teprve

„vyšlo z Jiftáchových úst“ to, co jí má učinit. Avšak Sd 11, 30-33 mluví o opačném pořadí – nejprve byl slib, pak teprve došlo k boji.

Tyto skutečnosti nejen, že jsou navzájem na první pohled v rozporu, vedou navíc k naprosto jiným významům slibu a tak i celého příběhu. Pokud má pravdu Jiftáchova dcera, a Jiftách tedy vykonal slib až poté, co Hospodin vykonal pomstu nad Amónci pro Jiftácha, objevují se v příběhu těžké trhliny: Jak to dcera ví? Proč by Jiftách skládal takový slib poté, co je již Jiftáchovi znám vítězný výsledek boje s Amónci? Proč vypravěč uvedl zcela odlišnou informaci ve verších 30-33?

Proto si nemyslím, že tento rozpor je vypravěčovým záměrem. Ačkoli se totiž celým příběhem táhne linka nejednoznačnosti, takovýto postoj by proměnil příběh v chaos, na nějž existuje příliš mnoho odpovědí, protože text je sám v sobě rozporný, a všechny odpovědi by tak byly odkázány na čtenářovu dedukci a spekulaci.

Myslím, že je nutno vzít obě informace vážně – jak časový sled veršů 30-33, tak pohled Jiftáchovy dcery na celou situaci. Klást textu otázky typu: „Jak to může vědět?“ Nepřinese žádné plausibilní závěry, protože se tím text prostě vůbec nezabývá¹⁰⁶. Pokud vezmeme obě informace vážně, je nutno vnímat postoj Jiftáchovy dcery jako vyznavačský. Pro ni byl boj rozhodnut ještě předtím, než Jiftách otevřel svá ústa k onomu slibu. Tento vyznavačský postoj má velmi silnou oporu právě ve v. 29, kde sestoupil na Jiftácha Hospodinův duch.

V takovém případě je ještě více zesílen rys dobrovolné podřízenosti Jiftáchovy dcery jak vůči svému otci¹⁰⁷, tak vůči Hospodinu (tato druhá se zatím zdá být převažující) v celém příběhu. Protože nejen, že podle ní „měl

¹⁰⁶ O to méně je plausibilní odpověď, která by text na první pohled dokázala harmonizovat, např.: Před 36. veršem Jiftách spravil svou dceru o všem, co proběhlo. Avšak řekne jí, že na slib došlo až po bitvě. Vysvětlení tohoto typu nejen, že vyvolává víc otázek (čímž narušuje zamýšlenou harmonizaci), ale navíc si přimýšlí do příběhu vlastní skutečnosti.

¹⁰⁷ Tento motiv někdy značně přetěžován, např.: Block, str. 373

Jiftách vyhráno“ ještě před svým slibem, ale i tak se ke slibu svého otce přiznává, stejně jako k závaznosti tohoto slibu, protože byl slíben Hospodinu.

Ještě jedna skutečnost ve 36. verši, myslím, zesiluje tento rys podřízenosti. Jiftáchova dcera totiž otci výslovně přikáže, aby jí učinil, co slíbil (עֲשֵׂה לִי כַאֲשֶׁר יֹצֵא מִפִּיָּךְ). Tvar slovesa עֲשֵׂה je skutečně v imperativu. Jiftáchova dcera tedy nevyjadřuje výzvu či přání, k tomu užívá hebrejštiny kohortativ či jussiv, ani otci neoznamuje logickou nutnost naplnit slib (užitím obyčejného perfekta), nýbrž svému otci skutečně přikazuje naplnit tento slib. Je možné, že zde vypravěč mezi řádky sděluje Jiftáchovu nechuť slib naplnit (vždyť se k ničemu nemá – srv. jeho akce ve v. 35-38), rozhodně zde však sděluje rozhodnost, jednoznačnost a pevnost Jiftáchovy dcery, která je zřetelně kontrastní s celým předchozím příběhem a také s Jiftáchovým jednáním (srv. onu reciprocitu: Bůh pro tebe učinil... tak ty učiň mně).

Zde si myslím, že stojí za zmínku to, co nám vypravěč neříká. Není to totiž poprvé, co vynechává vlastně velmi podstatné informace pro význam příběhu (alespoň na první pohled). Vypravěč neuvádí, co Jiftách dělal během onoho putování Manasesem a Gileádem, nevíme jak to, že mu jde jeho dcera naproti z domu a ani zde nevíme, k jakému rozhovoru mezi Jiftáchem a jeho dcerou došlo – jakkoli k nějakému „muselo“ dojít, vždyť Jiftáchova dcera užívá informací, které nemohla získat. Rozkazovací způsob ve 36. verši a Jiftáchova nečinnost se mohou snadno zdát přímo vybízet k psychologizaci Jiftácha v tuto chvíli, či dokonce k přimýšlení (vypravěčem vynechaného) rozhovoru mezi ním a jeho. Avšak ani zde to, myslím, není opodstatněné. Imperativní vyjádření Jiftáchovy dcery („učiň mi!“) je v přirozené návaznosti na v. 35, ve kterém Jiftách jen nařiká a označuje svou dceru za příčinu svého sražení a problémů, ale k žádné jiné činnosti se nemá. Dokonce se ani slůvkem ve svém nářku nezmiňuje o tom, že teď ji bude muset obětovat. Tyto snahy a možnosti, které příběh (ale vlastně každý) nevědomky nabízí, se objeví dále

v příběhu znovu. Zejm. ve verši 39., kde je jen krátká poznámka „A učinil jí dle slibu, který slíbil“. Je v pořádku si uvědomit závažnost toho, co není v příběhu řečeno – jak jsem to sám učinil výše, když jsem zdůrazňoval absenci Jiftáchova nářku nad uskutečněním oběti nebo když jsem zdůraznil absenci Hospodinovy reakce na Jiftáchův slib. Avšak „dopisovat“ tyto absence či zamlčení znamená narušit strukturu a stavbu, a tím také pointu, celého příběhu: Dcera prikazuje otci splnit slib, ať byl jakýkoli, protože Hospodin již učinil pro Jiftácha ono vítězství.

Svým jednáním Jiftáchova dcera nejen přebírá iniciativu po zbytek příběhu, a nejenom, že se ona stává centrem pozornosti příběhu, vypravěče a tedy by měla být i v centru pozornosti čtenáře textu, a to až do konce, ale ještě začne vznášet požadavky. Vypravěč nikde nesděljuje její nejistoty, pochybnosti, váhání, naopak – sděljuje její jednání a postoje jako jednoznačné a pevné.

Poté, co svému otci přikáže splnit jeho slib, navrhuje, aby ji otec propustil či opustil (hifil **רָפָה**; možnostem významu se věnuji níže) a to rovnou na dva měsíce. Důvodem je oplakávání vlastního panenství v horách.

Nejprve ono propuštění/opuštění: Obvyklý význam je „nechat být“ (Dt 9, 14; 2Kr 4, 27; Ex 32, 10), ale setkáváme se i s „zastavit“ (obvykle ruku; 1Par 21, 15; 2Sam 24, 16), stejně jako s významem „ponechat“ (obvykle lhůtu; 1Sam 11, 3; Ž 37, 8), avšak může znamenat také „opustit“ (právě v kombinaci s předponou **נָסַח**, jež následuje). V tomto textu je tak zřejmě nejsprávnější význam „nech mě být“ nebo „ponechej mi“, avšak gramaticky lze vykládat také jako „opust' mě“¹⁰⁸. První možnost naznačuje postoj dcery k Jiftáchovi – chce se od něho odloučit, však také on s ní nejde oplakávat její panenství. Druhá možnost zdůrazňuje odklad splnění Jiftáchova slibu a tak časovou lhůtu,

¹⁰⁸ Oscilace mezi významy se vyskytuje v překladech českých (BKR: „odpusť mne“, ČEP: „Ponech mi“), anglických (NKJ a RSV: „let me alone“, NRS: „grant me“), francouzských (FBJ: „Laisse-moi libre“, TOB: „laisse-moi seule“) a dokonce i v řeckém (eason od eaw (umožnit, opustit, ponechat)) a latinském (dimitte od dimitto (opustit, umožnit útěk, rozpustit, umožnit odejít, ponechat atd.)).

jíž si jeho dcera vyžádala. Třetí pak ukazuje ještě silněji motiv první možnosti, snad až k motivu opuštění, ponechání své dcery mimo svou přítomnost – jak to nakonec je až do doby splnění slibu.

Myslím, že je správné podržet významovou šíři hebrejského slovesa užitého vypravěčem a přijmout šíři sdělení, které zde Jiftáchova dcera sděluje svému otci: „Prostě mě nech být“ (vždyť on ji měl chránit), „dej mi ještě čas“ (vždyť není kam spěchat), „opust’ mě“ (vždyť ty mě usmrtil).

Jiftáchova dcera žádá propuštění na dobu určitou, na dobu dvou měsíců. Ještě než se budu věnovat významu tohoto období, chci zdůraznit, že se vlastně jedná o odklad „až do smrti“. Dva měsíce, které si dcera vyžádá, jsou poslední měsíce jejího života. Pokud se tedy dcera vůbec vrátí bude její život ukončen rukou vlastního otce. Vypravěč totiž zřetelně vytváří v textu napětí, zda se dcera vrátí, čímž dále graduje napětí v textu: Dcera vznese žádost – otec jí přikáže odejít – odešle dceru pryč – ta jde a pláče – a stane se na konci dvou měsíců – vrátila se ke svému otci. Nejde tedy pouze o to, že dcera zemře *až* se vrátí. Jde také o to, *zda vůbec* se dcera vrátí. Oba motivy – totiž že vyžádání dva měsíce jsou poslední čas jejího života a že existuje reálná možnost, že se dcera vůbec z hor nevrátí – je třeba v příběhu zachytit, protože umožní soustředění se na vypravěčovy motivy, spíše než na motivy vnesené čtenářem (zejm. panenství a hrůza z lidské oběti).

Dva měsíce, o které Jiftáchova dcera žádá, jsou neobvyklou dobou¹⁰⁹. V kánonu SZ se totiž jinde takováto doba nevyskytuje¹¹⁰, zato v tomto příběhu jsou ony dva měsíce zřetelně podstatné – objevují se ve v. 37 i 38. Na prvním místě je důležité, myslím, že dva měsíce jsou dlouhá doba. To má totiž hned několik významů: 1) Zřejmě nebyl ani pro Jiftácha, ani pro dceru, ani pro

¹⁰⁹ Nemyslím, že zde hraje závažnou roli skutečnost, že dva měsíce jsou pravděpodobně obdobím jednoho ročního období podle Gezerského kalendáře. Srv. WBC, str. 291

¹¹⁰ Údaj z 1Kr 5, 28 je důležitý zejm. vůči předchozímu jednomu měsíci práce, není zde tedy žádná spojitost.

Hospodina problém odložit zápalnou lidskou obětí o dlouhou dobu. 2) Během dvou měsíců v horách se lze snadno „ztratit“ tak, že Jiftáchovu dceru nikdo nikdy nenajde. 3) Je to také dlouhá doba na změnu názoru. Vzhledem k výše uvedenému napětí tato doba podtrhuje otázku „Vrátí se dcera k otci?“ a skutečnost, že její návrat je dobře uvážěn i s jeho důsledky. 4) Dva měsíce jsou také dostatečná doba k hledání možnosti „anulace“ Jiftáchova slibu – právě o tom, co Jiftách během těchto dvou měsíců dělal, se však v textu nepíše nic¹¹¹.

Posledním významem je skutečnost, že dva měsíce jsou časovým mezidobím. Třetí den (týden, měsíc, rok) je čas rozhodující události či závažného rozhodnutí (např. Ex 19, 9-16; Gn 22, 4; Gn 40, 20; Oz 6, 2). Tímto se opět vrací gradace napětí v textu: „A stal se konec dvou měsíců... a vrátila se ke svému otci“.

Zajímavé je, že se Jiftách nesnaží tuto lhůtu nijak zkrátit ani prodloužit – jak nápadná je pasivita této až doposud velmi aktivní postavy! Vždyť jediné, co učiní je vyřknutí onoho „Jdi!“. Jiftách se tak opět vzdává rozhodnutí v této obtížné situaci (ke kterému se nijak nemá již od 35. verše) a ponechává ho zcela na své dceři, přestože za ní vlastně již rozhodl svým slibem – na což vlastně měl a má právní nárok¹¹².

Jiftáchova dcera žádá o dva měsíce k oplakávání „panenství“. O problematickém překladu a s tím souvisejícím výkladem jsem hovořil v kapitole Významné termíny a postavy. Čtenář příběhu by si zde měl uvědomit, že tato dívka v žádném případě neplánuje oplakávat svůj život, ani nespravedlnost, kterou se (alespoň podle moderních měřítek) na ní dopouští její otec, ani Hospodinovu nečinnost, ani její účasné uspořádání společnosti ani nic

¹¹¹ Tato skutečnost by však neměla vést k spekulacím, neku-li psychologizacím, ohledně trávení tohoto času Jiftáchem či jeho dcerou. V předchozím verši se totiž jeho dcera jasně rozhodla, že s ní má být naloženo podle slibu. Jiftách tak vlastně nemá důvod hledat zrušení slibu, jakkoli právě to může dnešní moderní a postmoderní čtenáře napadnout jako první.

¹¹² Sjöberg, str. 52; Walton, str. 783; WBC, str. 292; srv. také jiné nakládání s ženami z knihy Sd, např.: Sd 14, 20; Sd 15, 6; Sd 19, 24-25; ale také např. Gn 12, 11-13; Gn 29, 22-25. Jakožto neprovdaná tedy Jiftáchovi jeho dcera vlastně „patřila“ – TNIDB, str. 772

jiného. Chce oplakávat právě a jen to, že místo toho, aby byla provdána za jiného muže a tím mimo dosah vlivu svého otce (jak v jeho roli ochránce, tak v roli „hlavy rodiny“, který jí vlastně disponuje¹¹³), bude právě tímto otcem obětována.

Jiftáchova dcera tedy vlastně hodlá oplakávat to, že ještě náleží k domu svého otce, ačkoli je vlastně již „těhotná“ věkem na vdávání, a tedy potencialitou k odchodu z domu svého otce. Opět je třeba zdůraznit skutečnost, že hodlá svou neprovdanost oplakávat. Nehodlá z ní vinit (a neviní!) svého otce ani kohokoli jiného. To, že je stále ještě בתולה, nikoli manželka či matka, je totiž vlastně druhá příčina celého problému. Kdyby se již provdala, svého otce by nemohla vítat a tím se stát zápalnou obětí z jeho slibu a navíc by takový čin byl jednoznačný zločin. Myslím, že v této formulaci lze vidět také motiv přiznání se Jiftáchovy dcery k určitému vlivu na celý problém.

Avšak i pokud by byla oběť Jiftáchovy dcery „pouze“ oběť celoživotního panenství, jde o oběť nemalou. V SZ je pro ženy velmi důležité, že rodí děti. Někdy se až, neprávem a nesprávně, může zdát, že jejich téměř výhradním úkolem je zplodit potomka (tak např. Sára – Gn 17, 1nn; Rebeka – Gn 25, 1nn; Chana – 1Sam 1, 1nn; Samsonova matka – Sd 13, 1nn; Ozeášovy ženy – Oz 1, 1nn atd.). Přestože je sice potomek pro ženy, a zejm. ve SZ, velmi důležitý, možnosti ženy tím nejsou v žádném případě vyčerpány (srv. Rút, Debora, Ráchel, Eva, dívky z počátku knihy Sd atd.).

Potomek totiž nejen, že umožňuje pokračování rodu, ale také je tím, kdo se stará o své rodiče ve stáří, či již dříve o svou matku, zemře-li její manžel. I pokud by tomu bylo tak, že oběť Jiftáchovy dcery spočívala v celoživotním panenství, vystavuje se tím vlastně ohrožení života. Jelikož nemáme žádné informace o dalších sourozencích, doknce naopak, a nevíme nic ani o její

¹¹³ Srv. výše

matce, pak by byla tato dcera ponechána vlastně napospas osudu ve chvíli, kdy Jiftách zesne.

Oplakávání „panenství“ zde tedy jistě nehraje roli jenom skutečnosti smutku nad tím, že Jiftáchova dcera nikdy nepozná radost z potomka a starání se o rodinu¹¹⁴. Je zde také motiv smutku ze stále ještě aktuálního patření do domu Jiftácha, což má pro ní za následek smrt. Dceřino oplakávání „panenství“ však obsahuje, myslím, ještě jeden důležitý motiv: Ona je jediným potomkem Jiftácha. Ona je pokračovatelkou jeho rodu, nikdo další není. To je jistě také v pozadí již Jiftáchova nářku z 35. verše, avšak i ve smutku Jiftáchovy dcery lze vidět, jak hluboce chápe situaci. Že je stále ještě בתולה totiž znamená, že rod jejího otce vymře – avšak kdyby již byla manželkou, nejen, že by se na ní Jiftáchův slib nemohl vztahovat (viz. výše), ale Jiftáchův rod by pravděpodobně měl pokračovatele.

S motivem zániku rodu se nabízí jedna myšlenka: Řekněme, že Jiftách celý příběh dobře ví, že má doma jedinou dceru, která je ještě stále בתולה. Pak by jeho putování Gileádem a Manasesem, jež muselo trvat nekrátkou dobu, obsahovalo ještě jeden motiv, vzhledem ke slibu uvedeném ve v. 30: Jiftách mohl oprávněně doufat, že jeho jediná dcera se během doby tohoto putování již provdala, a tak by vlastně na jím nabídnutou oběť nemělo nikdy dojít. Tuto myšlenku podporuje Jiftáchova již osvědčená diplomatická zdatnost, zároveň tato myšlenka velmi dobře vysvětluje, proč Jiftách „prošel“ Gileád a Manases (a přitom není explicitně uvedena žádná další aktivita) i to, že Jiftách skládá slib až *po* tomto putování. Posledním argumentem pro tuto myšlenku je formulace Jiftáchova nářku z 35. verše: Jiftáchova dcera vlastně je vinna tím, že srazila svého otce. Vždyť je בתולה a Jiftách jí dopřál spoustu času na to, aby

¹¹⁴ „Ženy v obřadu nařikají nad koncem jejich starého statutu jakožto dcer, zatímco se připravují na jejich nový statut, ke kterému patří celá šíře zodpovědností dospělé ženy.“ – Niditch, str. 134; důraz na potomka např. Block, str. 374; Opak, tedy že se zde oplakává jen absence sexuální zkušenosti např. Schneider, str. 181

se stala součástí domu jiného muže. Dobře zapadá tato, vlastně negativní, role Jiftáchovy dcery i do širšího kontextu. Příběh se nachází již v té části knihy Sd, kde mají ženy spíše negativní roli, oproti části předchozí (srv. kapitolu Širší kontext). Je tedy pravděpodobné, že nám vypravěč s postupem příběhu neustále vnucuje představu Jiftácha jako muže, který měl všechno velmi dobře promyšlené, ale všechno mu nevědomky „zkazila“ jeho dcera. V takovém případě je také dobře vysvětlena Jiftáchova pasivita, vždyť se mu jeho předchozí velmi dobrý plán naprosto rozpadl a přináší nejen jemu katastrofální následky. Je tím dobře vysvětlen imperativ jeho „Jdi!“, který totiž dceru částečně také vyhání, trestá a doufá v její nenávrat („Táhni!“). I jeho již zmíněný smutek, ve kterém je skutečně on tím sraženým, protože jeho dcera už by přeci měla být vdaná – a místo toho je zkázou celého Jiftáchova rodu. Dobře je také vysvětleno, proč jde jeho dcera oplakávat to, že je בתולה – protože to je vlastně, z určitého pohledu, příčina celého problému. A na závěr: Tato myšlenka dobře vysvětluje velmi nejednoznačnou a trochu podivnou formulaci Jiftáchova slibu – nenabídl dceru, kterou věděl, že má, ale nabídl toho, kdo mu vyjde vstříc ze dveří jeho domu. Což by, při splnění té drobné podmínky, že jeho dcera již nebude בתולה, neměl být nikdo.

V závěru své prosby Jiftáchova dcera určuje svůj doprovod do hor: Tím mají být její družky. Jak jsem již zmínil v kapitole Významné termíny, myslím, že vypravěč poukazuje na určitý svatební rys tohoto pobytu. Družky, jež by jinak byly jejími družičkami v radostné chvíli svatby, jsou jí nyní doprovodem do hor, kde budou oplakávat právě tu skutečnost, že svatbu ještě neměla, a tak zůstala v domě (přeneseně i doslova) svého otce.

Žádost Jiftáchovy dcery je tak plná významů a spolu s její první přímou řečí je prvním centrem celého příběhu. Zápletka vyprávění vygradovala od Jiftáchova slibu přes vítězství nad Amónci a setkání s dcerou až do bodu, kdy se tato dívka přiznala ke slibu svého otce a přikazuje jeho splnění. Sama však

žádá o možnost oplakávat to, že je בתולה a to po dlouhou dobu v horách se svými družkami. Odmítá být se svým otcem, protože právě patření do jeho domu způsobilo celou tíživou situaci. Pro příběh tak zůstávají dvě poslední otázky, které se, myslím, snaží vypravěč položit: Vyhoví Jiftách své dceři? A vrátí se tato z hor zpět?

3.3.3 Odchod a návrat Jiftáchovy dcery

Na první otázku odpoví vypravěč hned vzápětí: Jiftách dceři přímo přikáže odejít. Po tomto příkazu následuje rychlý výčet událostí, které naplnily všechny žádosti Jiftáchovy dceři až k momentu uplynutí dvou měsíců oplakávání v horách. Druhé centrum příběhu se nachází těsně za oznámením tohoto uplynutí: Dcera se vrací ke svému otcí.

Jiftáchův imperativ (לֵךְ) může na první pohled budit dojem přísnosti či odvržení dcery. Avšak tato formulace se v kánonu SZ vyskytuje několikrát, a nikdy neobsahuje naléhavé konotace (např. Pí 2, 13; 2Kr 4, 3+7; Rt 2,2; Ex 2, 8 a další). Naopak ve většině případů je takto vyjádřen souhlas s předchozím návrhem druhé osoby. Jakkoli toto stručné Jiftáchovo vyjádření láká k různým psychologizacím a přemýšlením o tom, zda Jiftách tímto příkazem např. nevyhání dceru, aby ji nemusel obětovat, není důvod do něho včítat víc, než prosté přitakání návrhu své dcery. Dobré je naopak srovnání již zmiňované a nenadále Jiftáchovy pasivity a neaktivity vzhledem k předchozímu kontextu. Ve chvíli, kdy oběť jeho dcery očividně může být odložena, jí dokáže jen vyhovět v jejím posledním přání.

Co se dělo s Jiftáchovou dcerou dva měsíce v horách, krom oplakávání „panenství“ s jejími družkami, text nesděluje. Rozhodně není dobrý nápad včítat nějaký duchovní zápas a spekulovat o tom, co se tam mohlo dít. Příběh zřetelně říká, co je podstatné: Po uplynutí dvou měsíců se stalo, že se dcera se vrátila zpět. Jak už jsem výše zmiňoval, v horách by ji nikdo nenašel a byla

pryč dlouho, kdyby se tedy chtěla ztratit, nevrátit se, měla vynikající příležitost. Třicátý devátý verš tak skrývá pro příběh zásadní skutečnost: Jiftáchova dcera se dobrovolně, uvědoměle, rozmyšleně a uvážene vrací ke svému otci, aby ten mohl splnit svůj slib, ačkoli by jí stačilo jen zůstat, kde je, a skoro jistě by mohla žít.

Příběh skoro až spěchá v těchto posledních několika sděleních: Jiftách pošle dceru na dva měsíce, ta jde a se svými družkami oplakává své „panenství“, nastane konec dvou měsíců, dcera se vrátí ke svému otci a ten jí učiní dle svého slibu. Pro vypravěče se zřejmě to podstatné již odehrálo – jediné napětí, které zbývá, je, zda se dcera skutečně z hor vrátí, ale i to již předem oznámila (v. 36) a vypravěč velmi prostě oznámí, že tak skutečně učinila.

V příběhu je tak důraz položen na rozhovor Jiftácha a jeho dcery¹¹⁵. O jejím návratu z hor a o Jiftáchově splnění jeho slibu nás vypravěče zpravuje skoro až „mimochodem“.

Jeden důraz přesto stojí za povšimnutí: Text sděluje, že Jiftách „jí učinil dle slibu, který slíbil“ (וַיַּעַשׂ לָהּ אֶת־נִדְרוֹ אֲשֶׁר נָדָרָהּ). Toto činí hned v návaznosti na oznámení, že se dcera vrátila ke svému otci. Z tohoto plynou dva důsledky: Ten, kdo učinil své dceři podle svého slibu, byl její otec – takto je zde (a vlastně již od 35.) identifikován Jiftách. To má důsledek právní, který je pozitivní: Jiftách jakožto otec má právo nakládat se svou dcerou podle svého slibu¹¹⁶. Zároveň také negativní: Je to její otec, který má svou dceru také chránit (dokud je součástí jeho domu) a přitom je to právě on, kdo ukončil její život. Druhý důsledek: Text je záměrně formulován tak, aby dal najevo, že Jiftách udělal to, co slíbil, své dceři. Tento druhý důsledek je jedním ze silných argumentů proti výkladu tohoto příběhu jakožto o oběti celoživotního

¹¹⁵ Tak vlastně v celém Jiftáchově narativu; srv. Webb, str. 73 a úvod ke kapitole Narativní analýza

¹¹⁶ Srv. výše

panenství, protože něco takového není možné někomu „učinit“. K takovému výkladu by tedy musel být pozměněn hebrejský tvar textu, např. ignorováním osobního zájmena „jí“.

Všechny věty v tomto verši jsou věty verbální, s výjimkou poznámky o tom, že Jiftáchova dcera nepoznala muže (srv. přílohu č.1). Z toho plyne, že skutečnost jejího návratu (navíc אֶל-אָבִיהָ!!!) a dodržení slibu jsou jednoznačně v popředí příběhu. Právý opak pak platí pro skutečnost, že nepoznala muže, což je věta nominální.

Závěrem veškerého dění však překvapivě není věta o splnění tohoto slibu, ale oznámení, že Jiftáchova dcera „nepoznala muže“. Právě tato věta často vedla k výkladu příběhu jako o zasvěcení Jiftáchovy dcery k doživotnímu panenství¹¹⁷. Tato věta je sice v hebrejštině nominální, tedy by měla být spíše v pozadí než v popředí čtenářovy pozornosti, avšak zároveň je větou finální. Tak je pro příběh, zejména pro jeho celkové pochopení, zřejmě důležitá – vždyť také skutečnost, že Jiftáchova dcera je בתולה hrála v příběhu zásadní roli.

Právě téma בתולה se, mám za to, v této větě vrací. Jak jsem zmínil již několikrát výše, kdyby totiž Jiftáchova dcera „poznala“ jiného muže, velmi pravděpodobně by za něj také byla provdána, nejpravděpodobněji navíc nejprve provdána. Tento muž by za ní zodpovídal a patřila by do jeho domu. Její otec, pokud by jí obětoval, by se tak jednoznačně dopustil vraždy. Ale protože pořád patřila k domu svého otce, Jiftách se vlastně vraždy nedopouští. Proto příběh neobsahuje soudní či legální kroky, jež by kdokoli proti Jiftáchovi vznesl po obětování jeho vlastní dcery. Tato poslední věta děje znovu opakuje, že Jiftách se ve svém činu vlastně nedopustil kriminálního činu.

¹¹⁷ Např. již středověký David Kamchi – NIB, str. 833. Až po něj byl text vykládán jako samozřejmě o lidské oběti. Od něj dále se vyskytují, až do současnosti, oba způsoby výkladu.

3.4 Epilog

Poslední věta příběhu již není součástí děje: „A stal se v Israeli předpis, že rok co rok chodívají dcery israelské, aby vyličily/oslavovaly/oplakávaly dceru Jiftácha Gileádského čtyři dny v roce.“ Závěr příběhu, který by ho shrnoval, není v kánonu SZ obvyklý. A ještě méně je postava z příběhu příčinou vzniku předpisu či tradice, během které by se takováto osoba každoročně připomínala. Tyto skutečnosti zdůrazňují důležitost tohoto shrnutí pro celý příběh, jež by i bez nich byla nemalá – vždyť jde o rámeček celého příběhu.

Právě proto je zarážející nejednoznačný význam onoho לַחֲנוּת. Každý z uvedených významů tohoto slova značně ovlivňuje interpretaci. Samostatně se mu budu věnovat v příští kapitole.

Mimo Jiftáchovu dceru se zdrojem „připomínání“ stala jen postava Jóšijáše (2Par 35, 25). Vypravěč zde tedy uvádí informaci pro kánon SZ vlastně unikátní. V podobě, v jaké je uvedena, doopravdy unikátní: Nikde jinde v kánonu SZ nenajdeme informaci, že by se rok co rok připomínal něčí příběh, natožpak po čtyři dny. Čím si tento příběh, nebo přímo Jiftáchova dcera, zasloužily takovou výsadu, není úplně zřetelné. V každém případě svědčí tento rámeček o tom, že v tomto „minipříběhu“¹¹⁸ nám vypravěč sděluje něco jedinečného a velmi důležitého.

Jiftáchův příběh tak lze shrnout jako příběh, který „se posouvá od komplikace, přes nárůst napětí až k vrcholu (v. 32a) a skrze Hospodinův zásah až k rozuzlení (v. 33). Ale toto rozuzlení způsobí dvě další komplikace: jednu domácí (Jiftách a jeho dcera) a jednu politickou (Efrajimci).“¹¹⁹

¹¹⁸ V rámci celého Jiftáchova narativu se jedná jen o krátkou epizodu.. Podobně i v kánonu SZ není tento příběh nikde „vzat na vědomí“.

¹¹⁹ Webb, str. 63

4. Nejasnosti textu

V předchozích zkoumáních textu jsem narazil na několik obtíží a nejasností, které nemálo ovlivňují celkový výklad příběhu. Velmi častá obtíž byla právě nejednoznačnost významů užitých slov či spojení v příběhu o Jiftáchovi a jeho dceři. Další nejasnosti, kterými se budu zabývat, jsou ty, které mohou vést (a zpravidla také vedly) k odlišným výkladům¹²⁰.

První z obtíží je možnost vyložit spojení „a stane se Hospodinovým a pozdvihnu ho jako...“ jako „... *nebo* ho pozdvihnu jako...“, hebr. **וְהָיָה לַיהוָה וְהֶעֱלִיתִיו**. Tedy přeložit spojku *waw* jako „nebo“.

Spojku *waw*, nejčastěji překládanou jako „a“ nebo „i“ je skutečně možné vyložit i jako „nebo“ ve smyslu odporovacím, tedy nutnosti zvolit jednu z uvedených možností. Takovýto výklad by jistě odlehčil hlavní obtíži příběhu, totiž vědomé oběti druhého člověka Hospodinu. Jistě pro něj mluví i skutečnost, že v příběhu je mnohokrát zmiňováno, že Jiftáchova dcera nepoznala muže. Avšak tato skutečnost je ambivalentní, protože je přinejmenším stejně hodnotná i v případě, že Jiftáchova dcera zemřela. Navíc nemáme v SZ nikde specifikováno „patření Hospodinovi“ jako setrvání v panenském stavu. Naopak např. Samuel, který také „patří Hospodinu“ (dokonce od narození) měl syny a tedy pravděpodobně i manželku. V žádném z textů, kde se hovoří o Samuelovi (či o komkoli jiném, kdo patří Hospodinu), není vyjádřeno spojení se setrváním v panenském stavu.

Druhou skutečností, nabourávající překlad spojky „a“ jako „nebo“ je, že hebrejštiny má slovo, které přímo „nebo“ znamená, slovo **וְאִם**. To se vyskytuje přímo v textu o Jiftáchově dceři, ve 34. verši. Proč by tedy vypravěč ponechal nejisté, zda Jiftách slíbil lidskou oběť? A proč by, pokud zamýšlený význam je

¹²⁰ Některé výklady mají za to, že právě nejednoznačnost je vypravěčovou pointou. Srv. např.: Marcus, str. 52

„nebo“, nepoužil slovo přímo znamenající „nebo“, když ho v tom samém textu klidně použije?

Jednou možností je, že vypravěč příběhu ponechal waw místo וְ v Jiftáchově slibu úmyslně proto, aby naznačil jeho neschopnost přímo, jasně, přesně a zřetelně hovořit. A to i když se zavazuje slibem samotnému Hospodinu. Avšak to se nezdá jako přesvědčivý argument u jednoho písmena, jakkoli by to mohlo platné pro celý slib. Tak i celek snahy překládat Jiftáchův slib jako „...a stane se Hospodinovým *nebo* ho pozdvihnu jako zápalnou oběť“ je nepřesvědčivý, protože se snaží včítat do textu něco, co v něm vlastně není, protože waw jako „nebo“ se vyskytuje velmi sporadicky (např. Gn 26, 11 – ale i zde ve smyslu slučovacím). V knize Sd se v tomto významu nikde nevyskytuje, vždy je užito וְ (Sd 21, 11; Sd 19, 13). Navíc z předchozích zkoumání vyplynulo, že i Jiftáchův slib byl dobře rozmyšlen, nebyl unáhlený a neuvážlivě formulovaný¹²¹. Snažit se tedy vykládat toto waw jako „nebo“ se v tomto textu nemá o co opřít.

Ale vypravěč může sdělovat ještě poněkud komplikovanější představu: Jiftách, který tak dlouze a šikovně hovoří s králem Amónců, a který zde vyřkne šikovný slib, by se mohl pokusit s Hospodinem „smlouvat“ (podobně jako Abraham – srv. Gn 18, 23-33) právě na základě toho, že přece řekl „nebo“, ačkoli v podobě waw, ale neučiní tak. Dokonce se nesnaží udělat vůbec nic proti tomuto slibu. To zesiluje motiv příběhu jako „anti-příběhu“.

Stane se Hospodinovým: Již u předchozí nejasnosti jsem hovořil o tom, že v SZ se nenachází žádná spojitost mezi „stát se Hospodinovým“ či „patřit Hospodinu“ a celoživotním panenstvím. Dokonce se slovní spojení לַיהוָה ve spojitosti s člověkem vyskytuje už jen v případě Samuele, posledního soudce:

¹²¹ Srv. NIB, str. 831; Opačný pohled např.: Exum, 1989, str. 66-67

Jeho matka slibuje, že pokud jí Hospodin daruje mužského potomka, daruje ho ona Hospodinu (וַיִּתְּתִיו לַיהוָה).

Hospodinu patří lid israelský (Dt 32, 6; Ex 3, 10; Ex 10, 3; 1Sam 9, 16; Ž 81, 12; Jr 2, 13 atd.), dále patří Hospodinu to určené k oběti (dobytek, ptáci atd.), či to, co je klaté (a tedy velesvaté – Lv 27, 28). Patří mu sice prvorozené, zřetelně včetně lidí¹²² (Ex 13, 2), ale ani to se takovýmto „nestává“. Hospodinu se zasvěcují nazíři (Nu 6, 1+). Ti však nejenom, že nemají příkázán panenský stav, ale navíc de facto Hospodinu nepatří, pro Hospodina se oddělují (hebrejské נִזָּר znamená v první řadě „oddělit“).

Avšak samotný text Jiftáchova slibu dává do spojitosti termín „stane se Hospodinovým“ s „a pozdvihnu ho jako zápalnou oběť“. To lze dedukcí vidět např. u zápalných obětí či prvorozeného dobytka (Lv 27, 26), zejm. u tuku (Lv 3, 16). Problémem je, že ani u těchto míst, kde lze logicky a dedukcí tyto dvě skutečnosti spojit, nejsou výslovně uvedeny – narozdíl od Jiftáchova slibu.

Sestoupení do hor: Je zvláštní, že Jiftáchova dcera do hor, kde plánuje naříkat nad svým panenstvím, sestupuje (יָרַד). Nachází se v Gileádu, což sice je hornatá oblast, ale natolik, aby se do hor sestupovalo? Ačkoli tato možnost se zdá být nasnadě, nemyslím, že by plně vystihovala záměr autora, i kdyby výškové převýšení mezi Gileádem a zmíněnými horami bylo nemalé.

V kánonu SZ se sestupuje např. z kočáru (Sd 4, 15) nebo z postele (2Kr 1, 4), sestupuje také déšť (Iz 55, 10) nebo voda z řeky (Joz 3, 13). Geograficky často znamená sestoupení cestu na jih (např. Abraham – Gn 12, 10).

Termín „sestoupit“ může být použit jako implikace pohybu někam (nebo směrem k něčemu) méně kvalitnímu či méně správnému. V poslední řadě se sestupuje také do podsvětí (např. Gn 37, 35)¹²³.

¹²² A tak může být také, teoreticky, Hospodinu obětováno – NIB, str. 834

¹²³ The New Interpreter's Dictionary of the Bible, vol. 2, str. 102

Termín לַתְּנוּת: Nachází se v epilogu příběhu, kdy se píše o ustanovení zvyku israelských dívek, kdy rok co rok na čtyři dny vycházejí buď oslavovat, nebo oplakávat, nebo připomínat Jiftáchovu dceru.

Tento termín se v SZ vyskytuje pouze v pielu, a pouze dvakrát – Sd 5, 11 a Sd 11, 40. V Sd 5 je termín obvykle překládán jako „vyprávět“ (tak i pielový význam – „vyličít“), ale v některých překladech je již v tomto slovese obsažen silně pozitivní náboj: ČEP = at’ opěvují. LXX má na tomto místě také neutrální „vyprávějte“ a Vulgáta také tak. BKR překládá „aby plakaly“, ČEP má „opěvovat“. Stejně jako kraličtí překládají také anglické texty, francouzské jsou rozděleny – některé „aby plakaly“ (FBJ), některé „chodí oslavovat“ (TOB). LXX zde překládá jako „naříkat“ (qrhnein), Vulgáta „aby oplakávaly“ (ut plangent).

Význam tohoto slovesa není nepodstatný. Pokud dívky, dle biblického znění, chodí Jiftáchovu dceru oplakávat, vyznívá příběh spíše tragicky. Naopak, chodí-li ji oslavovat, míří příběh spíše k určitému „hrdinskému“ vyznění.

Termín עֹלָה v jiných vokalizacích: Vzhledem k tomu, že termín pro zápalnou oběť je zde v souhláskovém znění zachycen ve spíše nestandardní podobě (přesto se vyskytuje s vokalizací „oběť“ několikrát: Nu 28, 27; Joz 22, 23; Sd 6, 26; 1S 7, 9; Iz 40, 16 atd.) stojí za zmínku možnost jiného významu změnou vokalizace – je to také veledůležitý termín pro celý příběh.

Změnou vokalizace může z tohoto slova vzniknout slovo עֲוֹלָה znamenající „nepravost“ (např. Jb 6, 29-30; Jb 11, 14; Ž 37, 1; Ž 119, 3; Is 59, 3; Sof 3, 5; 2Sam 3, 34 + 7, 10; 1Par 17, 9 atd.). Samohláskové čtení tak může být čteno jako „... a stane se Hospodinovým a pozdvihnu ho jako nepravost“,

ale také „... a odeberu mu nepravost“, či „... a rozbouřím jeho nepravost“, a dokonce „... a oslavím jeho nepravost.“

Samy o sobě, bez předchozího kontextu vybraného oddílu, dávají některé tyto možnosti docela zajímavý smysl. Dokonce možnost „... a odeberu mu nepravost“ zapadá docela dobře i do celku příběhu, alespoň do doby, kdy Jiftáchova dcera nezmíní přání jít oplakávat své panenství. Proč by totiž oplakávala své panenství, pokud Jiftách odebere její nepravost? Snad jen, s pomocí nemálo alegorického výkladu, pokud by bylo myšleno právě panenství jako nepravost (vždyť je to bezdětná dívka či žena, to je nějaké podezřelé!) a Jiftách by byl povinen ho své dcery nějakým způsobem zbavit. Jakkoli se může zdát, že by taková možnost i mohla dávat smysl (i proč jeho dcera své panenství oplakává a že „nepoznala muže“), je tato možnost nabourána právě Jiftáchovým slibem samotným. Zde (a navíc ani jinde v SZ!) není jediný náznak toho, že by s onou nepravostí mohlo myslet něčí panenství. Tato možnost tedy padá.

Třetí varianta „... a rozbouřím jeho nepravost“ nedává smysl ani ve slibu samotném. Proč by, výměnou za vítězství, Hospodin přijímal čin rozbouření něčí nepravosti? I tato možnost tedy padá, podobně jako poslední, z podobného důvodu (u té snad jen jako snaha vykreslit Jiftácha jako naprostého ničemu, hlupáka a ukvapence, avšak proč by pak Jiftáchova dcera nařikala, a proč by bylo zmíněno, že „muže nepoznala“?).

Další změnou vokalizace může vzniknout slovo עוֹלָה, v překladu „kojenec“ (Iz 49, 15). V takovém případě by se jednalo pravděpodobně o metaforu radosti, neboť Jiftách by toho, kdo mu vyjde vstříc, „pozvedl jako kojence“. Význam by byl zhruba takový, jako když rodič zvedá své dítě do vzduchu, aby se z něj potěšil, či aby způsobil radost tomuto dítěti.

Bohužel žádný text, který by takto hovořil se v kánonu SZ nevyskytuje. Navíc by nedával smysl Jiftáchův nárek a dvouměsíční oplakávání vlastního

„panenství“ jeho dcerou, pokud by jí vlastně jen pozvedl jako kojence. Jakkoli je tedy tato možnost hezká a příběh by rafinovaným způsobem zbavila problematiky lidské oběti, není ani tato držitelná.

Hospodin a jeho (ne)jednání: Snad největší nejasností celého příběhu je téměř úplná absence Hospodinova jednání a úplná absence hodnocení situace v jeho očích. Přitom právě takové hodnocení by jasně sdělilo, co si o tomto komplikovaném a nesnadném příběhu myslet. Vzhledem k tomu, že to není v biblických narativech běžné – a tím méně v knize Sd – je to zřejmě vypravěčův záměr.

Celá tato nejasnost jistě vyplývá ze Sd 10, 13-14. Zároveň se znovu vrací v závěru celé knihy, v kapitolách 17-21, kde Hospodin opět téměř nevystupuje a pokud vystupuje, tak až reaktivně (Sd 20, 18nn) – stejně jako ve vybraném oddílu Sd 11.

Z textu vybraného oddílu lze zřetelně vyčíst následující: Hospodin se projevuje pouze tam, kde mu byla nejprve osvědčena věrnost (sestoupení ducha po rozhovoru s amónským králem). Vypravěč však žádnou přímou spojitost neutváří¹²⁴. Bohužel nesděluje ani to, zda je vítězství v boji důsledkem slibu, či ducha Hospodinova. Ze širšího kontextu je však plausibilní pouze odpověď: Vítězství přišlo v důsledku sestoupení ducha Hospodinova. Z čehož plyne, že ze čtenářova pohledu je slib zbytečný.

Avšak zarážející je také absence Hospodinova hněvu, vzhledem k odmítání lidských obětí¹²⁵ nebo jakékoli Hospodinovy akce proti takovému

¹²⁴ Což zásadně nevádí, biblické narativy často pracují metodou: Pointu nechť čtenář pochopí, laskavě, sám. Srv. např.: právě příběh Gn 22. Tam vypravěč také nikde nesdělí „Ano, Abrahame, ve zkoušce si uspěl!“

¹²⁵ Se kterým je to však trochu komplikované, protože explicitně se v kánonu SZ nevyskytuje (částečně snad Dt 18, 10), nejbližší k takovému zákazu je Lv 17, 21. Není třeba tento zpochybňovat jako zákaz lidských obětí (ani o to neusiluji), ale stojí za zmínku, že lépe ani jinde se nevyskytuje.

činu. To otvírá celou řadu možností interpretace, jak se to projeví i ve výkladech, které předložím já.

Celkově lze říci, že celá obtíž s tímto textem vyplývá právě z toho (ne)jednání, které je, pouze z vybraného oddílu, příliš těžko vysvětlitelné. Oddíl totiž neposkytuje téměř žádná data, a tak je šíře potenciálních výkladů příliš široká. Naopak díky kontextu dostává toto „nejednání“ velmi zřetelné obrysy: Hospodin jakoby čekal, jak se bude Jiftách a jeho dcera chovat. V poslední řadě tato skutečnost také umocňuje napětí vyvolané postupnou gradací příběhu.

5. Podobné texty

Jediná další místa v kanonických spisech SZ, ve kterých se objevuje stejný nebo podobný motiv (tj. lidská zápalná oběť) jsou Gn 22, 1-24 a 2Kr 3, 27.

5.1 2Kr 3, 27

Druhé uvedené místo jen ve stručnosti sděluje čin moábského krále na prvorozeném synu krále edómského. Tento text nabízí tři spojnice, jež by mohly pomoci přesněji interpretovat text Sd 11: Nejprve je to skutečnost, že se jedná o krále Moábu, což je oblast a národ sídlící nedaleko Gileádu, hned za územím Amónovců (z pohledu Gileádu). Lze si tedy představit, určitý kulturní vliv ať už tradice lidských obětí či jen události popsané v 2Kr 3.

Druhou spojitostí je uvedení reakce israelského lidu na tuto oběť. Sd 11, 29-40 žádnou takovouto reakci neobsahuje. Stejně jako příběh o Jiftáchově dceři neobsahuje vlastně žádné hodnocení samotné oběti či slibu, ale pouze hodnocení jeho dcery skrze epilog v Sd 11, 40. Tedy zatímco nad činem moábského krále je Israel rozlícen, Jiftáchův čin zůstává bez reakce.

Odlišnosti obou textů ukáží příčinu tak rozdílného hodnocení: Nejprve skutečnost, že moábský král vykonal zápalnou oběť sice na potomkovi, ale ne svém – jako oběť pozdvihl syna edómského krále. Druhou odlišností je, že tento budoucí edómský král neměl na situaci žádný vliv, jakmile byl zajat – Jiftáchova dcera se ke slibu svého otce dobrovolně přiznává a souhlasí s jeho vykonáním, dokonce ho přikazuje vykonat.

V obou případech text mluví o velmi snadném pozdvihnutí člověka jako zápalné oběti. Lze tedy usuzovat, že v oblasti Zajordání nebyl k takovým praktikám zásadně silný odpor¹²⁶. Nakonec, jak čteme v 2Kr 3, 27, Israelce

¹²⁶ srv. 2Kr 3, 27; praktiky spojené s Molekem = Jr 32, 35; 2Kr 23, 10; Lv 20, 2-5; WBC z těchto údajů vyvozuje běžné praktikování lidských obětí v Moábu, str. 289. Osobně si myslím, že se jasných a zřetelných dokladů k takovému názoru nedostává.

tento čin velice rozzlobil. Avšak na to, zda byly v Zajordání běžnější praktiky obětování lidí než např. na druhé straně Jordánu, se nedostává informací. Z příběhu 2Kr 3 lze usoudit, že Israelci jsou silně proti lidským obětem, zejména zápalným. Bohužel nelze bezpečně usoudit, jaký byl cíl zápalné oběti vykonané moábským králem a zda tato oběť „fungovala“.

První odlišnost jsem již zmiňoval v narativní analýze a příběhem 2Kr je ještě zesílena. Jiftách měl *de iure* právo nakládat s ženou patřící do jeho domu, jak uzná za vhodné. Přesto je pro příběh Sd 11 důležité, že Jiftách tak nečiní, na rozdíl od jiných případů z knihy Sd. Naopak se k nakládání se svou dcerou podle libosti a svého uvážení spíše nemá.

Třetí odlišností je příčina oběti. V Jiftáchově příběhu je její příčinou Jiftáchův uvědomělý a vlastně dobrovolný slib. Moábský král obětuje syna svého nepřítele jako důsledek vlastního neúspěchu v bitvě – původním cílem bylo probít se k edómskému králi. Dokonce je možné jít o krok dál a vnímat text Sd 11 a 2Kr 3 jako v tomto pohledu protikladné: Jiftách obětuje dceru, protože *vyhrál* v bitvě, moábský král obětuje syna edómského krále protože v bitvě *prohrál*.

Poslední odlišností je ohlas tohoto textu jinde v kánonu SZ. Velmi pravděpodobně na tuto událost naráží Am 2, 1 (Protože na vápno spálil kosti edómského krále...). Na obětovanou Jiftáchovu dceru nenajdeme v kánonu SZ žádný ohlas.

5.2 Gn 22, 1-24

Druhým podobným textem je Gn 22, 1-24. Příběh o zkoušce Abrahama skrze obětování syna Izáka je dobře známý. Ačkoli je celý tento příběh zasazen do jiného rámce („Po těchto událostech chtěl Bůh Abrahama vyzkoušet“ – Gn 22, 1), obsahuje několik společných motivů s příběhem Jiftácha a jeho dcery. I odlišnosti obou příběhů mohou pomoci při výkladu oddílu v Sd 11.

Nejprve motivy společné: Izák je jediný Abrahamův syn. Stejně jako v příběhu o Jiftáchově dceři je tedy velmi důležitý motiv „pokračování rodu“. Zemře-li Jiftáchova dcera, není potomka, skrze kterého by rod mohl pokračovat¹²⁷, stejně tak s Izákem. V obou příbězích je jedinečnost potomka (a důsledky z toho plynoucí) postavena do popředí příběhu: V Gn 22 se vrací opakovaně (verše 2, 12, 16) a Izák je nejprve vždy identifikován jako syn, poté jako jediný, poté jako milovaný a až nakonec jménem, přičemž dvě poslední identifikace zazní jen ve 2. verši. V obou dalších případech je Izák „pouze“ v roli jediného syna. Stejně je na tom i Jiftáchova dcera, jež je také hned identifikována jako Jiftáchův jediný potomek (Sd 11, 34), a její jméno ustoupilo do pozadí ještě více, než Izákovo.

Další spojnicí je absence dalších příbuzných Abrahama/Izáka (Jiftácha/jeho dcery) v příběhu. Ačkoli je možné v příběhu Gn 22 dobře poukázat na to, že samozřejmě jsou další postavy vypuštěny, protože Bůh chtěl vyzkoušet Abrahama, není to vlastně nijak samozřejmé. Vždyť i tam přece vystupují další postavy – Abraham s sebou bere kromě Izáka také dva služebníky. Ti však v příběhu nejsou zásadní, vypravěč se soustředí právě na vztah a putování Abrahama a Izáka. Myslím, že podobně je třeba postupovat i v příběhu o Jiftáchově dceři. Příběh o Jiftáchově dceři se také zaměřuje hlavně na vztah a interakci Jiftácha a jeho dcery.

Dobře to napovídá i podobná struktura příběhu: To centrální pro příběh se odehrává právě v rozhovorech mezi jednotlivými aktéry. V Gn 22 je 12 přímých řečí (oznámení o narození potomků nepočítám) na 20 veršů, v Sd 11 jich je pět na 11 veršů. Kdežto samotná zpráva o vykonané oběti je zmíněna velmi stručně: v Gn 22 se o ní mluví jen jednou, v Sd 11 také.

Podobná struktura je i v epilogu obou příběhu. Nejprve proto, že oba příběhy nějaký epilog mají (Abrahamovi je oznámeno množství potomků

¹²⁷ NIB, str. 833

narozených jeho bratrovi; Jiftáchova dcera je připomínána každý rok po čtyři dny). Zadruhé proto, že tyto epilogy vlastně nehovoří i příběhu samém. Je celkem běžné, že na závěr příběhu je v kánonu SZ uvedeno určité jeho shrnutí (zejm. právě v knize Gn a Sd – např.: Gn 24, 67; Gn 23, 20; Gn 21, 34; Sd 9, 57; Sd 5, 31; Sd 3, 30; Sd 19, 30). Avšak epilogy Gn 22 a Sd 11 o příběhu samém hovoří jen nepřímo. Jejich funkcí není příběh shrnout, ale ukázat další dimenzi předešlého příběhu. V Gn 22 to je radikální rozdíl mezi jediným, téměř usmrčeným, potomkem Abrahama a 12 potomky¹²⁸ jeho bratra Náchora. V Sd 11 přidává epilog (kromě otázek nad svým výkladem) dimenzi předpisu několikadenního připomínání dcery Jiftácha Gileádského, navíc israelskými dívkami, nikoli pouze gileádskými, se vším, co k takovému zvyku patří.

Další spojnicí je oblast, ve které se centrum obou příběhu odehrává. Abraham vystupuje s Izákem na horu, Gileád je sám o sobě oblast hornatá a Jiftáchova dcera do hor sestupuje, aby oplakávala své „panenství“.

Další spojnicí je doprovod, který vlastně nemá ani v jednom příběhu žádnou přímou roli. Abrahama a Izáka doprovází dva Abrahamovi služebníci na Abrahamův pokyn. Jiftáchovu dcery doprovázejí její družky na její vlastní žádost.

Vzájemných odlišností, někdy až protikladností, oba příběhy obsahují také řadu:

Nejprve skutečnost, že v Gn 22 jde pouze o zkoušku a z vůle Boží. V Sd 11 jde o slib a situaci způsobenou čistě z vůle člověka-Jiftácha. Rámec Abrahamova příběhu je tedy položen jako Boží akt, rámec příběhu Jiftáchovy dcery naopak jako akt čistě lidský. Pro oba příběhy je však naprosto esenciální, jak se lidé jednající v daném příběhu rozhodnou.

¹²⁸ Přičemž počet hraje roli také symbolicky. Jakým způsobem je tomu tak pro příběh Gn 22 je však mimo rámec této práce.

Dalším rozdílem je, že ve vyprávění v Gn 22 k usmrcení potomka nedojde, v Sd 11 naopak ano¹²⁹.

Velmi nápadným rozdílem je Hospodinovo jednání v obou příbězích. Zatímco v Gn 22 je původcem celého příběhu, několikrát hovoří s Abrahamem, ten mu odpovídá, posílá svého posla, aby zadržel Abrahamovu ruku a na konci přísahá rozmnožit Abrahamovo potomstvo, dokonce Abraham sám se odvolává na Hospodinu vůli („Bůh sám si vyhlédne beránka k oběti zápalné.“ – Gn 22, 8), v Sd 11 Hospodin vlastně téměř vůbec nevystupuje. V Sd 11 tak jde o situaci, kdy Israel musí (svou vinou) zápasit s nepřítelem vlastními silami a schopnostmi¹³⁰, mezi nimiž je však stále zásadní schopnost oddanosti Hospodinu (srv. po čem na Jiftácha sestupuje jeho duch).

Posledním rozdílem je čas mezi rozhodnutím se pro oběť a jejím vykonáním. V Gn 22 vypravěč zřetelně říká, že Abraham uviděl místo, které Hospodin vybral pro Abrahamovu zkoušku, třetí den. Ale v Sd 11 žádá Jiftáchova dcera dva měsíce a ke svému otci se vrací, „když nastal konec dvou měsíců“ (וַיְהִי מִקֵּץ שְׁנַיִם חֳדָשִׁים). V obou případech má tedy hlavní aktér dost času si své jednání rozmyslet, a souhlas s obětí není unáhlený. Avšak nabízí se zde možnost, že Jiftáchova dcera nepřišla třetí měsíc, nýbrž právě na konci druhého. To by znamenalo, že její rozhodnutí pro návrat nebylo rozmyšleno plně – to by bylo, kdyby přišla až třetí měsíc.

Avšak tato úvaha je příliš spekulativní a přičí se několika sdělením textu: Jiftáchova dcera si vyžádala propuštění na dva měsíce, a to také plní, to je první význam informace o jejím návratu „na konci dvou měsíců“. S vykonáním slibu souhlasila ještě před svým odchodem (v. 36), a tak je nepodložené se domnívat, že si toto rozhodnutí v horách, během oplakávání svého „panenství“,

¹²⁹ O jiných možnostech budu hovořit v různých variantách výkladu. Avšak z předchozího zkoumání by mělo být zřejmé, že dle mého názoru vypravěč Sd 11 neuvažuje ani nenaznačuje jinou možnost.

¹³⁰ WBC, str. 268

rozmýšlela – v textu pro to není žádná opora, naopak. To není v rozporu s tím, že celou situaci jistě uvažovala a promýšlela.

Celkově má tedy příběh Sd 11 a Gn 22 mnoho společného, ať už souhlasného nebo protikladného. Je tedy možné, a dokonce plausibilní, že příběh Sd 11 je určitým „antipříběhem“ k Gn 22. Těžko říct, zda zejména či v prvním záměru, rozhodně jsou si oba příběhy navzájem v mnohém protipóly: Na jedné straně pouze zkouška iniciovaná Hospodinem, na druhé straně lidský, dobrovolný závazek vůči Hospodinu za účelem osobního obohacení. Na jedné straně poslušný Abraham, na druhé straně Jiftách, který si svou budoucnost utváří dle svého. Na jedné straně Abraham, který odpovídá a reaguje na Hospodina, na druhé straně Jiftách, který si chce Hospodina zavázat dle svých představ.

Více o této možnosti v následující kapitole.

6. Interpretace textu

V této kapitole zužitkuji výsledky předchozích zkoumání k výkladu textu. Výkladových variant je několik, zejm. vzhledem k nejasnostem v textu. Zároveň budu zohledňovat kontext a jeho vliv na vybraný příběh, stejně tak i vliv jiných biblických pasáží.

6.1 Výklad zvoleného oddílu

Příběh o Jiftáchově slibu a jeho dceři je obtížný pro velmi reálnou možnost lidské oběti přinesené Hospodinu. V předchozích kapitolách jsem spíše balancoval mezi oběma možnostmi, jež je možné v textu nalézt – totiž jak možnost, že Jiftáchova dcera zemřela v oběti Hospodinu, tak možnost, že její oběť spočívala v něčem jiném, např. doživotním panenství. Myslím si však, že text vlastně jednoznačně vyjadřuje jen jednu z těchto možností. A to uskutečněnou lidskou obětí¹³¹.

Myslím, že z literární a narativní analýzy je zřejmé, že druhá možnost osudu Jiftáchovy dcery je mnohem méně plausibilní. Ano, text několikrát zmiňuje její „panenství“, ale nikdy jako hlavní či ústřední pointu – je to spíše určitá kulisa, doplněk či nástroj. Nejsilnější argument pro tento výklad, 39. verš, vyjadřuje tuto skutečnost nominální větou. Zájmeno **היא** (ona) které není vůbec nezbytné, je rozdílem mezi touto větou jakožto nominální a verbální. A toto zájmeno v textu je – verš je tedy spíše pozadím celého příběhu, není v jeho popředí.

Dalším argumentem je, že hebr. **בתולה** se zdaleka s českým „panna“ nekryje. Toto je zřejmé již z rozboru termínu v kapitole „Důležité postavy a termíny“. Obtížné je, že v některých případech je tohoto slova jednoznačně užito skutečně pro pannu (Dt 22, 14; Dt 22, 17). V případě textu Sd 11, 29-40 však není důvod se domnívat, že by toto slovo bylo zamýšleno v jeho spíše

¹³¹ Tak i vykladači židovští a křesťanští až do středověku – srv. NIB, str. 833

výjimečně užitým významu „dívka, která nezažila pohlavní styk s mužem“. Těžko by se totiž hledal důvod pro to, že by tuto skutečnost šla Jiftáchova dcera oplakávat na dva měsíce, a v každém případě by se jednalo vlastně jen o spekulaci. Informace z 39. verše („a nepoznala muže“) také nemá strhnout pozornost k fyziologickému významu, nýbrž rodinně-právnímu. Pokud by muže poznala, měla by za něho být provdána a tak již nepatřit do Jiftáchova domu a ten by se dopustil vlastně stejného činu, jako moábský král z 2Kr 3, 27. To by měl také reflektovat závěr příběhu – mělo by v takovém případě dojít k nějakému pobouření či vyjádření nesouhlasu. Dochází však k něčemu zcela jinému.

Naopak, pro výklad textu jako skutečně o lidské oběti svědčí vlastně všechno ostatní v textu, a dokonce i mnoho informací z kontextu. Nejprve samotný text Jiftáchova slibu: Ten uvádí, že ten, kdo mu vyjde vstříc ze dveří jeho domu, bude patřit Hospodinu a bude pozdvižen jako celopal. Interpretovat v tomto případě spojku *waw* jako „nebo“ pokládám za naprosto neplausibilní, jak jsem o tom již hovořil výše.

Dále můj názor podporuje pokračování příběhu. Jiftách, po spatření dcery, převelice nařiká a hořekuje. Pokud by však už v té chvíli byl i jen tušil, že její obětí bude (či může být, protože to tak slíbil) „jen“ setrvání v panenském stavu, proč by takhle naříkal?¹³² Podstatněji však: Pokud by vypravěč chtěl příběh, kde místo nabídnuté lidské oběti dojde „jen“ na oběť v podobě vzdání se pohlavního života, proč by nechával Jiftácha takto naříkat? Navíc by nedávala smysl postupná gradace příběhu.

¹³² Jedinou možností by bylo, že naříká nad nepokračováním svého rodu. V kánonu SZ se však tak silné hořekování nad takovou skutečností nikde nevyskytuje – jakkoli obtížná a netoužená tato skutečnost stále je. Naopak řada textů, kde se naříká kvůli dětem, je spojeno právě s jejich smrtí: Jr 31, 15; Jr 8, 23; Gn 37, 35; Sd 5, 28 atd.

Dále příběh, kromě velmi drobných náznaků¹³³, které však fungují oběma směry, nijak nemluví o tom, že by se Jiftáchův slib či postoj k němu změnil. Dokonce ani o tom, že by o tom uvažoval. Jeho role se naopak tváří v tvář své dceři marginalizuje a ustupuje do pozadí. To má samo o sobě velmi podstatný význam, ale o tom až později. Ani dcera se totiž nesnaží ze slibu vykroutit, ani nehledá nějaký jiný výklad slibu svého otce a neužívá dokonce ani možnosti, která je uvedena v Lv 27, 1-8. Tam je jasně uvedeno, že se každý může vykoupit ze „zvláštního“ (יִפְלֵא) slibu. Ani se Jiftáchova dcera nesnaží bránit či uniknout naplnění slibu jako např. lid v 1Sam 14, 24nn.

Jako předposlední argument mi slouží právě onen 39. verš, kde se jasně říká, že וַיַּעַשׂ לָהּ אֶת־נִדְרֹוֹ אֲשֶׁר נָדָרָהּ (a učinil jí dle slibu, který slíbil). Jakkoli je možné v tomto hledat možnost, že svou dceru neobětoval skrze nespecifikaci tohoto slibu, a naopak skrze následné „a ona nepoznala muže“, není to, myslím, zásadně podložené. Zaprvé tato věta jasně říká, že Jiftách učinil „jí“ podle slibu, což by nedávalo smysl, jak jsem o to mluvil již výše. Zadruhé ono „a ona nepoznala muže“, není jako specifikace (a hlavně změna) naplnění Jiftáchova slibu plausibilní, jak jsem o tom opět mluvil již výše. Naopak, pokud ji skutečně obětoval (a skutečně on sám, což má také své důsledky – viz. níže), pak dává tato věta perfektní a bezproblémový smysl, na rozdíl od různého roubování významů či ignorování hebrejského textu a jeho fungování. Tato poslední věta „stvzuje“, že oběť dcery byla „v pořádku“ v ohledu dalších okolností zákona – Jiftách jí disponoval, ne jiný muž.

Jaký význam pak má tento příběh, když se kloním k spíše problematické (ale v textu daleko podloženější) interpretaci osudu Jiftáchovy dcery? Nejprve opět zdůrazním, že samotný celopal, tedy provedení oběti, zřetelně nestojí v centru příběhu. Text o vykonání obětování vlastně nespravuje. Co nejstručněji zmiňuje, že Jiftách splnil na své dceři slib, který slíbil. Je tedy

¹³³ Např. právě nenadálé Jiftáchovo mlčení a neaktivita.

příliš unáhlené děsit se příběhu, jehož těžiště a smysl velice pravděpodobně tkví v něčem jiném, než ve svévolném a unáhleném celopalu, totiž v otázce splnění či nesplnění slibu.

Znovu se vrátím ke struktuře příběhu: Ve chvíli, kdy Jiftách potká svou dceru, je naplněn žalem a smutkem. Avšak od této chvíle je zřetelně dominantní dívka, a je tak hlavním aktérem tohoto příběhu, ačkoli není příčinou hlavní zápletky¹³⁴.

Proč klade příběh do centra pozornosti Jiftáchovu dceru? A proč ji vypravěč nenechá naříkat, vzpírat se, žalovat, vyhýbat se slibu, jako to dělá Jiftách? Proč vlastně nečteme ani pořádný rozhovor mezi otcem a dcerou – budoucí obětí? Jiftáchova dcera pronese, že její otec je jednou zavázán Hospodinu a to je jediné, na čem záleží. A to i přesto, že šlo o pomstu nad Amónovci – sama dcera má s příčinou a důsledky otcova boje pramálo společného, a ještě méně o čemkoli podobném hovoří.

Naopak žádá o jediné – o čas k smutku nad „panenstvím“. Nevzpírá se tedy otcově slibu a tím smrti, ale také k ní nepospíchá. Nejedná se o ukvapené nebo nerozmyšlené rozhodnutí. Jeho dcera je připravena umožnit svému otci splnit slib daný Hospodinu, ale vlastně to bude podle jejích představ.

Jiftách totiž od své dcery nevyžaduje naplnění tohoto slibu, jen lká. A poté jen jednohlasně kývne na požadavek své dcery. Ano, mohli bychom včítat do příkazu יָדִי („Jdi!“) snahu vyhnat dceru z domu, hlavně aby se nevracela – a tak zůstala naživu. Ale to, ačkoli přeci jen trochu plausibilní, rozhodně není pro příběh rozhodující.

Jiftáchova dcera tak vnáší téma splnění slibu do komunikace se svým otcem. Zřetelně zastává postoj, že slib Hospodinu je nutné dodržet (Dt 23, 22-24) – vždyť požadavek, vznesený v tomto slibu Jiftáchem, byl Hospodinem nadmíru splněn. Přesto však k oběti nespěchá, žádá o dva měsíce k nářku, ale

¹³⁴ Bresinger, str. 135

ani sama, a ani k nářku nad sebou. A samozřejmě asi nejsilnější motiv v jednání Jiftáchovy dcery: po dvou měsících se doslova vrací ke svému otci.

Myslím si, že je tedy chyba se v tomto příběhu příliš soustředit na Jiftácha, na obludnost jeho slibu, na jeho ukvapenost či zbabělost. To vše je pravda a to vše jsou důležité stavební prvky ve stavbě příběhu, ale hlavní postavou je Jiftáchova dcera, i kdyby až od chvíle, kdy je na scéně. Vždyť teprve od této chvíle je příběh podstatný, protože kdyby se Jiftách vrátil domů a nikdo ho nevítal, jeho slib zapadne, a příběh je u konce.

Co se tedy vypravěč snaží tímto jednáním sdělit? Nejprve již zmiňovaný protiklad postavy „Jiftách“ a postavy „jeho dcera“. O tomto protikladu jsem již hovořil, tedy pouze stručně: Jiftáchova dcera je naprosto anti-sobecká, je anti-předznamenána svým původem¹³⁵, její postoj k Hospodinu je zcela zřetelný (naprostá oddanost a loajalita z příběhu přímo křičí, pokud se čtenář nenechá odvést vlastní emocí zloby nad nepravostí Jiftácha – srv. v. 36-39, zejm. v. 36), je obětavá, nejde jí hlavně o její vlastní plán, potřebu či touhu, je rozhodná a hlavně vidí situaci takovou, jaká je. Jiftách je ke každému z těchto bodů pravý opak.

Ještě zmíním jeden důležitý protiklad: Když hovoří a jedná Jiftáchova dcera, příběh neobsahuje žádné dvojakosti a nejasnosti. V jejím jednání se tak zračí průzračnost a upřímnost jednání. Naopak kdykoli jedná a hovoří Jiftách, není jasné, z jaké příčiny a za jakým účelem tak činí. Někdy dokonce ani není úplně jasné, co vlastně svými slovy zamýšlí.

Pokud je můj pohled správný, jde v tomto příběhu o něco hlubšího, než „jen“ o otázku obětování druhého člověka Bohu, který lidské oběti odmítá. Jde o to, kam až sahá oddanost věrného Bohu, až jaký slib daný Hospodinu splnit. Jiftáchova oddanost a věrnost je spíše nezřetelná, naopak oddanost a

¹³⁵ Toto je důležitý bod – kdyby Jiftách nebyl tak trochu neprávoplatný dědic, tak by nebyl vyhnán a zdaleka by mu, pravděpodobně, na vítězství nad Amónovci tolik nezáleželo. To mu totiž mělo zajistit náčelnictví nad Gileádem.

věrnostjeho dcery je zcela očividná, zejm. v jejím „učiň mi... protože Hospodin učinil pro tebe...“.

Ačkoli je tedy příběh o lidské oběti, není jím ve smyslu kultickém. Zaprvé: oběť vykoná Jiftách sám, tedy ne-kněž, ne-levita. Zadruhé: Tato oběť je vykonána jen z vůle toho, kdo je obětován, a z ničí jiné. Zejm. druhá pointa je naprosto zásadní. Pokud je totiž tento příběh příběhem o sebeobětování, nikoli o obětování druhého, má celý příběh úplně jiné významy. Stavba příběhu silně směřuje právě k tomuto uvědomění: Jiftáchova dcera sama přikazuje svému otci dodržet slib, ona zároveň žádá jeho odložení, ona odjíždí do hor, a ona sama se také vrací. K ničemu z toho nebyla vyzvána, ani o to nebyla požádána, ani to nebylo její povinností, naopak!

I tak však tento příběh obsahuje obtížné napětí: Pokud je tento příběh o sebeobětování, a pokud sebeobětování je minimálně v pořádku, proč nikde nečteme o jediné Hospodinově reakci? Jediná krátká větička by všechno hned vyjasnila! Jenže to je právě ta komplikace: Pokud by bylo uvedeno Hospodinovo vyjádření k lidské oběti, ačkoli tato byla učiněna ze své vůle, v kladné podobě, tak tato přeci jen má nemalé podobnosti s obětí kultickou v podobě dobytka – to by mohlo způsobit názor, že si máme brát příklad z Jiftáchovy dcery i po formální stránce. A naopak, pokud by bylo uvedeno toto vyjádření v podobě negativní, pak je otázka, jakou míru sebeoběti Hospodin pokládá za dobrou, pokládá-li za takovou vůbec jakoukoli míru sebeobětování.

Myslím si tedy, že neuvedení jediné Hospodinovy reakce v zapsaném Jiftáchově životě má také zásadní význam pro tento příběh. Zejména proto, že Jiftách je de facto jediný soudce, o kterém je rozvyprávěných několik příběhů a v jehož příbězích Hospodin v podstatě nehraje žádnou roli¹³⁶. Hospodin sice

¹³⁶ Otniel i Ehúd jsou výslovně povoláni Hospodinem. Barák je také výslovně povolán Hospodinem, ačkoli skrze Deboru. Podobně Gedeón se setkává s Hospodinovým poslem, a

vydává Amónce do jeho ruky, ale není zřejmé, zda v reakci na Jiftáchovo jednání¹³⁷. Sestoupení Hospodinova ducha je sice možné vnímat jako v reakci na předchozí Jiftáchův rozhovor, ale obě zmínky je víceméně možné vyložit tak, že se pojmu jako pouhé vyjádření buď úspěšnosti boje s Amónci („Hospodin mu je vydal do rukou“) nebo jako vyjádření Jiftáchovy připravenosti k boji („Sestoupil na něj duch Hospodinův“ – podobně i Samson atd.).

Avšak i pokud přijememe, že vypravěč zamýšlí sdělit, že Hospodin v obou uvedených případech jedná, je to vlastně hrozně málo, vzhledem k tomu, o co v příběhu běží. Co tím chce vypravěč sdělit? Odpověď, která se přímo nabízí, je, že v těchto příbězích je všechno tak špatně, že s tím Hospodin, podle vypravěče, prostě nemohl mít cokoli společného. Avšak myslím, že to by přestřelilo pointu příběhu.

V Sd 10, 12-14 se totiž píše, že Hospodin, jako už tolikrát, vyčetl lidu nevěrnost a službu jiným bohům, přestože Israelce vysvobozoval z rukou mnoha okolních národů, včetně Egyptanů. Israelci sice opět vyznají svůj hřích a prosí ještě o jedno vysvobození, dokonce odstraní cizí bohy a začnou sloužit Hospodinu (v. 16), avšak nečekají na to, až bude Hospodin jednat. Naopak, sám lid a velmožové Gileádu ustanoví pravidlo, jež určí, kdo jim bude vládnout.

Zde je vidět dva zkratky: Nejprve skutečnost již uvedenou, totiž nečekání na Hospodinovo vzbuzení soudce dle jeho vůle. Druhým je, že se Gileádští soustředí jen na boj proti Amónovcům – kdo ho započne, bude jejich náčelníkem. Nikde ani slůvkem nepřemýšlejí o Israeli jako celku či o

později Hospodin učiní s rouchem tak, aby ho přesvědčil o svém příklonu. Samson se narodí ze zaslíbení Hospodinova posla, ten pak přichází ještě jednou a doslova čteme, že יִהְיֶה לְיִשְׂרָאֵל שֹׁדֵד (a žehnal mu Hospodin). Jiftách je tak jediným „velkým“ soudcem bez jakékoli zmínky o podobném motivu.

¹³⁷ NIB, str. 836; WBC, str. 289; Já v posledním výkladu zaujmu odlišné stanovisko.

Hospodinově vůli. Dokonce je v tomto možné vidět, že sami určují, jak a co bude v tom, a pouze v tom, na čem jim záleží. Ačkoli tedy „Hospodin sklídl“ nad bídou Israele (Sd 10, 16), dál do příběhu nezasahuje. Jakoby spíš vypravěč chtěl ukázat Hospodinův postoj: „Takto chcete řešit své potíže? Tedy po svém? Tedy budiž!“ Nakonec k tomu je také vyzývá, ať si jdou Israelci za těmi bohy, jimž se klání (Sd 10, 14). V příběhu také hned po uvedení podmínky pro náčelnictví nad Gileádem (v. 18), nastupuje na scénu Jiftách – udatný bohatýr. Nepíše se o žádném Hospodinově činu.

Hospodin je tedy během Jiftáchova příběhu v podstatě mimo scénu, ale přesto se v něm objeví jedna právě jemu oddaná duše – Jiftáchova dcera. Je jedinou postavou v celém příběhu, které vůbec záleží na tom, co je Hospodinova vůle a co učinil (dodržet jemu daný slib a vítězství nad Amónci – v. 36), a která si na něj vůbec vzpomene jinak než jako na nástroj pro své vlastní plány¹³⁸, a dokonce chce oplatit Hospodinu to, co učinil pro Jiftácha.

V tuto chvíli se však opět nabízejí dvě možnosti: Buď je Jiftáchova dcera veskrze pozitivní¹³⁹ postavou, a tedy je jedinou, kdo myslí na Hospodina a kdo činí, co je správné. A nebo je Jiftáchova dcera „poznámenána“ Hospodinovou absencí v příběhu jako všichni ostatní – a její vůle k sebeoběti je způsobena neinformovaností, možná hloupostí, možná také chtěním dosáhnout vlastního cíle.

Ačkoli je možné si klást otázku, nesouhlasila-li se splněním Jiftáchova slibu vlastně ze špatných důvodů (a tak pojmout celou její reakci jako vlastně nesprávnou), není možné vystopovat v příběhu její jakoukoli vlastní agendu či záměr. To je, myslím, dostatečný doklad toho, že Jiftáchova dcera je v příběhu

¹³⁸ Jiftách se totiž sice o Hospodinu také zmíní ve své řeči k amónskému králi, ale tam ho pouze zmiňuje jako toho, kdo vydává Israelcům do rukou jejich nepřátelé. Ještě výraznější je tento magicko-manipulující Jiftáchův postoj k Hospodinu vyjádřen právě v jeho slibu, protože mu slibuje něco, co Hospodin odmítá, výměnou za vítězství nad nepřítelem.

¹³⁹ WBC, str. 293

spíše pozitivní postavou: Nemajíc vlastní agendu plní Hospodinův zákon, ačkoli možná diskutabilně.

Co to znamená pro smysl příběhu? Nejprve se tím rozmotává obtíž lidské oběti. Ta byla zamotaná mnoha výše zmíněnými skutečnostmi, nesoulady a nejasnostmi. Právě bližší narativní analýza ukázala, že Jiftáchova dcera, zcela bez vyzvání, nabízí samu sebe jako odpověď na Bohem darované vítězství („učiň mi... protože Hospodin učinil pro tebe“) . Ano, stále přetrvává širší dosah této skutečnosti – totiž že Jiftách obětoval člověka jako zápalnou oběť. Ale již to není příběh primárně o lidské oběti, o hanebnosti lidské zvůle, jež s chutí obětuje kohokoli, jen aby dosáhla svého cíle, ale příběh o obětavosti a oddanosti dívky uprostřed „bezbožné“ doby.

I proto se kloním k těm překladům, které v posledním verši překládají slovo לַתְּנוּת jako „aby oslavovaly“. Myslím, že zejm. z literárního hlediska je to plausibilnější výklad, vzhledem k výše zmíněnému významu a výkladu jednání Jiftáchovy dcery. Ta se dobrovolně nabídla, nebyla nucena, aby naplnila Boží zákon, jímž je bezpodmínečné dodržení slibu vůči Hospodinu. To je skutečnost spíše oslavovánihodná než působící smutek, a za to je také, dle biblického textu, oslavována – za bezmeznou loajalitu vůči Hospodinu.

Posledním argumentem, který mě vede k výše uvedeným závěrům, je závěr Jiftáchova příběhu. Jak jsem již zmínil, Jiftách soudil Israel pouhých šest let. Tak krátké době soudcování se blíží jen tři další soudcové, z nichž však žádný nemá v knize vlastní příběh – jsou jen stručně uvedeni jakou soudcové. Navíc všichni tito tři nastupují k soudcovskému úřadu těsně po sobě a těsně po Jitáchovi, po nich už je soudcem pouze Samson, soudící dvacet let. Zároveň jde o číslo symbolické, které je jen o jedna méně než sedm – což je číslo plnosti. Jiftáchova doba vládnutí je tak vlastně dobou nenaplněnosti, neplnosti.

Jiftách tak soudí Israel nejkratší dobu, což bije do očí tím více, že jeho předchůdce Jaír je také z Gileádu a soudil Israele dvaadvacet let. Myslím, že

v této skutečnosti je možno vidět jisté zhodnocení Jiftáchových skutků a rozhodnutí. Ty rozhodně nepatřily k bezproblémovým a očividně správným a moudrým – a tak, samozřejmě, soudil Israel nejkratší dobu ze všech soudců. Podobně i protipól jeho dcery: Jiftách soudil Israele šest let, jeho dcera je „až dodnes“ vzpomínána po čtyři dny v roce. Tím je opět silně podpořen smysl příběhu jako „anti-příběhu“: Jako Jiftách tedy rozhodně ne, kam až jeho slib vygradoval, ale naopak jednání jeho dcery je předepsáno k připomínání.

Uvědomuji si, že tyto skutečnosti mají jen omezenou přesvědčivost, i tak však myslím, že jsou platné a důležité, protože právě kontext má bránit (a brání) ve svévolných výkladech, ve vidění toho v příběhu, co tam čtenář vidět chce a zejm. je zábranou před příliš úzkým pohledem, který se soustředí jen na pár veršů, což právě snadno vede k nesprávným či unáhleným výkladům. Kontext také nutí čtenáře do nejprve čtení/slyšení toho, co chce vypravěč říci.

V celku příběhu je tedy, myslím, správnější soustředit se na to, co postavy říkají, doplněno o to, jak jednají a ne naopak. Je to totiž právě Jiftáchův slib, který celou zápletku způsobí a jsou to právě slova Jiftáchovy dcery, které celou situaci proměňují.

6.2 Další varianty výkladu zvoleného oddílu

Těžko hledat biblický oddíl, který by nabízel jen jeden výklad. V této kapitole se proto budu věnovat jiným variantám výkladu. Většina bude založena na jiné interpretaci klíčových slov či událostí v příběhu, poslední varianta však pohlédne na oddíl o Jiftáchově dceři ve světle kontextu celého Jiftáchova příběhu i knihy Sd.

6.2.1 Oběť Jiftáchovy dcery pouze jako celoživotního panenství

Nejprve varianta, ve které oběť Jiftáchovy dcery nespočívá v jejím spálení, ale v jejím celoživotním panenství.¹⁴⁰ Z výše uvedeného by mělo být zřejmé, že je to varianta, pro kterou v textu nevnímám dostatečnou oporu.¹⁴¹

Nejprve je nutno zohlednit význam slova לַתְּנִיחַ: Nejprve, pokud je přeložen jako „aby oplakávaly“¹⁴².

Tento výklad zřetelně směřuje text do tragického významu: Došlo k něčemu naprosto nesprávnému, a i kdyby dívka samotná udělala to nejlepší, co mohla, je celá událost zejména a v první řadě tragédií a smutnou událostí, protože tak je třeba si ji připomínat.

Jiftách je v tomto pohledu manipulativní a sebestředný otec, který i tváří v tvář své dceři myslí jen na sebe, svůj plán a svou situaci. Jeho dcera je obětí jeho slibu, sama z něj nevidí cesty ven. Její vnímání povinnosti dodržet slib daný Hospodinu má sice určitou váhu, ale protože věděla, že její oběť bude spočívat v panenství (čas žádá doslovně na jeho oplakávání), ví, že její oběť nebude zásadně strašlivá. Ano je zneužita, je vnucena do určité pozice, tu však pasivně přijímá – ačkoli je dominantním aktérem v rozhovoru s Jiftáchem, situaci neproměňuje, pokračuje v linii, kterou vytyčil její otec.

V tomto pohledu tedy snadno zůstane v centru Jiftáchův slib, jakožto svévolný prostředek k získání náčelnictví, a jeho dcera se do centra téměř ani nedostane, což jen zesílí úzkostný pocit ze čtení příběhu soudce, jehož vinou se jeho dcera musí vzdát něčeho cenného.

Tento výklad však, krom již výše zmíněných děr, zejména nedoceňuje roli Jiftáchovy dcery, a naopak se soustředí hlavně na Jiftácha. On byl ten, kdo

¹⁴⁰ Tento způsob začíná středověkým židovským komentátorem Davidem Kimchim – srv. NIB, str. 833

¹⁴¹ Srv. tyto snahy např.: Keil, str. 388-395 nebo Landers, str. 27-31; vyvrácení těchto snah např.: Brown, str. 231; srv. zejména významový okruh slova בְּחֵלָה.

¹⁴² WBC, str. 292

učinil „ten hrozný a nedomyšlený slib“ a on byl ten, kdo ho vykonal. Vše ostatní je již nepodstatné, je to jen kulisa, možná ani to ne.

Osobně to považuji za zkrat způsobený vyděšením např. z představy, že by někdo udělal něco tak hrozného, jako obětování vlastní jediné dcery pro své vítězství a pro Hospodina. To pak samozřejmě nutí do všelijakých pokusů tuto skutečnost zmírnit (nebyla spálena, byla jen celý život pannou) či překroutit (Jiftách zde naprosto selhal, je hrozný, špatný a rozhodně se nikdo nechovejme jako on!). Což, opět si všimněme, jednání a rozhodování Jiftáchovy dcery naprosto ignoruje.

Tato varianta tak vytváří více obtíží a nesrovnalostí, než kolik jich zdánlivě sama řeší. Není jimi samotná tragičnost příběhu, ta je naprosto přípustná a ne-ojedinělá v biblických textech, a není v ní tedy žádný zásadní problém. Problémy se objevují ve chvíli, kdy tuto tragičnost chceme příběhu vnutit jako primární a hlavní vyznění. Protože ačkoli tento výklad ruší obtíž lidské oběti, soustředí se zároveň právě jen na ní, bez ohledu na zbytek textu – který však záměrně tuto oběť nezmiňuje, mluví o „vykonání slibu“.

6.2.2 Varianta „oběť je v panenství + dcera je oslavována“

Další variantou je takový výklad Jiftáchova slibu, který mu umožní odevzdat svou dceru Hospodinu, avšak v podobě celoživotního panenství, a tato dcera je pak israelskými dcerami oslavována – tedy slovo לַתְּנָת je vyloženo jako „aby oslavovaly“.

Celkově je tento výklad nejvíce prost obtížností a tragičností a je vlastně vcelku pozitivní: Jiftáchův, tentokrát velmi vychytrale formulovaný, slib je naplněn, a jeho dcera s jeho splněním souhlasí dobrovolně, bez vyzvání. Její oběť sice není nepředstavitelně veliká, ale také není úplně tragická – tou by se mohla stát ve chvíli, kdy Jiftách zemře a ona by neměla žádného jiného

příbuzného. Navíc nastal velice brzy v Izraeli předpis, že tuto její oddanou a poslušnou obětavost mají další dívky oslavovat.

Avšak pro tuto variantu, ačkoli je nejsnadnější na přijetí a uchopení, vnímám v textu velmi, velmi málo opory: Nejprve je třeba přeložit waw jako „nebo“ a vysvětlit, proč je v tom samém příběhu užito pro „nebo“ také hebrejské וְ (v. 34); dále by bylo třeba vysvětlit, jak mohl Jiftách „učinit své dceři podle slibu, který slíbil“, pokud jde o ponechání jí pannou; ještě větší obtíž představuje pojem בְּחִילָה – oběť by totiž ve skutečnosti spočívala v doživotní nevdanosti; těžko také takovýto pohled vysvětlí, proč je Jiftáchova dcera tak dlouze každý rok oslavována a proč ona i její otec tak silně truchlí.

Krom toho má tento výklad stejnou fundamentální vadu, jako předchozí. Takovýto výklad totiž ponechává mimo svůj výklad velkou část textu a jeho stavby jako pouhou kulisu.

6.2.3 Jiftáchova dcera je obětována a je oplakávána

Další variantou výkladu je ta možnost, ve které Jiftáchova dcera zemře a israelské dcery ji chodí rok co rok oplakávat (tedy לִתְנִיחַ je vyloženo jako „aby oplakávaly“). Tato možnost interpretace zabarvuje příběh do naprosté tragédie. Těžko se v textu hledá nějaký aspoň trochu pozitivní motiv, protože ačkoli Jiftáchova dcera je stále dominantí ve v. 36-39, není její jednání vnímáno jako pozitivní sebeoběť (nebo alespoň ne dostatečně silně vůči Jiftáchově slibu a jeho splnění), a na celou událost je vzpomínáno smutkem a oplakáváním.

Myslím, že tato možnost je druhá nejpravděpodobnější po té, kterou jsem uvedl výše a ke které se přikláním. Textově je naprosto platná, není opomíjena ani struktura textu atd., protože jedinou „změnou“ je plausibilní výklad slova לִתְנִיחַ.

Pokud se tedy čtenář/intepret rozhodne vyložit toto v SZ vzácné slovo skutečně jako „aby oplakávaly“, stojí před velmi obtížným textem: Nejen, že

v něm nevystupuje Hospodin (což může nakonec být vnímáno jako okolnost usnadňující výklad), nejen, že v něm otec nabídne potomka jako zápalnou oběť právě tomuto Hospodinu, který lidské oběti odmítá, nejen, že nikdo nehledá platné možnosti (srv. Lv 27, 1-8 atd.), jak se z této obludné a tragické situace dostat, ale i ostatní židé vnímají celou událost jako tragickou a hodnou pouze a právě oplakávání. Dokonce tak moc, že tuto událost oplakávají každý rok po celé čtyři dny.

Navíc takový výklad celé události ještě temněji zabarvuje postavu Jiftácha. Stává se z něj sobecký lapka bez špetky soucitu či zájmu o další osoby (srv. jeho zvolání ve v. 35 a následující jednání s Efrajimci v Sd 12, 1-7), který usiluje jen o to, aby mohl vládnout Gileádu. Dokonce i jeho poražení Amónovců způsobí konflikt s Efrajimci. Ani tento konflikt nedokáže zažehnat a dochází k dalšímu usmrcování.

Tím tragičtější je příběh, že Jiftách *de iure* nepotřeboval nad Amónci zvítězit, jak jsem o tom mluvil výše – Sd 10, 18 jasně říká, že náčelníkem Gileádu se stane ten, kdo יָחַל לְהִלָּחֵם בְּבִנְיָ עֲמֹן („začne bojovat proti synům Amóna“).

Z tohoto úhlu pohledu tak je příběh zejm. varováním, odstrašujícím příkladem, „anti-příběhem“ jak rozhodně ne, kam až slib nemá zajít. Ukazuje, kam až (a vlastně velice snadno) vede rozhodování lidí, kteří nečekají na Hospodina, nedrží jeho zákon. Vina leží nejen na Jiftáchovi, ale také na gileádských starších (a vlastně všech Gileádských – srv. Sd 10, 18). A to navzdory skutečnosti, že před nejhorším Jiftáchovým činem – naprosto nesmyslným a sobeckým slibem – na něj sestoupil duch Hospodinův.

Obrysy příběhu zdůrazňují svévoli všech jednajících, a to vlastně včetně Jiftáchovy dcery. V úhlu pohledu této interpretace není v příběhu kladná postava nikdo, ani ona. Ani ona se nedoptává na Hospodinovu vůli, nezpochybňuje Jiftáchův slib, neuvědomuje si, že se z něj může vykoupit,

neprotestuje ani proti tomu, že Jiftách, nejsouc levita, by zápalnou obětí pro Hospodina neměl vykonávat. Má za to, že slib daný Hospodinu je slib daný Hospodinu, a tak to prostě je, a sebenesmyslnější by daný slib byl, musí být splněn. Jediné, čeho je schopna, je smutku a oplakávání svého „panenství“. V tomto případě již ani nezáleží na tom, zda kvůli absenci partnerského vztahu s mužem, či zda kvůli nemožnosti starat se o děti, ačkoli tato skutečnost může snad trochu zjemnit tragičnost celého příběhu.

V tomto pohledu je také možné příběh dobře a názorně vykládat jako text odůvodňující (nebo ilustrující již předpokládaný) zákaz lidských obětí v Izraeli – právě bezvýhodností, tragičností a Hospodinovou absencí.

6.2.4 Výklad z pohledu, že Hospodin v příběhu vlastně jedná

Je ještě jedna, v textu obstojně založená, možnost, jak příběh vykládat. V Sd 10, 11-16 se Hospodin opět hněvá na Israelce, ti odstraní cizí bohy a Hospodin „sklidil nad bídou Israele“/“nemohl snést bídu Israele“ (hebr.: **יִשְׂרָאֵל נִפְשָׁו בְּעַמְלָ (וַתִּקְצֹר נַפְשִׁי)**). Je-li k tomuto přidána skutečnost, že na Jiftácha sestoupil duch Hospodinův, který ho tak učinil schopným porazit Amónce, a skutečnost, že tito byli Jiftáchovi vydáni do ruky, je možné příběh o Jiftáchově dceři vnímat vlastně jako velkou zbytečnost.

Je k tomu sice potřeba vzít text více doslova, zejm. „sestoupil na Jiftácha duch Hospodinův“ a „Hospodin mu je vydal do ruky“, ale to neznamená něco nesprávného, naopak. V tomto pohledu Hospodin připravil porážku Amonců ještě před tím, než Jiftách složil svůj slib – jeho duch na něm již spočinul. Takovýto pohled je podpořen skutečností, že Amónci byli vydáni do Jiftáchovy ruky, ten jim připravil zdrcující porážku, a to bez jakékoli reakce či spojitosti s jeho slibem.

Tento pohled se tedy od ostatních liší tím, že naopak zdůrazní ta dvě drobná Hospodinova jednání v celém příběhu, místo aby je zahlazovalo dle

kontextu celku – ve kterém Hospodin nejedná. Jiftáchův příběh tak není zasazen do kulis doby, v níž Hospodin vlastně nejedná, ale je to doba vlastně stejná, jako období ostatních soudců. To podstatné totiž Hospodin „uskutečnil“: V Israeli byl člověk, který byl schopen Amónce porazit. Seslal na něj svého ducha poté, co Jiftách osvědčil věrnost Hospodinu, aby nepřátele porazil, a posléze mu daruje vítězství. Co víc bylo potřeba?

Jiftáchův slib a jeho důsledky, jimiž je vlastně celý příběh o Jiftáchově dceři, je tak naprosto zbytečný, z Hospodinova pohledu.

Takovýto výklad představuje příběh jako vlastně „anti-příklad“ či „anti-příběh“, podobně jako příběh o Jonášovi či o Samsonovi nebo jako předchozí možnost výkladu. To je zejména podtrženo slovem פֶּדָה (předpis, předepsaná činnost, nařízení, zákon), jež je obvykle překládáno jako „zvyk“, avšak je to spíše předpis či zákon.

6.3. Výklad zvoleného oddílu jako epizody širšího příběhu

Tato varianta ukáže na nemalý nedostatek předchozích výkladů. Pokusím se v ní vyložit vybraný oddíl jako hlavně část širšího příběhu¹⁴³, který se odehrává v Sd 10, 6-12, 7. Vybraný oddíl hraje zlomovou roli v tomto širším příběhu, avšak vytržen ze svého kontextu snadno zaujme vykladače právě lidskou obětí, ještě ke všemu snadno nesprávně pochopenou¹⁴⁴.

Příběh Jiftácha a jeho dcery se odehrává na scéně, jež je představena v Sd 10, 6-17. Tam se opět vrací „refrén“ knihy Sd: „Israelci se dále dopouštěli toho, co je zlé v Hospodinových očích“. Proto je Hospodin vydal napospas Amónců, kteří nejen, že týrají Israel osmnáct let, ale dokonce překročí Jordán a bojují proti kmenům Juda, Benjamín a Efrajim. Israelský lid sice opět „tradičně“ (Sd 6, 7; Sd 4, 3; Sd 3, 15; Sd 3, 9 – pouze Samsonův příběh tento

¹⁴³ Janzen, str. 339

¹⁴⁴ NIB, str. 835

čin neobsahuje) volá k Hospodinu a vyznává svůj hřích, ale Hospodin jasně zareaguje velmi důležitou větou: „Vy jste mě však opustili, sloužíte jiným bohům, proto vás už nevysvobodím.“ (Sd 10, 13: לִבְנוֹת לְאֱלֹהִים אֲחֵרִים אַתֶּם עָשִׂיתֶם וְתַעֲבֹדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים). Ano, Israelci dokonce odstraní ze svého středu cizí bohy, ale Hospodinovou reakcí je pouze: נִפְשׁוֹ בַּעַמִּל יִשְׂרָאֵל (a sklídila jeho duše v obtížích Israelců).

„Sklizení“¹⁴⁵ je zřejmě myšleno metaforicky, totiž jako čas odplaty. Ne nutně ve smyslu negativním, tedy trestu, naopak ve smyslu spravedlnosti – Israelci se dali pohnout Hospodinovým výrokem, že už je nevysvobodí, a začali mu znovu sloužit, to zasluhuje spravedlivou odplatu.

Hospodin tedy v následujícím příběhu nebude jednat, ledaže adekvátně k výše uvedenému obrácení Israele. Proto je také Gedeón poslední soudce, který získává zemi mír – Jiftáchovi ani Samsonovi to již dopřáno není. Za pozornost stojí skutečnost, že Hospodin skutečně dále v Jiftáchově příběhu nejedná, ani po tomto „sklizení“ či „zkrácení duše“ (tedy „došlé trpělivosti“), než spíše v reakci na jemu oddané jednání¹⁴⁶ - srv. po čem sestoupí Hospodinův duch na Jiftácha.

Do této situace vstupuje Jiftách, ke kterému přichází starší Gileádu ve chvíli, kdy již Amónci s Israelem bojují (Sd 11, 4), ale gileádští z nějakého

¹⁴⁵ Hebr. sloveso קָצַר může také znamenat „být krátký“, „zkrátit“ či „být netrpělivý“. Ve spojení se slovem נִפְשׁ (duše) vyslovuje hebrejšтина různé významy, zejm.: být netrpělivý (Nu 21, 4; Za 11, 8); „unavit“ duši (Sd 16, 6). V Sd 10, 16 proto většina moderních překladů překládá: „zželelo se duši jeho“ (BKR), „ustrnul se nad“ (ČEP), „his soul could no longer endure/bear“ (NKJ/NRS) – podobně k posledním i francouzské. Avšak anglická RSV má „he became indignant“ (stal se rozhořčeným, pohoršil se). LXX má kai wligwqh h yuch autou (a zmenšila se jeho duše). Výklad příběhu se nezmění, pokud se přikloníme k výkladu tohoto slova jakožto „zkrácení“. V obou případech je totiž zmíněná určitá šance na změnu Hospodinova postoje „už vás nevysvobodím“. Já jsem se přiklonil k výkladu „sklidit“ kvůli zdůraznění spíše racionálně-spravedlnostní stránky Hospodinovy reakce. Zdůraznění stránky spíše emionální je stejně platné.

¹⁴⁶ Matthews, str. 115

důvodu nebojují. Jiftách podmiňuje své vítězství Hospodinovou přízní (Sd 11, 9) a přednáší celou svou záležitost před Hospodina v Mispě (Sd 11, 11).

Jiftách však musí začít jednat „na vlastní pěst“ – už zde začíná gradace příběhu: Jak to dopadne? Jak se k situaci postaví? – Hospodin si ho nevybral, protože tentokrát Israelce, zdá se, skutečně nevysvobodí. Jiftách během vyjednávání s amónským králem zaštiťuje celý Israel (Sd 11, 12), stejně vnímá Jiftácha i jeho protivník. V celé své řeči Jiftách osvědčuje, že velmi dobře ví o tom, že to Hospodin dával Israeli vítězit během jeho putování a že je to Hospodin, kdo má rozhodnout stávající spor (Sd 11, 27) .

Zde jakoby se příběh vrátil do Sd 10, 16. Hospodin sklídí a odplatí za Jiftáchův postoj a tak na Jiftáchovi spočine Hospodinův duch. Jiftách však nečekaně složí nebezpečný a riskantní slib (gradace pokračuje), aby získal vítězství v nadcházejícím boji. Jak jsem již zmínil několikrát výše, Jiftáchův slib je promyšlený¹⁴⁷ a z jeho pohledu je velmi nepravděpodobné, že by mu někdo vyšel vstříc po vítězství nad Amónci. Jiftách jakoby věděl o informaci ze Sd 10, 13 a chce Hospodina pohnout k boji proti Amóncům. Důležitá je tak intence slibu (nabídnutí pokračování vlastního rodu v podobě jediné dcery¹⁴⁸) i to, že je pramalá šance na vykonání Jiftáchovy části.

Avšak Jiftáchovi přeci jen vyjde vstříc jeho dcera. Hospodin však v tuto chvíli, ani později, v příběhu nejedná¹⁴⁹: nevyžaduje splnění slibu, ani ho nepřipomíná. Jakoby Hospodin čekal, jak se lidé zachovají – podobně jako čekal, jak se k celé situaci postaví Jiftách, kterého za jeho jednání „odměnil“ svým duchem a vítězstvím. Napětí v příběhu se tím dále stupňuje: Kam až tohle zajde?

¹⁴⁷ Tak např. Webb, str. 64; Block, str. 367 či Younger, str. 262; Avšak u většiny těchto autorů je tento slib vnímán jako manipulativní

¹⁴⁸ NBS, str. 580

¹⁴⁹ Brensinger, str. 135

Jiftáchova dcera pak osvědčí stejnou pevnost v podřízenosti Hospodinu, jako její otec, vždyť Hospodin daroval jejímu otci vítězství! Po návratu z hor jí otec učiní dle svého slibu – zde gradace končí, spolu s příběhem (Až sem to zašlo!) Nejednoznačné slovo לַתְּנוּת je užito záměrně, protože vypravěč zamýšlí sdělit všechny tři jeho významy: O Jiftáchově dceři je vyprávěno, protože osvědčila výjimečnou (dokonce jedinečnou!) oddanost Hospodinu. Je oplakávána, protože zemřela kvůli hříchům Israele – kvůli nim Hospodin tentokrát Israel „nevysvobodil“. Je oslavována, protože skrze ní je Israel vysvobozen.

Myslím, že oběť Jiftáchovy dcery má rozměr i upokojení či usmíření Hospodina. Proto je oběť celopal, aby čtenáři příběhu naskočili předpisy z Lv 1-7. Vždyť Hospodin, tak nejednající v Jiftáchově příběhu, v příběhu Samsona (Sd 13, 1nn) jedná opět velmi zřetelně a mocně, dokonce víc, než u jakéhokoli předchozího soudce – avšak Israel již nebude vysvobozen, Hospodinovo vyjádření ze Sd 10, 13 zůstává i nadále v platnosti. Zda-li má mít tento rozměr čtenář na paměti již během Jiftáchova slibu, nebo až při dceřině souhlasu, není zcela zřejmé. Pravděpodobně si na to má vzpomenout čtenář na obou místech. Jiftách se mohl (vzhledem ke kontextu oprávněně) domnívat, „že Hospodina si musí usmířit podobně drahou obětí, jako byly ty, které krvácely na oltářích Kemóše a Moleka.“¹⁵⁰ Myslím, že až tak silný tento motiv není, vždyť slib mluví o celopalu, což je vůči Hospodinu standardní způsob oběti – a v závěru je „slib vykonán“, nemluví se o průběhu obětování. Zejm. však se Jiftách nesnaží slibem ani obětí Hospodina usmířit, snaží se získat vítězství.

V Jiftáchově příběhu tak jde stále o stejné téma, jako v celé knize Sd – o věrnost či nevěrnost Israelců jako lidu i jako jednotlivců. Nevěrnost, která dosáhla v Sd 10, 6 maxima pro celou knihu Sd (nikde jinde není tak široce a

¹⁵⁰ NBS, str. 439

negativně popsána), je vykoupěna věrností a služebností Jiftácha a věrností¹⁵¹ a sebeobětováním jeho dcery.¹⁵²

Tento výklad ponechává řadu otázek nezodpovězených: Muselo¹⁵³ to tak být? Nedopadlo by to stejně i bez Jiftáchova slibu, či kdyby se k němu jeho dcera nepřiznala, či kdyby ji prostě neobětoval? Copak měl Jiftách a jeho dcera prostě smůlu, že žili v takovéto době? A řadu dalších.

Na tyto otázky příběh odpověď nedává a nelze je v něm nalézt. Příběh je o slibu, otázce jeho vykonání a dodržení a o tom, kam až takový slib může zajít – jakkoli Jiftáchova dcera tuto tragickou situaci silně proměnila. Tyto otázky jsou proto zavádějící (ačkoli zodpověditelné!) a odvádějící od pointy a gradace příběhu, kterou je záchrana Israele, bohužel asi skrze věrnou sebeoběť jedné dívky¹⁵⁴ a jejího otce v době, kdy nevěrnost Israele v době soudců dosáhla svého maxima, a kvůli které mají Amónci velmi dobře nakročeno k zabránění israelských území v zaslíbené zemi. Ano, při „zpětném“ pohledu čtenáře z odstupu je dobře vidět, že ani slib ani oběť nebyly nezbytné, avšak stejně dobře by měl čtenář vidět, že z vypravěčova pohledu nejsou ani negativní. Vždyť zápornou reakci nevyvolaly ani u Gileádských, ani ostatních Israelců, ani u vypravěče a ani u Hospodina.

Tento příběh je tedy, podle mého, díky proměně situace Jiftáchovou dcerou, spíše pozitivní. Nakonec otázkou oddílu SZ je vždy v základu otázka podřízenosti a loajality vůči Hospodinu, kterou zde Jiftách i jeho dcera projevují v době, kdy lid slouží všem možným jiným bohům a Hospodin ho odmítl vysvobodit. Tento pohled nebagatelizuje lidskou oběť, nýbrž jí staví do

¹⁵¹ NIB, str. 833

¹⁵² Tento pohled, myslím, vedl k pozdějším typologickým výkladům, které viděly v Jiftáchově dceři typus vykupitele Krista (v moderní době např. McCann, str. 88).

¹⁵³ Některé výklady mají jednoznačně za to, že ne, že Jiftáchův slib byl zcela zbytný. Srv. NIB, str. 834

¹⁵⁴ Sjöberg řekne, že Jiftáchova dcera až „teologicky legitimizuje oběť“; Sjöberg, str. 67

vypravěčem zamýšleného, doufám, světla sebeoběti pro věrnost Bohu ve skutečně mezní situaci.

Tento výklad dobře vysvětluje všechny nejednoznačnosti, jež se objevily v předchozích zkoumáních. Dobře se drží vypravěčovy stručnosti ohledně provedení slíbené oběti. Dobře také vysvětluje, proč na tento čin není žádná negativní reakce. Oba podobně příběhy reakci vyvolávají: Gn 22 i 2Kr 3, 27. Zároveň staví oddíl do perspektivy, ve které je naprosto nezbytné ho číst a vykládat, pokud se vykladač chce co nejvíce přiblížit vypravěčovu sdělení. Vždyť celý slib a jeho důsledky nedávají vůbec žádný smysl bez předchozích událostí.

Velmi dobře také tento výklad ukazuje, že obtížná biblická místa se stávají méně obtížnými, jsou-li čtena v širším kontextu, ze kterého přeci vyplývají. Ten totiž bourá a odsouvá stranou to, co vykladač do vybrané kapitoly „vkládá“, i kdyby neuvědoměle jen v podobě toho, co vidí jako podstatné, důležité, centrální.

I v této, spíše pozitivní, podobě, však lze příběh oprávněně vnímat zároveň jako „anti-příběh“. Jiftáchova dcera sice otci přikáže vykonat slib a promění ho tak z oběti na sebeoběť, ale problematičnost Jiftáchova slibu tím vyřešena ani smazána není. Je pouze odlehčen jeho důsledek, který však i nadále zůstává obtížný, nesnadný a nevolá k následování. Naopak je i nadále varováním před podobnou situací a připomínáním dcery, jež svou poslušností také svému otci právě jemu pomohla za cenu svého života, a později (snad) celku Israele.

7. Závěr

Zkoumání provedená v této práci ukázala, že vybraný oddíl je velmi plastický příběh. Tato plasticita umožňuje široké množství různých výkladů, avšak většina výkladů se zabývá jen tím, zda Jiftách svou dceru obětoval, a o jak velkou tragédii se v příběhu jedná.

Ukázal jsem, že kontext tohoto oddílu má zásadní vliv na jeho vnímání a výklad. Dobarvuje totiž plasticitu Sd 11, 29-40 a umožňuje poměrně rozhodně vysvětlit nejasnosti a nejednoznačnosti, jež se v příběhu vyskytují, přičemž je jim stále ponechána jejich role také jako stupňovatelů napětí.

Ani kontext však nedokázal vysvětlit všechny. V nejhlubším základu tohoto příběhu tak zřejmě vypravěč zamýšlí donutit a vzbudit čtenáře ne pouze k reakci, ale k velmi přesné formulaci svého vyznavačského postoje. Redukovat tento oddíl či ho jinak zbavovat plasticity vede nakonec k nezaujetí žádného postoje: Příběh je buď naroubován do pozice, že k lidské oběti vlastně nedošlo, a příběh je tak trochu o ničem, a nebo k oběti došlo, Jiftách udělal velkou chybu a odehrála se veliká tragédie. Druhá možnost má určitou nosnost jakožto „negativního příkladu“, anti-příkladu či anti-příběhu (srv. příběh Samsona, Jonáše atd.), avšak silně oslabenou vůči nezahmlazené podobě příběhu.

Avšak myslím, že ani přístup k tomuto oddílu jakožto k anti-příběhu dostatečně nerespektuje právě plasticitu, komplikovanost a bohatost příběhu, a tím jeho snahu vyburcovat k vlastnímu postoji k celé události – což vede k opakovanému čtení a zkoumání textu. Nejde o postoj „lidská oběť ano/ne“, příběh zřetelně již počítá se znalostí jejich zákazu mezi israelskými kmeny. Jde o postoj „až jaká oběť v extrémní situaci?“ či „oddanost a poslušnost až kam v krizovém období?“.

Zejm. proto se, myslím, v příběhu sámém nevyskytuje Hospodinovo hodnocení, ačkoli k věrnosti vůči svému majestátu se přiznává. Tato absence

nutí člověka stoupnout si do bot Jiftácha a jeho dcery, a tedy sám, jen ze své znalosti zejm. biblických spisů zformulovat jednoznačný postoj k tomuto příběhu, a tím ke zcela zásadním otázkám lidského života, jež jsem uvedl výše. Jiftách se Hospodinu, dle mého nevzepřel. Jeho rozhodnutí postrádala dokonalost a dostatečnou důvěru v Hospodina, ale to je vše. Jiftáchova dcera se také nevzepřela Hospodinu, naopak mu věrně „sloužila“ až do konce svých možností. Nemusela. To je jednoznačný fakt celého příběhu – nemusela, nemusela se vracet, nemusela se k Hospodinově činu přiznat. Právě to je však, myslím, niť, jež se táhne celým kánonem SZ: Postavy v něm jednající nemusí zůstat věrny Hospodinu, zejm. navzdory krizovým, obtížným až extrémním situacím (srv. Mojžíš, Job, Abraham, Ester atd.)

Příběh však zároveň není příkladem, jak se konkrétně chovat. Jak jsem již výše řekl, klade otázky po určitém směru a směřování, po základech a hranicích lidské oddanosti Hospodinu. Ne po konkrétních projevech. Vždyť příběh jasně říká: i pokud se čtenář rozhodne, že jednání Jiftácha a jeho dcery bylo tragické a oplakávaníhodné, je na tomto příběhu mnoho, co stojí za připomínání (srv. epilog příběhu). A tím spíše má být připomínán, pokud si čtenář správně spojí fakta a uvědomí si, že se vlastně jedná o sebeobět', ne o obět'. O sebeobět' v době, kdy Hospodin odmítl Israelce vysvobozovat, a po níž vstupuje do příběhu poslední soudce aktivněji, než do jakéhokoli jiného¹⁵⁵.

Bohatství a šíři příběhu jsem v rámci této práce nevyčerpal, i kdyby jen ve mnou zvoleném pohledu. Za hlubší srovnání stojí také podobnost mezi Jiftáchem a Davidem (David jako antipříběh k antipříběhu Jiftácha?), mezi Jiftáchem, jeho dcerou a těmi postavami v kánonu SZ, které se nebezpečnému a smrtícímu slibu vzepřeli. V širším pohledu by ledacos mohlo napovědět

¹⁵⁵ Jsem si plně vědom, že toto má nejprve svou vlastní roli v příběhu Samsona – soudce který se pral jen sám a o to své. Avšak zároveň nelze zcela ignorovat kompozici knihy, ve které Hospodin najednou přímo zařizuje narození nějakého soudce, oproti téměř celoisraelskému ohrožení Amónovci, během kterého nedělá v podstatě nic, jak to také sám přednesl v Sd 10, 13-14.

zkoumání vzájemného (či jednostranného) ovlivnění a podobnosti vybraného oddílu s příběhem o Agamemnonově oběti jeho dcery Ifigénie.

Vybraný oddíl ovlivnil také širokou oblast umění: např. oratorium G. F. Handela „Jefte“ – v něm anděl zabrání Jiftáchově snaze dceru obětovat¹⁵⁶. Silný vliv měl tento příběh také na výtvarné umění, např.: obraz Eduarda Debat-Ponsana z r. 1890, jež zobrazuje Jiftáchovu dceru a její doprovod v horách, či obraz Charlese LeBruna z r. 1656, na němž se Jiftách užž chystá obětovat svou dceru. Tyto a další myslím ukazují, že vypravěčovi tohoto příběhu se skutečně povedlo burcovat lidi k formulaci nejen vyznavačského postoje.

Avšak bez kritické práce čtenáře zejm. se svými vlastními postoji, předporozuměními a často i emocemi se příběh snadno zvrhne ve znechucení a odsouzení Jiftácha, či dokonce i jeho dcery (srv. výše uvedené feministické výklady). K podobnému výsledku vede i příliš malá znalost kánonu SZ. Tak text vede silně k sebereflexi a sebekritice čtenáře, pokud ten je jí otevřen.

Pokud je, nabízí text celou řadu motivů, jež lze užít nejen v kazatelské práci: motiv transformace tragické a hrůzné situace do situace užitečné, příkladné a ne tak hrozné skrze sebeobět Hospodinu; věrnost a loajalita také svému „otci“, jakkoli podstoupil větší risk, než sám byl vlastně ochoten; oddanost a loajalita Hospodinu, navzdory možností „úskoků“ a uhýbání; transformace temné situace velké části Israele do situace alespoň částečné naděje skrze spoléhání na Hospodina jako soudce, ale zároveň vlastní risk a iniciativu atd. Také jako antitypické zvěstování skrze příklad zbytného slibu; jako příklad nevyužití všech možností toho, jak ctít Boha¹⁵⁷ (k čemuž patří

¹⁵⁶ Poprvé zahrána 1752. Anděl v ní říká: „Povstaň, Jefte. A vy, velební kněží, zadržte svou vražednou ruku. Žádný slib nemůže zrušit zákon Boží... Svou dceru, Jefte, Ty musíš zasvětit Bohu, v čistém a panenském stavu pro všechny časy.“ – srv. NIB, str. 834

¹⁵⁷ Umím si dobře představit např. takovou variantu příběhu, kde Jiftáchova dcera odpoví na Jiftáchovo nařikání větou: „Ale otče, Hospodin mě přece jako obět nikdy nepřijme, vždyť já mu, jakožto prvorozená, stejně již patřím. Projev můj i svůj vděk obětí jinou a žádej o

v některých extrémních situacích vzepření se právním danostem – také proto předpis připomínat si Jiftáchovu dceru); jako příklad toho, že postavy biblických narativů nejsou dokonalé, snad každá má řadu chyb, ale přesto s nimi Hospodin jedná a spolupracuje; jako příklad toho, kam až mohou lidé dostat svou situaci klaněním se jiným bohům, atd.

Tak by se i na takovýto text mělo kázat, měl by se objevovat v rozhovorech a příkladech, vždyť je velmi nosný, právě pro svou komplexnost, plastičnost a obtížnost – i kdyby „jen“ jako negativní příklad, i kdyby „jen“ k přesnější formulaci vlastního vyznavačského postoje.

Osobně se nejvíce přikláním k výkladu textu uvnitř jeho kontextu, tedy s přihlédnutím k jeho širším souvislostem a kulisám. Buď k jeho spíše pozitivním motivům a směřování, které mají sice daleko k ideálním činům a rozhodnutím, ale zřetelně mají daleko také ke zřetelně negativním – příběh je nakonec o iniciativní sebeoběti a neobsahuje zřetelně negativní hodnocení. Nebo k jeho významu jakožto varovného příběhu či „anti-příběhu“, který je silně zdůrazněn slovem פֶּדָה (předpis, předepsaná činnost) v epilogu. Dívky tak mají skoro až předepsáno, že mají odejít na několik dní ze svého domova, aby si připomínaly příběh Jiftáchovy dcery a tak její chování vůči jejímu otci a Hospodinu.

Avšak i v tomto vidím motiv nejen „anti“. Nemyslím totiž, že si mají Jiftáchovu připomínat jen proto, co se jí odehrálo a co se tedy mohlo potenciálně stát i jim, ale i proto, aby mohly rozvážit, jak se v podobné situaci zachovat: Zda ctít svého otce/manžela a Hospodina hlavně dodržením slibu, či ctít zejm. Hospodina, ale i otce/manžela, vzepřením se skoro až despotickému, ale rozhodně nebezpečnému, slibu.

milosrdenství, vždyť jsi chtěl hlavně sloužit Hospodinu.“ Načež by Hospodin shlédl na oběť a vyjadril svůj postoj k celé situaci.

Seznam literatury

Primární zdroje:

Ackermann, J. S.: Warrior, Dancer, Seductress, Queen: Women in Judges and Biblical Israel, in: Anchor Bible Reference Library, New York, Doubleday, 1998

Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona: český ekumenický překlad, 10. vydání, Praha: Biblická společnost, 1995 (ČEP)

Biblia Hebraica Stuttgartensia, Stuttgart, Deutsche Bibelgesellschaft, 1997, 5. vydání

Block, D. I.: Judges, Ruth, in: New American Commentary, vol. 6, Nashville, Broadman & Holman, 1999

Block, D. I.: Judges, Ruth, Nashville, Broadman & Holman, 1999

Boling, R.G.: Judges, in: Anchor Bible, vol. 6A, New York, Doubleday, 1975

Brensinger, T. L.: Judges, in: Belivers Church Bible Commentary, Scottdale, PA:Herald, 1999

Brown, C.A.: Judges, in: Joshua, Judges, Ruth, in: New International Dictionary of Old Testament Theology and Exegesis, vol. 5, Peabody, MA:Hendrickson, 2000

Douglas, J.D.: Nový biblický slovník, přeložila Alena Koželuhová, Praha, Návrat domů, 1996

Exum, Ch. J.: The Tragic Version and Biblical Narrative: The Case of Jephthah, in Signs and Wonders: Biblical Texts in Literary Focus, Society of Biblical Literature, Sheffield Phoenix Press, 1989

Exum, J. Ch.: Feminist Criticism: Whose Interests Are Being Served?, in: Judges and Method: New Approaches in Biblical Studies, Minneapolis, Fortress, 1995

Heller, J.: Výkladový slovník biblických jmen, Praha, Advent-Orion, 2003

Janzen, D.: Why the Deuteronomist Told about the Sacrifice of Jephthah's Daughter, JSOT Press, 2005

Keil, C. F.: Joshua, Judges, Ruth, Grand Rapids, Eerdmans, 1950

La Bible de Jerusalem: la sainte Bible traduite en français sous la direction de l'Ecole biblique de Jerusalem, Paris, Descleé de Brouwer, 1991, 20. vydání (FBJ)

Landers, S.: Did Jephthah Kill His Daughter?, in Bible Review, vol. 7, Biblical Archaeology Society, 1991

Levenson, J. D.: The Death and Resurrection of the Beloved Son: The Transformation of Child Sacrifice, in: Judaism and Christianity, New Haven, Yale University Press, 1993

Marcus, D.: Jephthah and His Vow, Lubbock, Texas Tech Press, 1986

Matthews, V.: Judges and Ruth, Cambridge, Cambridge UP, 2004

McCann, J.C.: Judges, in: Interpretation: A Bible Commentary for Teaching and Preaching, Louisville, John Knox, 2002

McNutt, P.: Reconstructing the Society of Ancient Israel, Westminster, John Knox Press, 1999

Moore, G., F.: Judges, New York, Scribners, 1901

Niditch, S.: Judges, in: Old Testament Library, Louisville, Westminster Fort Knox, 2008

Olson, D.: Dialogues of Lie and Monologues of Death: Jephthah and Jephthah's Daughter in Judges 10:6-12:7, in: Postmodern Interpretations of the Bible – A reader, Saint Louis, Chalice, 2001

Pípal, B.: Hebrejsko-český slovník ke Starému zákonu, Praha, Kalich, 2006, 4. vydání

Schneider, T. J.: Judges, in: Berit Olam: Studies in Hebrew Narrative & Poetry, Collegeville, MN: Liturgical, 2000

Sjöberg, M.: Wrestling with Textual Violence: The Jephthah Narrativ in Antiquity and Modernity, Sheffield, Sheffield Phoenix, 2005

Soggin, J.A.: Judges, in: Old Testament Library, Philadelphia, Westminster, 1981

The Anchor Bible Dictionary, New York, Doubleday, 1992

The Holy Bible : containing the Old and New Testaments with the Apocryphal/Deuterocanonical Books : New revised standard version, New York, Oxford Univesity, 1989 (NRS)

The Holy Bible : revised standard version containing the Old and New Testament, New York, Thomas Nelson & sons, 1953 (RSV)

The Holy Bible: The New King James Version: Containing the Old and New Testaments. Nashville: Thomas Nelson, 1982 (NKJ)

The New Interpreter's Bible, vol. 2, Nashville, Abingdon Press, 1998 (NIB)

The New Interpreter's Dictionary of the Bible, Nashville, Abingdon Press, 2007 (TNIDB)

Traduction œcuménique de la Bible, Paris, Cerf, 1984 (TOB)

Trible P.: Texts of Terror: Literary-Feminist Readings of Biblical Narratives, Overtures to Biblical Theology, Philadelphia:Fortress, 1984

Walton, J.: New International Dictionary of Old Testament Theology and Exegesis, vol. 1, Grand Rapids, Zondervan Publishing House, 1997

Webb, B.G.: The Book of Judges: An Integrated Reading, Sheffield, JSOT Press, 1987

Weingreen, J.: Učebnice biblické hebrejštiny, z angl. A Practical Grammar for Classical Hebrew, Praha, Karolinum, 2008, 2. vydání

Word Biblical Commentary, vol. 8, Nashville, Nelson, 2009 (WBC)

Younger, K., L., jr.: Judges, Ruth, in: New International Version Application Commentary, Grand Rapids, Zondervan, 2002

Sekundární zdroje, elektronické zdroje užity k datu 6.6.2013:

Počítačový program BibleWorks, v. 5.0

www.wikipedia.org

Přílohy

Příloha č.1

První příloha obsahuje syntakticko-strukturní rozpis vybraného oddílu:

Uvedení příběhu	וַתְּהִי עַל־יִפְתָּח רֹחַ יְהוָה	29a VV
	וַיַּעֲבֹר אֶת־הַגִּלְעָד וְאֶת־מִנְשֶׁה	29b VV
	וַיַּעֲבֹר אֶת־מִצְפֵּה גִלְעָד	29c VV
	וּמִמִּצְפֵּה גִלְעָד עָבַר בְּנֵי עַמּוֹן	NV
Jiftáchův slib		
	וַיֵּדֶר יִפְתָּח נָדָר לַיהוָה	30a VV
	וַיֹּאמֶר	30b VV
	אִם־נָתַחַן תִּתֵּן אֶת־בְּנֵי עַמּוֹן בְּיָדִי	30c VV
	וְהָיָה הַיּוֹצֵא אֲשֶׁר יֵצֵא מִדִּלְתֵּי בֵּיתִי	31a VV
	לְקַרְאֹתִי בְּשׁוּבוֹי בְּשָׁלוֹם מִבְּנֵי עַמּוֹן	31b VV
Boj s Amónci	וְהָיָה לַיהוָה	31c VV
	וְהָעֲלִיתָהּ עוֹלָה	31d VV
	וַיַּעֲבֹר יִפְתָּח אֶל־בְּנֵי עַמּוֹן לְהִלָּחֵם בָּם	32a VV
	וַיִּתְּנֵם יְהוָה בְּיָדוֹ	32b VV
	וַיָּכֶם מִעְרוֹעַר וְעַד־בּוֹאֵךְ מִנִּית	33a VV
	עֹשְׂרִים עִיר	33b

	וְעַד אָבֵל כְּרָמִים	33c
	מִכָּה גְדוּלָּה מְאֹד	33d
	וַיִּכְנְעוּ בְנֵי עֲמֹן מִפְּנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל	33e VV
Jiftáchův návrat domů	וַיָּבֹא יִפְתָּח הַמְצַפָּה אֶל־בֵּיתוֹ	34a VV
	וַהֲנֶה	!34b!
	בָּתוֹ יֵצֵאת לְקִרְאָתוֹ בְּתָפִים וּבְמַחֲלֹות	34c NV
	וְרָק תִּיָּא יַחֲדָה אִין־לֹ מִמֶּנּוּ בֶן אוֹ־בֵת	34d NV
Jiftáchova reakce na dceřino uvítání	וַיְהִי כִּרְאוֹתוֹ אוֹתָהּ	35a VV
	וַיִּקְרַע אֶת־בְּגָדָיו	35b VV
	וַיֹּאמֶר אֵתָהּ	35c VV
	בְּתִי הִכְרַעַ הִכְרַעְתָּנִי	35d VV
	וְאֵת הָיִיתָ בְּעִכְרִי	35e NV
	וְאַנֹכִי פְצִיתִי־פִי אֶל־יְהוָה	35f NV!
	וְלֹא אוֹכַל לָשׁוּב	35g VV
Reakce dcery na Jiftáchův nářek	וַתֹּאמֶר אֵלָיו	36a VV
	אָבִי פְצִיתָה אֶת־פִּיךָ אֶל־יְהוָה	36b NV
	עֲשֵׂה לִי כַאֲשֶׁר יֵצֵא מִפִּיךָ	36c VV
	אֲשֶׁר עָשָׂה לְךָ יְהוָה נִקְמוֹת מֵאִי־בִיךָ מִבְּנֵי עֲמֹן אֲחֵרָי	36d VV
Žádost	וַתֹּאמֶר אֶל־אֲבִיהָ	37a VV
	יַעֲשֵׂה לִי הַדָּבָר הַזֶּה	37b

dcery		VV
	הֲרַפָּה מִמֶּנִּי שְׁנַיִם חֳדָשִׁים	37c VV
	וְאֵלְכָה	37d VV
	וַיַּרְדֹּתִי עַל־הַהָרִים	37e VV
	וְאָבְכָה עַל־בְּתוּלִי אֲנֹכִי (וְרַעִיתִי) [וְרַעוּתִי]	37f VV
Jiftách vyhovuje dceři	וַיֹּאמֶר	38a VV
	לִּכִּי	38b VV
	וַיִּשְׁלַח אוֹתָהּ שְׁנֵי חֳדָשִׁים	38c VV
Dcera odchází naříkat	וַתֵּלֶךְ הִיא וְרַעוּתֶיהָ	38d VV
	וַתִּבְכֶּה עַל־בְּתוּלֶיהָ עַל־הַהָרִים	38e VV
Návrat dcery	וַיְהִי מִקֵּץ שְׁנַיִם חֳדָשִׁים	39a VV
	וַתָּשָׁב אֶל־אֲבִיהָ	39b VV
Splnění slibu	וַיַּעַשׂ לָהּ אֶת־נִדְרוֹ אֲשֶׁר נָדָר	39c VV
Rámec příběhu	וְהָיָה לֹא־יִדְעָה אִישׁ	39d NV!
Epilog příběhu	וַתִּהְיֶיֶחַק בְּיִשְׂרָאֵל	39e VV
	מִיָּמָיו יְמִימָהּ תִּלְכָּנָהּ בָּנוֹת יִשְׂרָאֵל	40a NV
	לְתַנּוֹת לְבַת־יִפְתָּח הַגִּלְעָדִי אַרְבַּעַת יָמִים בַּשָּׁנָה:	40b VV